

RELIGION I DANMARK 2017

AARHUS
UNIVERSITET

Indholdsfortegnelse

Nyt om Religion i Danmark i dag	2
De godkendte muslimske trossamfund - og de nye tendenser	7
Danske moskéer på Facebook	33
Muslim i Danmark – En analyse af <i>khuṭbaer</i> fra Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq ...	44
Danmarks nye muslimske intellektuelle – en ny islamisk autoritet?	52
De unge muslimers blik på imamen	61
”Du får ḥasanāt for det”: Udøvelse af da‘wa blandt unge muslimer i Aarhus	69
Moskébyggerier i Danmark – To casestudier fra Aarhus	80
Danske moskéer og godkendelsen af trossamfund	92
”The Rise of the Nones” - Hvorfor flere amerikanere bliver sekulære og hvad det betyder for USA	101
Informationer om godkendte islamiske trossamfund og menigheder (pr. 1. juni 2017)	115

Nyt om Religion i Danmark i dag

Af Marie Vejrup Nielsen, lektor, leder af Center for SamtidsReligion, Aarhus Universitet:
mvn@cas.au.dk

Og Lene Kühle, Professor MSO, afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet:
lk@cas.au.dk.

Introduktion

I årets udgave af *Religion i Danmark* sætter vi fokus på islam i Danmark. Det gør vi dels igennem nyindsamlede oplysninger om de godkendte muslimske trossamfund i Danmark og dels igennem en række artikler, der belyser nye udviklingstendenser i forhold til islam i Danmark i dag.

Islam i Danmark er et felt, der ofte diskuteres i den offentlige debat, hvor spørgsmål om madpolitik i offentlige institutioner, bederum på offentlige institutioner og religiøs påklædning og symboler i det offentlige rum primært har haft islam som sit omdrejningspunkt. Moskéerne har tiltrukket særlig opmærksomhed. I foråret 2016 kørte TV 2-dokumentaren *Moskeerne bag Sløret* således over skærmene og gav anledning til stor debat og en række politiske tiltag, herunder indførsel af klarere regler for kontrol og fratagelse af position som godkendt

trossamfund¹, muligheden for skattefradrag, såvel som udarbejdelse af liste over udenlandske forkyndere, som ikke har tilladelse til at rejse ind i Danmark.²

Også i foråret 2017 har der været fokus på moskéerne, idet *Kristeligt Dagblad* har bragt artikler, der har analyseret indholdet i fredagsprædikener afholdt i moskéer under Dansk-Tyrkisk Islamisk Stiftelse og i Masjid Al-Faruq på Nørrebro. Dette års e-årbog udkommer således midt i en særdeles intens politisk debat, hvor viden om moskéerne i Danmark i høj grad efterspørges.

Men den udkommer også midt i en anden og måske vigtigere kontekst. Uden særlig meget offentlig debat blev Betænkning 1564 med titlen "En samlet lovregulering om andre trossamfund end folkekirken" offentliggjort i marts 2017.³ Betænkningen afspejler en meget afgørende ændring. Hvis denne betænkning udmønter sig en samlet lovgivning på området, så vil det være første gang, at Grundlovens § 69: "De fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov" udfoldes i en enkelt lov. Trossamfundene har indtil nu været reguleret af forskellig lovgivning, hvilket blandt andet også har gjort det vanskeligt for trossamfundene at kende til deres rettigheder og pligter.

Det er et af e-årbogens formål at bidrage med viden især i form af tal om de godkendte trossamfund. Vores fokus er således at levere informationer, der kan hjælpe forskere, såvel som studerende, journalister, politikere og andre med at navigere i de religiøse landskaber i Danmark. Derudover bidrager vi med korte artikler om emner af relevans for diskussionen om trossamfund i Danmark. I år vil størstedelen af disse artikler omhandle islam i Danmark. Derudover er der en artikel, der sætter fokus på en voksende tendens både i Danmark og internationalt, nemlig væksten i ikke-religiøse, også kaldet "the rise of the nones". I artiklen af den amerikanske religionssociolog Phil Zuckerman præsenteres udviklingen med udgangspunkt i USA. I slutningen af udgivelsen findes en oversigt over godkendte muslimske trossamfund og menigheder med de nyeste indsamlede oplysninger. Hovedoplysningerne herfra er også tilgængelige i vores søgbare database på samtidsreligion.au.dk.

---

¹ http://www.km.dk/fileadmin/share/dokumenter/Endeligt_papir_om_vielsesbemyndigelse_mv..pdf

² http://www.km.dk/fileadmin/share/kursus/6611316_v1_Bilag_6_enighedspapir_om_indrejse.docx.PDF

³ http://www.km.dk/fileadmin/share/nyheder/En_samlet_lovregulering_om_andre_trossamfund_end_folkekirken.pdf

Tal om islam i Danmark i dag

Der er skønsmæssigt 295.000 muslimer i Danmark i dag⁴, men dette tal er behæftet med meget stor både data- og definitionsusikkerhed og bør formodentlig for at klargøre denne usikkerhed snarere angives som 280.000-310.000.

Der er 28 godkendte muslimske trossamfund og 38 tilknyttede menigheder. De største af de godkendte trossamfund har en række undermenigheder. Dette gælder især Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse (Diyanet), som er det største muslimske trossamfund i Danmark. Derudover har Dansk Islamisk Trossamfund, Minhaj ul Quran, Ahmadiyya og Den Islamiske Forening af Bosniakker i Danmark menigheder under sig. Blandt de godkendte trossamfund står især de pakistanske moskéer og tyrkisk moskéer stærkt repræsenteret. For de konkrete tal om godkendte trossamfund se vores søgbare database på samtidsreligion.au.dk eller oversigten sidst udgivelsen.

Der er i perioden fra 2014-2016 blevet godkendt syv muslimske trossamfund og fem muslimske menigheder. Vi har været i kontakt med alle de trossamfund, der har opnået godkendelse i denne periode. Du kan læse mere om de nye godkendte muslimske trossamfund og menigheder i artiklen af Lene Kühle og Malik Larsen. I deres artikel, som er den første artikel i årets udgivelse, findes oplysninger om antal af moskéer i Danmark i dag. Og her beskrives de trossamfund og menigheder der er blevet godkendt perioden 2014-2016.

Derudover belyser årets artikler forskellige nye tendenser inden for islam i Danmark, såsom brugen af nye medier, unge muslimers rolle i dag og de forskellige strukturelle rammer, som muslimske trossamfund lever inden for i forhold til den danske stat.

---

⁴ Se fx Brian Jacobsens skøn fra 2016 er 284.000 se her: <https://www.religion.dk/religionsanalysen/hvor-mange-indvandrere-lever-i-danmark> eller Sameksistens skøn på 290.000 i 2016 <https://www.sameksistens.dk/temaer/religion/religios-baggrund/>. Det er notorisk vanskeligt at komme med et skøn over antallet af muslimer i Danmark. Skøn bygger typisk på vurderinger, hvor Danmarks Statistiks opgørelse over indvandrere og efterkommere (samt de børn af efterkommere, som Danmarks Statistik har inkluderet i gruppen af dansk herkomst), kombineres med en vurdering over, hvor mange procent inden for en given gruppe, der er muslimer. Hertil skal lægges et skøn over antallet af konverteringer til islam. Generelt må det siges, at antallet af muslimer i Danmark næppe kan bestemmes med særlig stor præcision på grundlag af de nuværende informationer.

Der er tre artikler, som ser nærmere på moskéernes større synlighed både på gader og stræder og på de sociale medier: Artiklen "Danske moskéer på Facebook: en kortlægning" ved Jonas Aahave Uhd præsenterer en oversigt over danske moskéer på Facebook.

I "Khutbaer på dansk – en undersøgelse af khutbaer fra Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq" analyserer Camilla Tvilling Jacobsen og Margrethe Andreasen Vestergaard fredagsprædikener afholdt på dansk og lagt på YouTube fra de to danske moskéer, der er mest aktive i forhold til at lægge dansksprogede prædikener på nettet.

I artiklen "Udøvelse af *da'wa* blandt unge muslimer i Aarhus", som bygger på Hanna Donslunds speciale, præsenteres gruppen *Budskabet*, som er en gruppe på ca. 40 aarhusianske muslimer, som har sat sig for at præsentere og repræsentere islam bl.a. på gågaden i Aarhus.

To artikler præsenterer forskellige vinkler på unge muslimer og især spørgsmålet om nye og gamle autoriteter.

"Danmarks nye muslimske intellektuelle" bygger på Malik Larsens speciale om fremkomsten af en ny gruppe af muslimske intellektuelle i Danmark, som både har en solid islamisk og 'verdslig' uddannelse.

"Imamernes rolle i to danske moskéer" bygger på Nikoline Koldbys Bachelor-projekt og peger bl.a. på nogle af de forskelle, der kan være mellem forståelse af imam-rollen i en shiamuslimsk og en sunnimuslimsk moské.

De to sidste artikler med fokus på muslimske trossamfund ser nærmere på forholdene for trossamfundene i relation til offentlige myndigheder som stat og kommune.

Nadia Toft Thomsen ser nærmere på to forløb omkring moske-byggeri i Danmark i dag i "Opførelsen af moskéer i Danmark – to casestudier fra Aarhus". Det ene forløb førte til opførelsen af en moské, hvorimod det andet indtil videre er sat på pause.

Og Karen Hildebrandt har fokus på spørgsmålet om, hvordan godkendelsesprocedurerne for trossamfund påvirker muslimske grupper i Danmark i dag i artiklen "Danske moskéer og godkendelsen af trossamfund".

Moskeer i Danmark II

Indsamlingen af oplysninger om de godkendte muslimske trossamfund i Danmark er i år foretaget i samarbejde med moskeundersøgelsen *Moskeer i Danmark II*. *Moskeer i Danmark II* er en opdatering af kortlægningen af moskéer i Danmark, som blev foretaget i årene 2004-6 og hvor resultaterne er offentliggjort i bogen *Moskeer i Danmark* (Kühle 2006). E-årbogen har i år

haft et meget tæt samarbejde med dette projekt, og derfor stammer oplysningerne i e-årbogen i år overvejende grad fra interviews med bestyrelsesmedlemmer eller imamer, som er foretaget under besøg i moskéerne fremfor gennem telefoninterviews.

E-årbogen i nyt format

E-årbogen "Religion i Danmark" blev oprindeligt til på grundlag af manglende statistik på religionsområdet i Danmark, når det gælder andre trossamfund end Folkekirken, efter at Danmarks Statistik ophørte med at indsamle oplysninger. I en årrække har Center for SamtidsReligion således indsamlet oplysninger for alle godkendte trossamfund, i det omfang de ønskede at deltage i undersøgelserne.

I de seneste år har Religion i Danmark haft fokus på de forskellige religioner på skift. Dette afsluttes nu med denne udgivelse. Fremover vil Religion i Danmark udkomme hvert 5. år, hvilket vil give bedre muligheder for at indsamle oplysninger om trossamfundene og dermed et bedre grundlag for de analyser, vi laver af udviklingen inden for godkendte trossamfund i Danmark i dag.

De godkendte muslimske trossamfund - og de nye tendenser

Af Lene Kühle, MSO-professor, Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus University. E-mail: lk@cas.au.dk

Og Malik Christian Reimer Larsen, cand.mag. i Religionsvidenskab.

E-mail: maliklarsen@hotmail.com

Indledning

Det er mere end 40 år siden, at de første muslimske trossamfund i Danmark opnåede godkendelse. Siden de første godkendelser af bl.a. Islams Ahmadiyya Djamâ'at (Nusrat Djahan moskéen) i 1974 og Islamic Cultural Center (Islamisk Kulturcenter på Horsebakken) i 1977 er antallet af godkendte muslimske trossamfund kun vokset. Mens der i 1999 var 14 godkendte muslimske trossamfund, kan man i dag på Kirkeministeriets liste over anerkendte og godkendte trossamfund se 66 navne fordelt på 28 godkendte muslimske trossamfund og 38 tilknyttede menigheder. Der er altså sket en ganske betragtelig stigning i antallet af godkendte muslimske trossamfund de sidste små 20 år. Antallet kan dog både justeres op og ned, hvilket vi vender tilbage til senere i dette afsnit.

Inden da vil vi kort præsentere de tre forskellige typer af materiale, som også dette års udgave af *Religion i Danmark* præsenterer. Som det første vil vi pege på tre tendenser, som vi mener, er vigtige i en beskrivelse af islam og muslimer i Danmark i dag. Her er der dels tale om synliggørelsen af moskéerne både i det fysiske og digitale offentlige rum, forskellige modeller for organisering af islamisk autoritet, og sidst men ikke mindst moskéernes organisatoriske konsolidering. Det er i denne indledende del, at årets tal vil blive præsenteret. Tallene er indhentet gennem kontakt til de godkendte trossamfund og menigheder. Her skal vi dog gøre opmærksomme på, at det ikke har været muligt at få information fra en tredjedel af trossamfundene og menighederne (22 ud af 66). Enten fordi vi ikke har kunne komme i kontakt med foreningerne, ikke har kunne nå at aftale et interviewtidspunkt, eller fordi foreningerne ikke har ønsket at medvirke. Sammenlignet med de erfaringer, som Center for Samtidsreligion

har gjort sig med at indhente oplysninger fra godkendte trossamfund fra andre religioner, så har de muslimske godkendte trossamfund været meget vanskeligere at få fat i og få til at stille op. Herefter følger en præsentation af de syv muslimske trossamfund og fem menigheder, som er blevet godkendt i perioden 2014-2017 (1. juni), det vil sige i perioden siden *Religion i Danmark* 2013, som er sidste udgave, der inkluderet samlede tal over muslimske trossamfund. Som det sidste punkt præsenteres en række artikler, der hver især hjælper med at uddybe de tre tendenser, som årets tal har illustreret. Artiklerne er skrevet af tidligere studerende eller studerende mellem bachelor- og kandidatniveau ved Religionsvidenskab samt Arabisk og Islamstudier på Aarhus Universitet. De fleste af disse er blevet rekrutteret i forbindelse med den igangværende kortlægning *Moskeer i Danmark II* <http://samtidsreligion.au.dk/moskeer-i-danmark-ii/>, men deres artikler er udarbejdet selvstændigt og på grundlag af de akademiske opgaver, som de har afleveret på Institut for Kultur og Samfund på Aarhus Universitet. Samlet set kan de tre typer af materiale bidrage til en bedre forståelse af de godkendte muslimske trossamfund i Danmark.

Trossamfund eller moskéer?

Stilles der skarpere på kravene for at blive et godkendt trossamfund, forklarer Kirkeministeriets hjemmeside blandt andet, at disse skal have:

“en sådan organisatorisk struktur, at det kan danne et tilgængeligt grundlag for offentlig kontrol og godkendelse. Der skal foreligge vedtægter, som kan gøres til genstand for vurdering efter dansk retsopfattelse. At der er tale om vedtægtsmæssigt udpegede repræsentanter, som kan stå til ansvar over for myndighederne. At der er tale om formelt medlemskab med retningslinjer for såvel optagelse af medlemmer som for såvel frivilligt som ufrivilligt ophør af medlemskab” (http://www.km.dk/fileadmin/share/Trossamfund/Vejledning_om_godkendelse_af_trossamfund_PDF.pdf)

Selvom moskéer ikke nødvendigvis (og i den muslimske verden slet ikke sædvanligvis) er organiseret med fx vedtægter og medlemmer, så er de fleste af de godkendte muslimske trossamfund at betegne som moskéer. Alligevel er det som nævnt i indledningen værd at knytte et par kommentarer til tallet om de 66 godkendte trossamfund og menigheder, da et godkendt trossamfund ikke nødvendigvis er det samme som en aktiv moské. Tallet kan derfor reelt være lavere end de 66. For eksempel forholder det sig således, at trossamfundet Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, der med sine 30 godkendte menigheder står for næsten halvdelen af de 66, ikke selv har moskéaktiviteter på deres adresse i Glostrup, men derimod udelukkende

fungerer som et hovedkontor. Det samme synes at gælde Shiamuslimsk Trossamfund i Danmark, der ikke har egne lokaler i øjeblikket og desuden heller ikke efterstræber at kunne udbyde moskéaktiviteter, da de mener, at deres behov dækkes af fx Imam Ali Moskéen. Hertil kommer i øvrigt, at shiamuslimer ofte er meget restriktive i forhold til hvilke bygninger, som de anerkender for at være moskéer. De fleste shiamuslimer vil således kun pege på Imam Ali Moskéen som en reel moské, mens deres andre forsamlingssteder rundt omkring i landet kaldes husainiyyaer. I sådanne husainiyyaer vil man som oftest ikke have fredagsbøn, men i stedet en form for torsdagsforsamlinger. I to andre tilfælde (Dansk Islamisk Trossamfund og Islams Ahmadiyya Djamâ'at) overlapper det overordnede trossamfund og en tilknyttet menighed med hinanden, så der i virkeligheden er tale om én moské på samme adresse. Også Den Islamiske Verdensliga (Muslim World League) har tidligere ikke lagt skjul på, at de ikke umiddelbart er organiseret som et trossamfund, idet de bl.a. ikke har medlemmer (<http://samtidsreligion.au.dk/religion-i-danmark/rel-aarbog10/godkendtetrossamfund/islamiske/komm-islamiske/>). Der findes dog et moskélokale i den bygning, som Den Islamiske Verdensliga ejer, men denne benyttes udelukkende af Det Albanske Trossamfund i Danmark, som er et andet selvstændigt godkendt trossamfund med egen bestyrelse og medlemmer. Tager man disse forbehold i betragtning, synes der nærmere at være 61 godkendte moskéer i Danmark - i modsætning til de 66 godkendte muslimske trossamfund og menigheder på Kirkeministeriets liste.

Omvendt er det også muligt at anskue tallene som højere end de 66. Både trossamfundene Det Islamiske Trossamfund af Bosniakker i Danmark og Shiamuslimsk Trossamfund i Danmark står angivet uden menigheder, men forbinder efter vores bedste skøn omkring ti menigheder hver rundt omkring i landet. Selvom disse menigheder ikke selv er godkendte, har de gennem deres tilknytning til det godkendte trossamfund adgang til fx forkyndere på visum fra udlandet. I forhold til Dansk Islamisk Trossamfund er det desuden værd at nævne, at de har en menighed i Kokkedal, som har søgt om godkendelse, og derudover også tæller en menighed i Aarhus, der dog på grund af en tidligere godkendelse stadig figurerer som et selvstændigt trossamfund. Derudover har Islams Ahmadiyya Djamâ'at også en menighed i Nakskov, som ikke er anført på listen over godkendte menigheder.

Langt de fleste godkendte muslimske trossamfund er således moskéer, men hvor mange af moskéerne i Danmark er godkendte? Det præcise antal af moskéer i Danmark kendes ikke, men en igangværende undersøgelse af moskéerne i Danmark anslår på nuværende tidspunkt,

at der er ca. 170 (<http://samtidsreligion.au.dk/moskeer-i-danmark-ii/>). Med udgangspunkt i dette tal udgør de moskéer, der har opnået godkendelse som trossamfund, lidt over en tredjedel af alle moskéer. Umiddelbart er det primært de lidt større og veletablerede moskéer, der har opnået godkendelse, men med en del markante undtagelser som fx Hamad Bin Khalifa Civilisation Center (stormoskéen i Røvsingsgade i København), nogle større arabiske (fx Den Muslimske Sammenslutning (Grimhøjvej) og Fredens Moske i Aarhus, MKC Vestegnen) og pakistanske moskéer (fx Rødovre Masjid). Det er også værd at bemærke at ingen afghanske (heller ikke de større og velorganiserede som fx Kjærlundsmoskéen i Viby) eller somaliske moskéer har opnået status som godkendt trossamfund.

Den første tendens - synliggørelsen af moskéerne

Da Helsingør Ungdoms- og Kulturforening i 2005 indviede en nybygget bygning, var der kun en lille kuppel, der antydede, at bygningen udover et kulturhus, også rummede en moské tilhørende Helsingør Islamisk Menighed (<https://www.facebook.com/helsingorkulturhus/>). Anderledes var det, da Hamad Bin Khalifa Civilization Center på Røvsingsgade blev indviet i 2014, Fetih Camii i Hedehusene og den shiamuslimske Imam Ali Moske på Vibevej åbnede i 2015, og Brabrand Ulu Moskéen slog dørene op i 2016. Her var arkitekturen anderledes markant og markerede tydeligt, at her lå en moské. Også en moské i Roskilde, som åbner senere i sommeren 2017, har en arkitektur, der klart viser, at dette er en moské ved bl.a. at have to minareter (<http://sn.dk/Roskilde/Nu-kommer-der-minareter-paa-moskeen/artikel/652151>). Den første tendens, vi gerne vil fremhæve, er derfor moskéernes øgede synlighed.

Moskéernes ejendomsforhold

Selvom moskéer som disse trods alt snarere er undtagelsen end reglen i det danske moskélandskab, så er deres etablering alligevel en del af et større mønster, nemlig at moskéerne fysisk og organisatorisk er blevet stærkere forankret i det danske landskab i både bogstavelig og mere symbolsk forstand. Én af de mest markante udviklinger og bedste eksempler på denne organisatoriske konsolidering er, at trossamfundene er gået fra at være lejere til at være ejere af deres egne lokaler og bygninger. 94 % af de godkendte muslimske trossamfund og menigheder ejer således deres egne lokaler eller bygninger i dag, mens der kun er tre trossamfund, som fortsat lejer sig ind hos andre. Den ene af disse 'moskélejere' har imidlertid allerede købt en byggegrund, som de agter at bebygge indenfor den nærmeste årrække. Selvom de ejendomme, som moskéerne ligger i ikke altid helt klart signalerer, at de rummer en moské,

så repræsenterer bevægelsen fra leje til ejere en synlighed på flere måder. For det første betyder det, at moskéerne i Danmark, i hvert fald de der har opnået status som et godkendt trossamfund, ikke holder til i kældre eller baggårde, men oftere i villaer, industriejendomme eller - som i Køge - i et tidligere supermarked. For det andet betyder det, at moskéerne er mere synlige for den danske offentlighed, idet bygningerne er registreret i forskellige officielle registre over hussalg, ejerforhold osv. Her har stud.mag. Nadia Toft Thomsen senere i denne udgivelse skrevet en artikel om to prominente moskébyggeprojekter i Aarhus, og om hvorfor det kun er den ene (Brabrand Ulu Moskéen), som endnu er blevet en realitet. Hun peger blandt andet på evnen til at rejse kapital, men derudover også den manglende nationale lovgivning på området, som ifølge hende giver plads til, at lokale interesser gør udfaldet meget uforudsigeligt. Som et andet eksempel på moskéernes synlighed i det offentlige rum har cand.mag. Hanna Donslund i sin artikel set nærmere på *da'wa* (mission) blandt unge muslimer i Aarhus. Studiet viser, at de unge muslimers udbredelse af budskabet om islam *ikke* i første omgang handler om konversion. Deres primære motivation er først og fremmest ønsket om at tilbageerobre fortællingen om islam fra den ofte meget negative mediedækning, men derudover også en kærkommen mulighed for at "optjene" positive point hos Allah. Dette gøres gennem en tilstedelse på facebook, men også på gågaden i Aarhus, hvor man beretter om islam til forbipasserende.

Moskéerne på nettet

Den stigende synlighed har imidlertid også andre dimensioner - herunder digitale og sociale. Om netop dette har stud.mag. Jonas Aahave Uhd lavet en kortlægning af danske moskéers tilstedeværelse på Facebook. Hvor mange moskéer har en Facebookside og hvad bruger de den til? Her kan han konkludere, at 43 % af moskéerne er repræsenteret på Facebook og at flere end først forventet kommunikerer delvist (25 %) eller udelukkende (28 %) på dansk. Desuden kan langt den største del af aktiviteten på siderne kategoriseres som religiøs, mens for eksempel politiske ytringer er stort set fraværende. I tematisk forlængelse har stud.mag. Camilla Tvilling Jacobsen og Margrethe Andreassen Vestergaard i en anden artikel analyseret indholdet i fredagsprædikener på dansk, der er blevet offentliggjort på Facebook eller YouTube. De har fokuseret på, hvordan to ideologisk meget forskellige grupperinger, Dansk Islamisk Center og Hizb ut-Tahrir, forholder sig til en række emner som for eksempel andre religioner eller danske traditioner. Ikke overraskende finder de en del forskelle imellem de to grupperinger, men samtidig også en række fællestræk som for eksempel, at muslimer ikke bør holde jul.

Den anden tendens - professionaliseringen af islamisk autoritet

Som den anden tendens vil vi pege på udviklingen i islamisk autoritet i Danmark. I den islamiske verden har man historisk og i dag haft mange forskellige typer af religiøse autoriteter. I den sunnimuslimske verden var imamen ofte "bare" en bønneleder, mens der derudover også ville være fx undervisere (*ustadh'*er), dommere (*qadi'*er) og muftier, men i Europa har imamen de sidste årtier absorberet disse andre roller, så imamen er blevet den primære autoritet i de muslimske miljøer. For tyrkiske og bosniske imamer er denne forandring allerede indbygget i den forståelse af autoritet, som imamer fra Tyrkiet (*hoca*) og Bosnien (*efendi*) har i henholdsvis Tyrkiet og Bosnien, mens det for mange af de andre imamer er en proces, der primært er foregået i Danmark. Det er en proces, som også er sket i de fleste andre europæiske lande og som er bakket op af forventninger ('imamen er muslimernes præst') og strukturer i forhold til fx procedurerne omkring godkendelse af trossamfund (hvor der er en implicit forventning om tilstedeværelsen af en uddannet 'præst' eller 'vielsesforretter' (<http://www.km.dk/andre-trossamfund/godkendelse/>)). Stud.mag Karen Hildebrandt har i forbindelse med denne påvirkning fra det omgivende majoritetssamfund, undersøgt, hvorvidt muslimske trossamfund i deres ansøgninger om godkendelse primært fokuserer på deres religiøse eller integrationsmæssige aktiviteter. Her finder hun, at de trossamfund, som i deres ansøgning lægger vægt på deres religiøse aktiviteter, har de bedste chancer for godkendelse. Det betyder desuden, at trossamfund, som i første omgang har fået afslag, i anden omgang vinkler deres ansøgning anderledes, så de i højere grad fokuserer på deres religiøse mere end integrationsmæssige aktiviteter.

Gennem tal og artikler vil vi pege på, hvordan den islamiske autoritet gennemgår en form for professionalisering og mangfoldiggørelse i disse år. Samtidig med at vi ser flere og flere professionelle (aflønnede) imamer, sker der nemlig en opblomstring af andre typer af autoriteter, hvis primære aktivitet ikke er at lede bønner i moskéerne eller afholde fredagsprædiken.

Professionaliseringen af imamerne

Også når det kommer til imamerne, har de godkendte moskéer fundet sig på plads organisatorisk. Cirka 95 % af de godkendte muslimske trossamfund og menigheder har således én eller flere faste imamer til at varetage forskellige opgaver i moskéen som fx at lede bønner, afholde fredagsprædiken, undervise og vejlede. Af disse faste imamer er 88 % aflønnet af

moskéen, mens de resterende udfører de ovenstående opgaver frivilligt. Mere end tre ud af fire af de moskéer, som er godkendte som trossamfund, har kun imamer på forkyndervisum (77 %), mens den sidste fjerdedel af moskéerne enten har herboende imamer (13 %) eller en blanding af herboende imamer og imamer på forkyndervisum (10 %). Da alle moskéerne hos Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse har aflønnede imamer på forkyndervisum, trækker disse selvfølgelig tallene op, så ser vi isoleret på de øvrige trossamfund og menigheder ændrer billedet sig visse steder en del. Blandt de øvrige moskéer har 86 % faste imamer, hvoraf cirka 68 % er aflønnet. 39 % af moskéerne har kun imamer i Danmark på visum, mens 33 % har herboende imamer, og 28 % har en blanding af herboende imamer og imamer på forkyndervisum.

Sammenligner vi disse tal med tal fra bogen *Moskeer i Danmark* fra 2006, er der sket meget tydelige udviklinger. Hvor alle imamerne tilknyttet Dansk Tyrkisk Islamiske Stiftelses 30 menigheder i dag er i Danmark på forkyndervisum fra Tyrkiet, gjaldt dette kun for 21 menigheder for ti år siden. For de øvrige moskéer gælder det i dag, at to-tredjedel har en imam på visum. Hvad angår aflønning synes der også at være sket store ændringer. Hvor det ifølge *Moskeer i Danmark* ikke var normalt med aflønnede imamer i 2006, synes det i dag netop at være normen blandt i hvert fald de godkendte muslimske trossamfund og menigheder.

Mangfoldiggørelsen af islamisk autoritet

Den ovenstående professionalisering indebærer imidlertid også en mangfoldiggørelse af islamisk autoritet i Danmark. Vores brug af ordet professionalisering henviser nemlig ikke kun til styrkelsen af imamrollen gennem aflønninger, men også (gen)fremkomsten af forskellige differentierede professioner, hvoraf imamtitlen kun beskriver én af disse. Her har cand.mag. Malik Christian Reimer Larsen undersøgt en anden, men formodentligt voksende, type islamisk autoritet end de traditionelle moské-imamer. Han beskriver i sin artikel, hvordan imam-titlen virker uinteressant for flere af "de nye muslimske intellektuelle", der i stedet søger for eksempel rådgiver- eller underviserrollen. Vi kan derfor med fordel begynde at vænne os til andre titler som *ustadh* (lærer) eller mufti og ikke bare imam. Tiden må desuden vise, om disse nye muslimske intellektuelle kan efterkomme dén efterspørgsel som især yngre muslimer har haft efter muslimske autoriteter, der både har et kendskab til livet i Danmark og uddannelser fra anerkendte læringsinstitutioner i muslimske lande. Bachelorstuderende Nikoline Koldby Larsen har fra en anden vinkel forfattet en artikel om unge muslimers forskellige syn på imamen som autoritet. Hun finder her betydelige forskelle mellem shia- og sunni-muslimer, hvor førstnævnte

fortsætter den historiske tradition for betydelig respekt for den shiitiske imam. Sunnitiske unge – som vel at mærke udgør omkring 90 % af unge muslimer i Danmark – har derimod et mere afslappet forhold til imamen, der ikke anses for nogen urørlig autoritet. Som følge heraf konkluderer hun, at mens de unge shiitter overlader ansvaret for at integrere islam i Danmark til imamerne, påtager de unge sunnier sig dette ansvar mere individuelt.

Den tredje tendens - moskéernes organisatoriske konsolidering

Den tredje tendens omfatter i virkeligheden også de to første tendenser, da den helt overordnet peger på moskéernes organisatoriske konsolidering. Ser man på tallene, er der ingen tvivl om, at moskéerne er bedre rodfæstede end tidligere. Mange trossamfund har efterhånden en del år på bagen, og som vi har set ejer mange selv deres lokaler og har aflønnede imamer. I dette afsnit vil vi på grundlag af tallene fra årets *Religion i Danmark*-undersøgelse vise, at moskéerne synes at have stabile og forholdsvis høje medlemstal og stor deltagelse ved fredagsbøn.

Medlemstal og moskéernes relative størrelse

Moskéerne er klart blevet mere konsoliderede, men i forhold til medlemstal kan det være vanskeligt at få et klart overblik. Det kan det for det første, fordi medlemsbegrebet er ukendt for moskéer i den muslimske verden. I Danmark er det godt nok blevet mere normalt, fordi mange moskéer eksisterer ved siden af en kulturel forening, og at det i forhold til godkendelse er et krav, at man fremlægger medlemstal. Men trossamfundene har forskellige måder at opregne deres medlemmer på. Nogle arbejder med almindelige medlemskaber, der gælder for ét individ, mens andre har familiemedlemsskaber, der ofte vil dække over både en mand, kvinde og to-tre børn. Et familiemedlemsskab kan derfor som tommelfingerregel siges at dække over fire-fem mennesker. Det er desuden værd at bemærke, at de angivne medlemstal herunder refererer til betalende medlemmer. Ud over disse vil der komme mange flere i moskéerne, som ikke er tilmeldt et fast medlemskontingent, men som måske til gengæld giver donationer ved bestemte lejligheder. Man kan derfor ikke sætte lighedstegn mellem betalende medlemmer og reelle brugere af moskéen. Selvom medlemstal er behæftet med stor usikkerhed, giver de alligevel en idé om moskéernes relative størrelse. Som en alternativ variabel for moskéernes størrelse har vi dog anført antallet af deltagere ved en almindelig fredagsbøn, da dette tal måske bedre angiver, hvor mange brugere moskéen reelt har. Antallet af deltagere ved fredagsbøn er dog

heller ikke udtømmende i forhold til antallet af brugere, idet meget få kvinder deltager i fredagsbønnen blandt andet på grund af pladmangel. Bedre tal for kvindernes deltagelse i moskéerne er derfor nødvendige for at give det fulde billede af aktiviteten i moskéerne.

I den nedenstående tabel er de indsamlede medlemstal opstillet og sammenlignet med sidste undersøgelse af de godkendte muslimske trossamfund fra 2013. I nogle af de tilfælde, hvor vi ikke har et medlemstal har vi brugt medlemstal fra andre kilder fx Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses hjemmeside <http://www.danimarkatdv.org/> og fra trossamfundenes ansøgninger om godkendelse som trossamfund. Disse tal omfatter, i modsætning til de tal vi har bedt om, kun medlemmer over 18 år og fremstår derfor ofte som lavere end ellers. I første tabel er alle de 30 menigheder, som er tilknyttet Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, stillet op. I den anden tabel fremgår resten af de godkendte muslimske trossamfund - dog inddelt efter deres primære tilknytning til bestemte etniske miljøer. Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse angiver at samle over 30.000 medlemmer. Dette tal stemmer nogenlunde med summen af tal fra de enkelte menigheder, hvis hvert familiemedlemsskab formodes at indbefatte fem personer. Det Islamiske Trossamfund af Bosniakker i Danmark opgav i 2012 antallet af medlemmer til ca. 5.000, men har ikke angivet et tal til denne udgave af Religion i Danmark. De øvrige godkendte trossamfund har samlet set mellem 10.000-14.000 medlemmer. I dette tal mangler dog tal fra otte trossamfund, herunder nogle større som bl.a. Det Islamiske Trossamfund, som af princip ikke angiver medlemstal, Imam Ali Moskéen (som slet ikke arbejder med medlemstal), Det Islamiske Forbund i Danmark og Islamisk Kulturcenter. Alt i alt kan de godkendte muslimske trossamfund skønnes at kunne mønstre omkring 45.000-50.000 medlemmer.

Menigheder med tilknytning til Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse	Medlemstal 2012	Medlemstal 2016	Deltagere ved fredagsbøn 2016
Samlet antal medlemmer ifølge Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse	29.990	Mere end 30.000	

Alaadin Moske (Albertslund)	600	903	250
Avedøre Moske	180 (familier)	150 (familier)	150
Ayasofya Moske (Roskilde)		905	220
Bilal Habesi Moske (Svendborg)		119 ^a	
Brabrand Ulu Moske	400	400-500	350
Dansk Indvandrer Kulturforening (Hedehusene)	554 (voksne og børn)	300 (kun voksne)	150
Dansk Tyrkisk Kultur og Aktivitetscenter - Kocatepe Moskéen (Frederiksberg, København)		250-300	500-600
Den Makedonske Moske Forening Prespa (København NV)			
Esbjerg Anatoliens Moske		150	150-200
Eyup Sultan Moske (Herning)		200 (familier)	100
Farum Moske	250 (voksne og børn)	600 (kun voksne)	200
Fatih Moske (Ballerup)		220 ^a	

Fredericia Tyrkisk Moske		100 (familier)	50-100
Ikast Fatih Moske		140 (familier)	50-60
Islamisk Kulturcenter i Helsingør			
Mevlana Moske (Ishøj)	530		
Nyborg Moske	57		
Næstved Tyrkisk Islamisk Kulturforening		350	20-40
Orhan Gazi Moske (Frederikssund)		150 ^a	
Randers Moske	70 (familier)	75 (familier)	50-80
Ringsted Moske	494	700	70-100
Selimiye Moske (Odense)		450 (familier)	300-400
Silkeborg Moske		50 ^a	
Slagelse Yeni Camii Dernegi	350	315 ^a	
Suleymaniye Moske (Holbæk)		265 ^a	
Tyrkisk Kultur Moske (Køge)		200-250 (familier)	110-130

Yunus Emre Moske (Taastrup)		380 ¹	
Yunus Emre Moske (Horsens)		200 (familier)	100-150
Åbenrå Moske		70 (familier)	150
Århus Dansk-Tyrkisk Kulturforening		500-530	250-300

¹ Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses hjemmeside.

⁵ Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses

² Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses hjemmeside.

⁶ Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses

³ Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses hjemmeside.

⁷ Tal fra Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelses

⁴ Tal fra ansøgning om godkendelse som trossamfund.

Øvrige islamiske og islam-inspirerede trossamfund og menigheder	Medlemstal 2012	Medlemstal 2016	Deltagere ved fredagsbøn 2016
Det tyrkiske miljø			

Dansk Trossamfund	Islamisk		206 ¹	
Brøndby Menighed	Islamisk		180	300-400
Helsingør Menighed	Islamisk		250 (familier)	200-300
København Menighed	Islamisk		200 (familier og enkeltpersoner)	300-400
Vejle Islamisk Menighed			139 ²	
Aarhus Menighed (godkendt som Århus Islamiske Trossamfund)	Islamisk	118	100	100
Det arabiske miljø				
Den Islamiske Verdensliga (Muslim Worldliga)				
Det Islamiske Forbund i Danmark		400		
Det Islamiske Trossamfund				
Det Islamiske Trossamfund på Fyn (DIT)			270	500

Islamisk Center for de Europæiske Lande			
Islamic Cultural Center (Islamisk Kulturcenter)	800		
Københavns Moske	570	350	600
Taiba – Islamisk Center og Moské		150	250
Wakf Al Massira, Ringsted Moské		88 (familier)	85-95
Det pakistanske miljø			
Dansk Pakistansk Kulturforening		150 ³	
Islamisk Forum	300		
Islamisk Kultur Center Amager	109	110	150-175
Islamisk Center Vest		300	150-200
Islamisk Kulturel og Studie Institut			
Minhaj ul Quran International Denmark	1500 (for hele MuQ)	300 (1500 for hele MuQ)	200

	Idara Minhaj ul Quran (Odense)		40 (enkeltpersoner og familier)	50-70
	Minhaj ul Quran (Valby)		68 (enkeltpersoner og familier)	200-300
	Minhaj ul Quran International Denmark Amager		220	300
	Muslim Cultural Institute		200 (familier)	Over 1000
	Pakistan Islamic Welfare Society	150		50
Det bosniske og albanske miljø				
	Det Islamiske Trossamfund af Bosniakker i Danmark	5000		
	Det Albanske Trossamfund i Danmark	1000	250 (familier)	100-150
Moskéer uden etnisk tilknytning				
	Dansk Islamisk Center		170	150
Det shiamuslimske miljø				
	Foreningen Ahlul Bait i Danmark	700	Arbejder ikke med medlemstal	200-500

Islamic Center Jaffaria		162	25-35 (om torsdagen)
Shiamuslimsk Trossamfund i Danmark		1000 (familier fordelt mellem København, Aarhus og Holstebro)	
Madina-Tul-Ilm Education Center		157 ¹	
Ahmadiyya-miljøet			
Islams Ahmadiyya Djamâ'at	700	600	150
Majlis Khuddam-ul-Ahmadiyya (MKA Danmark)			

¹ Tal fra ansøgning om godkendelse som trossamfund.

³ Tal fra ansøgning om godkendelse som trossamfund.

² Tal fra ansøgning om godkendelse som trossamfund.

⁴ Tal fra ansøgning om godkendelse som trossamfund.

For at kunne blive godkendt som trossamfund er det et krav, at trossamfundet kan redegøre for mindst 50 medlemmer som sikkerhed for en rimelig forventning om trossamfundets fremtidige beståen. Et hurtigt kig på medlemstallene afslører, at stort set alle de godkendte trossamfund er et godt stykke over 50 medlemmer.

Deltagere ved moskéernes aktiviteter

Medlemstal er imidlertid heller ikke det samme som aktive medlemmer, der deltager i trossamfundets eller menighedens aktiviteter og arrangementer. Det er ikke alle trossamfundene eller menighederne, som vi har tal fra omkring deltagere ved de fem daglige bønner, fredagsbønnen eller de to årlige Eid-fester, men den indsamlede data giver følgende billede. For det første afholder 80 % af de godkendte muslimske trossamfund og menigheder alle de fem daglige bønner, mens de resterende ikke åbner moskéen alle fem gange om dagen. Til disse daglige bønner deltager i en almindelig moské i gennemsnit cirka 60-75 personer i løbet af en almindelig hverdag. Det vil ikke give mening at estimere et samlet antal ved at gange dette tal med antallet af aktive godkendte moskéer, da der uden tvivl er mange gengangere i løbet af en dag. Antallet af deltagere stiger en del, når det kommer til fredagsbønnen, hvor der i gennemsnit er cirka 210-245 deltagende. Hvis vi her forsøger at estimere det samlede antal deltagere ved fredagsbønnerne i de godkendte trossamfund og menigheder rundt omkring i landet, bliver det cirka 13.000-15.000. Hvis vi her husker på, at de godkendte moskéer udgør cirka en tredjedel af alle danske moskéer, så vidner dette umiddelbart om en stigning i antallet af deltagere ved fredagsbønnen, da tallet svarer nogenlunde til skønnet over, hvor mange der deltog ved fredagsbønnerne i alle danske moskéer i 2006 (Kühle 2006, 171). De to årlige Eid-fester markerer imidlertid årets højdepunkter, hvad angår deltagere. Fra de 24 trossamfund og menigheder, som vi har svar fra her, giver det et gennemsnit på cirka 580-630 deltagere. En tredjedel af disse har dog angivet, at der kommer over 1000 mennesker til deres Eid-arrangementer.

De gennemsnitlige tal er interessante, men det er vigtigt at pointere, at de i virkeligheden dækker over meget store forskelle. I de mindste moskéer kommer der måske ikke mere end en halv til en hel snes mennesker i løbet af en almindelig hverdag, mens der i de største moskéer i København kommer op til 200 personer. Det samme gør sig gældende omkring fredagsbønnen, hvor spredningen er lige fra 20-40 personer og helt op til over 1000. Selvom mange af de deltagende ikke vil være medlemmer i trossamfundene, synes fx gennemsnittet på over 200 deltagere ved fredagsbønnen stadig at vise en stabil opbakning.

Konklusion på hovedtendenserne

Alle tre tendenser (synligheden, professionaliseringen af islamisk autoritet og den organisatoriske konsolidering af de godkendte moskéer) kan tages som udtryk for, at det faktisk går rigtig godt for mange moskéer. Der er kommet (mere) styr på økonomien og bedre forståelse

af de organisatoriske og bureaukratiske rammer for, hvordan man organiserer sig som et trossamfund i Danmark. Men situationen er også belagt med paradokser. Ét paradoks ses i forhold til synligheden, hvor moskéerne nok ses tydeligere i landskabet, men få ønsker at blande sig i den offentlige debat. Mange føler, at debatten er blevet hårdere, og ikke mindst at staten nu (med 'imampakken', som bl.a. kriminaliserer ytringer fremsat som led i en religiøs oplæring) har 'sat magt bag', så det kan have alvorlige konsekvenser, hvis man siger noget forkert.¹ I forhold til imamens autoritet er den også paradoksal, idet der findes to sideløbende strømninger, som meget ofte kommer til udtryk i de selvsamme moskéer.

På den ene side stiger antallet af imamer, der er i Danmark på forkyndervisum. Disse imamer vil ofte have formelle uddannelser fra deres hjemlande, hvormed der trækkes mere tydelige grænser mellem religiøse autoriteter og lægfolk, end det tidligere har været normalt. På den anden side medfører dette også, at der opstår andre typer af religiøse autoriteter end blot imamerne, hvormed det igen bliver mere diffust at afgøre, hvem der nyder den største indflydelse i en moské. Samtidig ser vi den samme spænding i forhold til, at dansk bliver mere og mere udbredt som sprog i moskéerne (både ved fredagsprædikener og på Facebook), parallelt med at flere og flere imamer ikke taler dansk, fordi de ofte kun opholder sig i Danmark en kort årrække på deres forkyndervisum. "Sprogparadokset" om man vil, var fx på spil i forhold til den aktuelle sag om en udenlandsk gæstepredikant, Mundhir Abdallah, der i maj 2017 i forbindelse med et besøg i moskéen Masjid al-Faruq, blev anklaget for at udtale sig antisemitisk i sin fredagsprædiken. Her ser vi pludseligt en udenlandsk, ikke-dansktalende prædikant få stor mediedækning efter en optræden i en moské, der ellers skiller sig ud ved i meget høj grad at benytte sig af det danske sprog. Her kan man læse mere om Masjid al-Faruq i Camilla Tvilling Jacobsen og Margrethe Andreassen Vestergaards artikel om dansksprogede fredagsprædikener på internettet. Paradokserne til trods ser vi alligevel med den tredje tendens et ret tydeligt billede af et moskélandskab med mere organisatorisk overskud end tidligere. De ejer deres egne bygninger; flere har opnået godkendelse som trossamfund; dem, som ønsker det, har fået forkyndere på visum; de fleste steder har økonomisk overskud til at aflønne deres imam; og de fleste moskéer har forholdsvis høje medlems- og deltagerantal.

---

¹http://www.km.dk/fileadmin/share/kursus/66116-16_v1_Bilag_7_-_enighedspapir_kriminalisering.docm.PDF

De nyeste godkendte

Vi går nu videre til præsentationen af de muslimske trossamfund og menigheder, som er blevet godkendt siden 2014. Vi har i en artikel fra en tidligere udgave af *Religion i Danmark* fra 2009 peget på et mønster for, hvilke muslimske trossamfund, der er godkendte og hvilke der ikke er (<http://samtidsreligion.au.dk/religion-i-danmark/rel-aarbog09/lk/>). Dengang - ligesom i dag - er det tydeligt, at moskéer med tilknytning til bestemte etniske miljøer oftere er godkendte trossamfund end moskéer med tilknytning til andre etniske miljøer. Blandt de sunnimuslimske moskéer gjaldt det således i 2009, at det især var de tyrkiske, pakistanske og bosniske moskéer, som var godkendte, mens kun visse arabiske og ingen somaliske eller afghanske moskéer var. I dag er det stadig dette billede, som gør sig gældende. Det shiamuslimske miljø har i dag fire godkendte trossamfund, hvoraf i hvert fald ét påstår at repræsentere mere end 1000 familier rundt omkring i hele Danmark.

I perioden 2014-2017 (pr. 1. juni) er der blevet godkendt syv nye muslimske trossamfund og fem nye muslimske menigheder. Interessant nok er de trossamfund, der er blevet godkendt i denne periode stort set dem, der nævnes i artiklen fra 2009 som moskéer, der kunne forventes at ansøge - nemlig forholdsvis store arabiske moskéer som Det Islamiske Trossamfund på Fyn og Taiba-Moskéen samt moskéer tilknyttet [DMGT](#) (Milli Görus), som nu benytter navnet Dansk Islamisk Trossamfund. De andre ny-godkendte, to pakistanske moskéer, en arabisk moské, en menighed under Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, samt et shiamuslimsk trossamfund, bekræfter ligeledes mønsteret fra 2009. Vi har været i kontakt med alle disse nye godkendte trossamfund, men nogle har ikke ønsket eller haft mulighed for at deltage. I det følgende præsenterer vi de enkelte moskéer for at give et indtryk af hvilken type moskéer, der i de senere år har ønsket at blive godkendte som trossamfund.

Dansk Islamisk Trossamfund

Dansk Islamisk Trossamfund er ligesom Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse et paraplytrossamfund med tilhørende menigheder rundt omkring i Danmark. Det drejer sig om seks menigheder - hvoraf alle undtagen menigheden i Kokkedal er godkendte - der alle primært har medlemmer med tyrkisk baggrund, men som ikke har den samme tætte forbindelse til den tyrkiske stat som Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse (Diyanet). I stedet er trossamfundet og menighederne en del af den internationale religiøse organisation Milli Görus, som har tyrkiske rødder, men hvis hovedsæde ligger nær Köln i Tyskland. Samlet angiver Dansk Islamisk Trossamfund at

repræsentere lidt over 1000 medlemmer fordelt rundt omkring i landet. Det danske hovedkvarter ligger i København og blev sammen med fire menigheder godkendt i 2017. Organiseringen på tværs af menighederne går dog tilbage til 1989, hvor en række personer med tyrkisk baggrund oprettede det, som i dag stadig hedder Dikev Fonden. Dikev Fonden ejer formelt bygningerne, mens menighederne lejer sig ind i dem. Ud over moskébygninger ejer fonden desuden privatskoler i Aarhus, Vejle, Odense, Hindholm og Roskilde. Menighedernes imamer har indtil videre arbejdet frivilligt, men med godkendelsen og den medfølgende mulighed for forkyndervisum har fx menigheden i Brøndby allerede haft mulighed for at ansætte en imam fra Tyrkiet. Dansk Islamisk Trossamfunds hjemmeside er www.dit-s.dk, men der er desværre ikke megen aktivitet. Det er til gengæld muligt at finde mere information på Dikev Fondens hjemmeside (www.dikev.dk) og på Facebook (<https://www.facebook.com/ditmgdk>).

Brøndby Islamisk Menighed

Selvom menigheden i Helsingør er den største afdeling, når det kommer til antallet af betalende medlemmer, er det afdelingerne i Brøndby og København, som har flest deltagende ved fredagsbønnerne. Da flere af medlemmerne i menigheden i Brøndby desuden sidder med i Dikev Fondens hovedbestyrelse, virker denne afdeling til at være en af de mest toneangivende i organisationen. I 2006 åbnede det første selvstændige muslimske begravelsesplads, i Brøndby, og Dikev Fonden har siden investeret i afvaskningsfaciliteter (som bruges til rituel afvaskning af afdøde) hos menigheden i Brøndby. Det betyder, at menigheden ofte også er knudepunkt for begravelser i forbindelse med de andre menigheder på Sjælland. Moskéen er repræsenteret på Facebook under navnet Brøndby Strand Moské: <https://www.facebook.com/Brøndby-Strand-Moské-147394845469459/?fref=ts>.

Helsingør Islamisk Menighed

Mens de andre menigheder har indrettet sig i industribygninger, parcelhuse eller villaer, har Helsingør Islamisk Menighed i 2005 som de eneste fra bunden bygget deres lokaler som et kulturhus og en moské med en mindre kuppel. Ligesom mange andre moskéforeninger har vist, var det også i dette tilfælde muligt at rejse bemærkelsesværdig kapital gennem donationer fra muslimer indenfor og udenfor menigheden. Inden for et år havde afdelingen i Helsingør således kunne indsamle tre millioner kroner til deres byggeri. Én af de fem medlemmer, som hovedsageligt veksler mellem at indtage imam-rollen, har de sidste 20 år været skoleleder på

forskellige privatskoler i både Jylland og på Sjælland. Menigheden har kun en uofficiel Facebookside, hvilket vil sige, at foreningen ikke selv har oprettet den: <https://www.facebook.com/pages/Merve-Cami/174168782621439>.

København Islamisk Menighed

Den københavnske menighed har de sidste tyve år holdt til i en treetagersvilla på Vesterbro, hvor også hovedkvarteret for Dansk Islamisk Trossamfund har adresse. Fredagsprædiken skrives i et samarbejde mellem de to tilknyttede imamer og andre fremtrædende medlemmer som for eksempel formanden og næstformanden. Prædikenen foregår stadig primært på tyrkisk, men ofte indgår der også et dansk resumé, som blandt andet henvender sig til den halvdel af medlemmerne, som har andre etniske baggrunde end tyrkisk. Menigheden i København er nemlig sammen med menigheden i Brøndby den mest mangfoldige af Dansk Islamisk Trossamfunds foreninger, da der i disse kommer mange med arabisk, kurdisk, pakistansk eller afghansk baggrund. Også her arbejder den ene af imamerne som skoleleder på en privatskole. Moskéen har faktisk flere Facebooksider, men den følgende synes at være den mest aktive: <https://www.facebook.com/www.ayasofya.dk/?fref=ts>.

Vejle Islamisk Menighed

Vi har desværre ikke kunne få et interview med denne menighed, men ved, at de tidligere har bestået af medlemmer med både arabisk og tyrkisk baggrund, men på grund af pladmangel blev foreningen omkring årtusindskiftet delt i to foreninger: En arabisk og en tyrkisk. Den arabiske forening hedder i dag Vejle Arabisk Forening og er ikke et godkendt trossamfund, mens Vejle Islamisk Menighed i dag er godkendt som en del af Dansk Islamisk Trossamfund og primært har medlemmer med tyrkisk baggrund. Medlemstallet er mindre end de tre menigheder på Sjælland, men faktisk højere end afdelingen i Aarhus. Menigheden har ligesom den københavnske menighed mindst to Facebooksider: <https://www.facebook.com/VejleUKF/> og <https://www.facebook.com/vejleISM/?fref=ts>.

Dansk Pakistansk Kulturforening

Dansk Pakistansk Kulturforening, som har lokaler i Ishøj, har været godkendt som trossamfund siden 2015. De er, som navnet afslører, ligesom Islamisk Kultur Center Vest en del af det

pakistanske moskémiljø i Danmark. Da det imidlertid ikke har været muligt at få et interview med foreningen, bygger beskrivelsen her derfor på viden fra bogen *Moskeer i Danmark* (2006) samt andre tilgængelige oplysninger fra medier. Foreningen blev stiftet i 1978 og købte deres nuværende bygninger i 2003. Tilbage i 2006 havde de netop påbegyndt indretningen af et bedelokale med plads til 200-300 mennesker. Ligesom hovedparten af de pakistanske moskéer tilskriver de sig Hanafi-retsskolen. De har i hvert fald tidligere haft et tæt samarbejde med både Minhaj ul Quran og Muslim Cultural Institute på Amerikavej - ikke mindst fordi et fremtrædende medlem i moskéen tidligere havde været med til at stifte den store moské på Amerikavej. For ti år siden angav trossamfundet, at de havde 75 familiemedlemsskaber, mens de en almindelig hverdag havde cirka 60 personer til bøn i moskéen, 100-200 deltagere ved fredagsbønnen hvoraf cirka halvdelen var kvinder, og 300-400 deltagende ved de to årlige Eid-fester. Dengang afholdt de fredagsprædikenen på urdu, hvilket vi formoder stadig gør sig gældende i dag. Moskéen har ikke nogen hjemmeside, men er på Facebook under navnet Ishøj Masjid: <https://www.facebook.com/groups/481343981947402/?fref=ts>.

Det Islamiske Trossamfund på Fyn

Selvom Det Islamiske Trossamfund på Fyn har været "en gammel kending" i det muslimske miljø i Danmark siden 1997, er de først fra 2015 blevet et godkendt trossamfund. Beliggende i et industri kvarter i det sydøstlige Odense har foreningen ud over bedesalen brugt deres 5000 m² på undervisningslokaler, kantine og et mindre bibliotek med islamisk litteratur. Trossamfundet er en del af det arabiske moskémiljø i Danmark og har især – hvad navnet også antyder – et tæt samarbejde med den markante forening Det Islamiske Trossamfund i Danmark på Dorteavej i København. Til trods for at være en del af det arabiske miljø har foreningen de sidste år set en betydelig demografisk udvikling blandt medlemmerne. Hvor 90 % af medlemmerne for ti år siden havde baggrund i arabisktalende lande, tæller disse i dag under halvdelen. Omfordelingen skyldes, at personer med bosnisk, afghansk, somalisk, pakistansk og tyrkisk baggrund er begyndt at bruge moskéen. Den nu mere brogede medlemssammensætning har blandt andet betydet, at fredagsprædikenerne foregår på dansk en tredjedel af tiden, og at der i ferierne er fredagsprædikener udelukkende på dansk. Med 500 deltagere ved en almindelig fredagsbøn placerer Det Islamiske Trossamfund på Fyn sig i øvrigt som én af Danmarks største moskéer.

Foreningens størrelse til trods er der ikke økonomi til aflønnede imamer. I stedet skiftes fire frivillige imamer til at varetage opgaver i moskéen. Ud over ledelsen er der en meget

aktiv ungdomsforening, der ligesom hos Det Islamiske Trossamfund i Danmark hedder Munida. De to ungdomsforeninger er endnu ikke smeltet helt sammen, men det er målet på sigt. Ungdomsforeningen i Odense er meget fokuseret på mission (*da'wa*) blandt muslimer for at genvække eller forstærke troen hos disse. Det manifesterer sig i kønsopdelte arrangementer med undervisning i klassiske emner som Koranrecitation, -memorering og -fortolkning. Trossamfundet har en forholdsvis velinformeret hjemmeside (www.wakffyn.dk), hvor man kan få mere at vide. Derudover kan man finde dem på Facebook: <https://www.facebook.com/wakffyn/?fref=ts>.

Islamisk Kultur Center Vest

Islamisk Kultur Center Vest i Albertslund blev som forening til i midten af 1980'erne, men er først blevet godkendt som trossamfund i 2014. For tre år siden flyttede de til de nuværende lokaler, hvor de stadig er i gang med at indrette en imponerende moské, der ud over en meget stor bedesal også har kontorer, undervisningslokaler, opholdsrum og afvaskningsfaciliteter. Foreningen er en del af det velorganiserede og sammenhængende pakistanske moskémiljø i Danmark, der blandt andre tæller Muslim Cultural Institute på Amerikavej i København og Rødovre Masjid. Teologisk følger de Hanafi-lovskolen og er desuden – i forhold til distinktionen mellem deobandi og barelwi i pakistansk og indisk islam – en del af barelwi-retningen. Sufismen (islamisk mystik og spiritualitet) er derfor heller ikke overraskende også en betydelig del af deres teologiske ståsted.

Økonomisk må stedet regnes for et af de mere velfunderede moskéer og har som konsekvens heraf mulighed for at aflønne to fuldtidsimamer. Den primære imam bærer mufti-titlen og er i Danmark på visum fra Pakistan, mens den anden er født og opvokset i Danmark. Begge imamer og formanden er under 40 år, så det er tydeligt, at ledelsen i denne moské tilhører en yngre generation af danske muslimer. Selvom dette danske tilhørsforhold endnu ikke har givet sig til udtryk i forhold til fredagsprædikenen, der stadig er på urdu, så har de sammen med andre i det pakistanske miljø været med til at udgive dansksproget litteratur om islam. Deres hjemmeside er www.icva.dk, men den har desværre meget få oplysninger. Til gengæld har de en aktiv Facebookside, der kan findes her: <https://www.facebook.com/Islamisk-Center-Vest-Albertslund-305473872937307/?fref=ts>.

Madina-Tul-Ilm Education Center

Madina-Tul-Ilm Education Center, som er blevet et godkendt trossamfund i 2015, har ikke ønsket at deltage i undersøgelsen. På baggrund af hjemmesiden www.madinatililm.dk, facebook siden <https://www.facebook.com/mtiValby/> og videoer kan man dog få lidt indtryk af dem. Det er en shiamuslimsk organisation, hvor hovedvægten synes at ligge på uddannelse.

Ringsted Moske (Wakf Al Massira)

Wakf Al Massira (Ringsted Moské) har sit udgangspunkt i en arabisk forening, som er grundlagt omkring 1987 i lejede lokaler. Pladsen blev efterhånden for trang og i 2012 købte man ejendommen på Vibevej. Wakf Al Massira blev godkendt som trossamfund i 2015. Moskéen, som primært tiltrækker muslimer med arabisk baggrund, holder til i en bygning i et industrikvarter, hvor de nærmeste naboer dog er en frikirke samt Tyrkisk Kulturcenter, som tidligere var i de lokaler, som Wakf Al Massira nu ejer. Tyrkisk Kulturcenter med den tilknyttede Yeni Camii er tilknyttet Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse (Diyanet). Moskéen har en kvindeafdeling og lægger vægt på undervisning af børn i arabisk og koranen. Wakf Al Massira har kun frivillige imamer, men benytter sig ud over to mere faste imamer af forskellige skiftende prædikanter fra det marokkanske moskémiljø. Prædikenen, som afholdes på arabisk, men afsluttes med en dansk oversættelse, offentliggøres jævnligt på Facebooksiden <https://www.facebook.com/Wakf-Al-Massira-Ringsted-Mosk%C3%A9-295301923969091/>.

Silkeborg Moske

Silkeborg Moske er en lille moské, som har opnået godkendelse som menighed under Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse (Diyanet) i 2014. Foreningen bag moskéen har samlet penge ind til køb af et større parcelhus med tilhørende kælder, beliggende i et industrikvarter, som rummer et moskérum, såvel som mødelokale og et rum med computere og PlayStation. Moskéen har en imam, udsendt af Diyanet, som er i Danmark på visum for en femårig periode. Fredagsprædikenen sendes fra Diyanet og er på tyrkisk. Der kommer ikke kvinder til fredagsbøn, men de kommer til andre aktiviteter i moskéen - fx til møder om søndagen. Moskéen kan studeres nærmere på Facebooksiden <https://www.facebook.com/SilkeborgCamii/>.

Taiba - Islamisk Center og Moské

Taiba-moskéen er en af de ældste moskéer i København. Moskéen, som har været kendt under navnet Nørrebro Kulturcenter, blev dog først godkendt som trossamfund i 2015. Moskéen, som tidligere lå i Heimdalsgade i København N, købte i 2015 lokalerne i Titangade 15, for at få bedre plads til aktiviteter, herunder blandt andet et særligt bederum til kvinderne samt omfattende undervisningsaktiviteter i koranen og arabisk sprog. Moskéen har ingen fast imam, men benytter sig af en række forskellige. Prædiken er oftest på arabisk, som derefter opsummeres på dansk af hensyn til de af moskégængerne, der ikke forstår arabisk. Pengene til køb af bygningen er kommet ind gennem indsamlinger blandt moskéens medlemmer samt i moskéer i Danmark og udlandet generelt. Moskéen har tidligere ofte været anset for at være en radikal moské og har blandt andet været kendt som en af de moskéer, som medlemmer af Hizb ut Tahrir ofte frekventerede. Taiba-moskéen har dog forsøgt at gøre op med dette rygte ved blandt andet at tage konfrontationen med moskégængere, der åbent støtter Islamisk Stat. Moskéen kan følges på Facebook <https://www.facebook.com/pages/Masjid-Taiba/285336154838496>, hvor man blandt andet kan følge med i bestræbelserne på at rejse penge til betaling af moskéen.

Artikler om islam i Danmark i dag

Årets e-årbog har syv artikler, der fokuserer på forskellige aspekter af islam i Danmark i dag.

Der er tre artikler, som ser nærmere på moskéernes større synlighed både på gader og stræder og på de sociale medier. Artiklen "Danske moskéer på Facebook: en kortlægning" ved Jonas Aahave Uhd præsenterer en oversigt over danske moskéer på Facebook.

I "Khutbaer på dansk – en undersøgelse af khutbaer fra Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq" analyserer Camilla Tvilling Jacobsen og Margrethe Andreassen Vestergaard fredagsprædikener afholdt på dansk og lagt på YouTube fra de to danske moskéer, der er mest aktive i forhold til at lægge dansksprogede prædikener på nettet.

I artiklen "Udøvelse af *da'wa* blandt unge muslimer i Aarhus", som bygger på Hanna Donslunds speciale, præsenteres gruppen *Budskabet*, som er en gruppe på ca. 40 århusianske muslimer, som har sat sig for at præsentere og repræsentere islam bl.a. på gaden i Aarhus.

To artikler præsenterer forskellige vinkler på unge muslimer og især spørgsmålet om nye og gamle autoriteter. "Danmarks nye muslimske intellektuelle" bygger på Malik Larsens speciale

om fremkomsten af en ny gruppe af muslimske intellektuelle i Danmark, som både har en solid islamisk og 'verdslig' uddannelse. "Imamernes rolle i to danske moskéer" bygger på Nikoline Koldbys BA-projekt og peger bl.a. på nogle af de forskelle, der kan være mellem forståelse af imam-rollen i en shiamuslimsk og en sunnimuslimsk moské.

De to sidste artikler med fokus på muslimske trossamfund ser nærmere på forholdene for trossamfundene i relation til offentlige myndigheder som stat og kommune. Nadia Toft Thomsen ser nærmere på to forløb omkring moske-byggeri i Danmark i dag i "Opførelsen af moskéer i Danmark – to casestudier fra Aarhus". Det ene forløb førte til opførslen af en moské, hvorimod det andet indtil videre er sat på pause. Og Karen Hildebrandt har fokus på spørgsmålet om, hvordan godkendelsesprocedurerne for trossamfund påvirker muslimske grupper i Danmark i dag.

Danske moskéer på Facebook

Af Jonas Aahave Uhd, stud.mag. i Religionsvidenskab og Samfundsfag.

E-mail: jonasuhd@gmail.com

Forskningen i religion og medier har i flere årtier undersøgt mediernes indvirkning på religiøse traditioners form og indhold samt disses navigation heri (Campbell 2013). I forlængelse heraf er et nyt forskningsfeltet i færd med at etableres, hvori undersøgelsen af det sociale medie Facebook og dets effekt som komplement til eller begrænsning af religionernes autoritet og autenticitet¹ er central. Det overordnede spørgsmål er, om de sociale medier underminerer de traditionelle religioners autoritet og autenticitet, eller om de er et værktøj, som kan bruges aktivt til formidling af et autentisk og autoritært religiøst budskab (ibid. 74-84). Forskningsprojektet *Religion i Aarhus* (2013) påviste en klar tendens: de aarhusianske moskéer og andre religiøse grupper profilerer sig i høj grad på sociale medier, især Facebook (ibid. 10).

Med baggrund i dét, vi ved om de danske moskéer, fra henholdsvis *Religion i Aarhus* (2013), *Moskeer i Danmark* (2006) samt *Moskeer i Danmark II* (udkommer efteråret 2017), vil denne artikel mere specifikt præsentere resultaterne af en eksplorativ og kortlæggende undersøgelse af moské-landskabet på Facebook. Spørgsmål som 'Hvor mange moskéer bruger Facebook?', 'Er der forskel i repræsentation af anerkendte trossamfund og ikke-ankendte trossamfund?', 'I hvor høj grad bruger moskéerne mediet?', 'Hvad opdaterer de generelt om?' og 'Hvordan vil de gerne fremstå?' vil blive forsøgt besvaret. Resultaterne vil efterfølgende tolkes i lyset af ovenstående problemstilling, dog mere specifikt: mediernes enten komplementerende eller begrænsende effekt på *moskéernes* autoritet og autenticitet.

---

¹ *Autoritet* refererer til den traditionelle religions rolle for medlemmerne som legitim repræsentant for den sande tro og praksis. *Autenticitet* beskriver religionens evne til at mediere sig selv som den 'sande' repræsentant for troen, eksempelvis på sociale medier og hjemmesider via sprog, indhold og billeder (Campbell 2013 76, 88).

Facebook og moskéer

Facebook er et socialt medie, i hvilket nyheder, billeder, videoer og podcasts bliver uploadet og delt med andre brugere (Evans 2008, 33). Facebook er, udover at være et socialt medie, også verdens største og mest anvendte sociale medie på internettet med 1,65 milliarder aktive brugere i 2016 (Link 1). Overordnet indeholder Facebook virtuelle person-profiler, som almindelige mennesker kan oprette. Profilerne består af et profilbillede, et coverbillede i baggrunden af profilen, et galleri med billeder, en tidslinje med opslag fra sig selv og venner og en venne-gruppe, som består af andre profiler, der ejes af ens venner eller bekendte. Hertil kan forskellige aktører (virksomheder, foreninger, religiøse grupper, partier etc.) oprette sider, som person-profilerne kan blive en del af ved at 'like' dem. Der er tre overordnede muligheder for aktørerne, når de skal oprette en profil på Facebook: de kan vælge at lave en *gruppe*, en *profil* eller en *side*. For moskéerne er der helt klart overtal af sidstnævnte, men nogle få har valgt at oprette en gruppe eller profil (henholdsvis 1 og 3). Der er funktionelle forskelle mellem de tre muligheder, hvor en gruppe har 'medlemmer', en profil har 'venner' og en side har 'likes'. Analysen af de to kan lade sig gøre, hvis gruppen/profilen er åben for udefrakommende profiler. Der er også en slags fjerde mulighed, men denne er ikke et bevidst valg fra aktørernes side. Hvis Facebook registrerer regelmæssig tjek ind²- og brugeradfærd på en bestemt adresse, så oprettes en uofficiel side. Disse sider derfor ikke et udtryk for moskéernes eget ønske om en Facebookside og ej heller deres aktivitet på nettet. Da denne undersøgelses eksplicitte fokus er på moskéernes aktivitet og ikke medlemmernes aktivitet, udelukkes disse fra undersøgelsen. Her skal det understreges, at der ofte er en høj brugeraktivitet på de uofficielle sider, hvilket fremtidige undersøgelser, med interesse i de muslimske medlemmer, med fordel kan fokusere på.

Resultater

Denne undersøgelse af brugen af Facebook tager udgangspunkt i 158 moskéer, som var registreret i projektet *Moskeer i Danmark II* i oktober 2016. Siden da har projektet lokaliseret yderligere ca. 12 moskéer. Ud af de 158 moskéer har jeg kunnet finde 94 på Facebook, hvoraf 66 er officielle sider, 22 er uofficielle sider, 2 er lukkede grupper og 4 er sider, som er fundet efter endt analyse. Derfor indgår der i alt 66 moské-sider i denne artikels undersøgelse, hvoraf

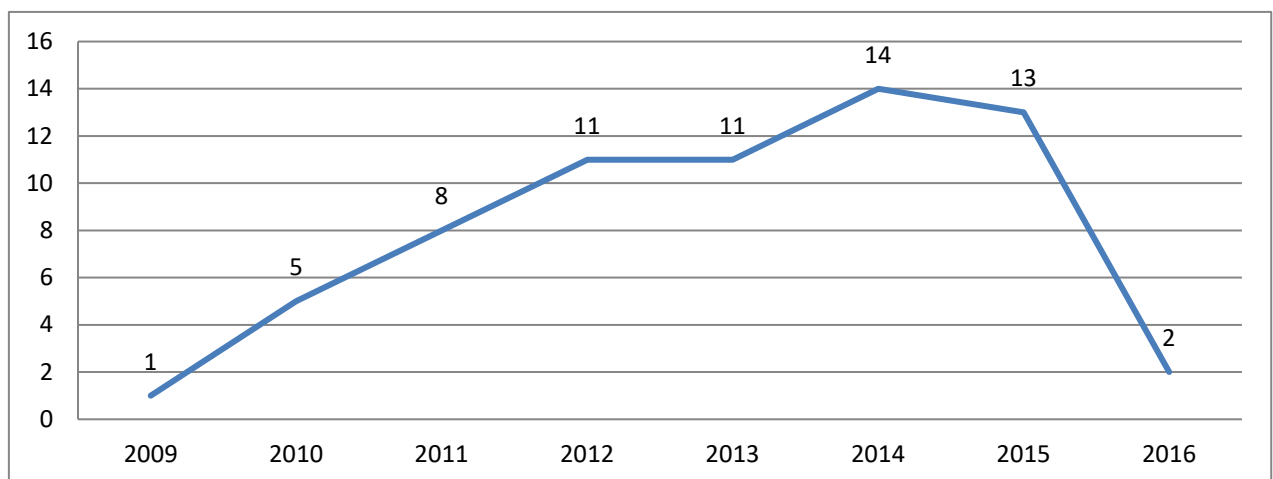
---

² Tjek-ind funktionen på Facebook er en brugermulighed, hvor person-profilerne på Facebook kan tilkendegive, at de er et bestemt sted på et bestemt tidspunkt.

den ene halvdel (33) tilhører godkendte trossamfund og den anden halvdel (33) tilhører ikke-godkendte trossamfund. Forholder vi disse tal til det samlede antal af henholdsvis godkendte og ikke-godkendte trossamfund, finder vi betydelige forskelle. Da der er 66 godkendte trossamfund, udgør de 33 på Facebook derfor 50 % af disse, mens de andre 33 på Facebook kun udgør 28 % af de 92 ($158 - 66 = 92$) ikke-godkendte trossamfund. Tallene viser derfor, at der er en forbindelse mellem det at være et godkendt trossamfund og være repræsenteret på Facebook. Korrelationen kan ses som endnu et eksempel på den organisatoriske konsolidering, som tidligere er blevet beskrevet i denne udgivelse.

Undersøgelsens primære data er de 10 seneste opslag på sidernes tidslinjer fra d. 12. oktober 2016, hvortil de 10 opslag tænkes at være repræsentative for moskéernes generelle aktivitet på deres Facebook-sider.

Figur 4.1 Oprettelsesår på Facebook i antal

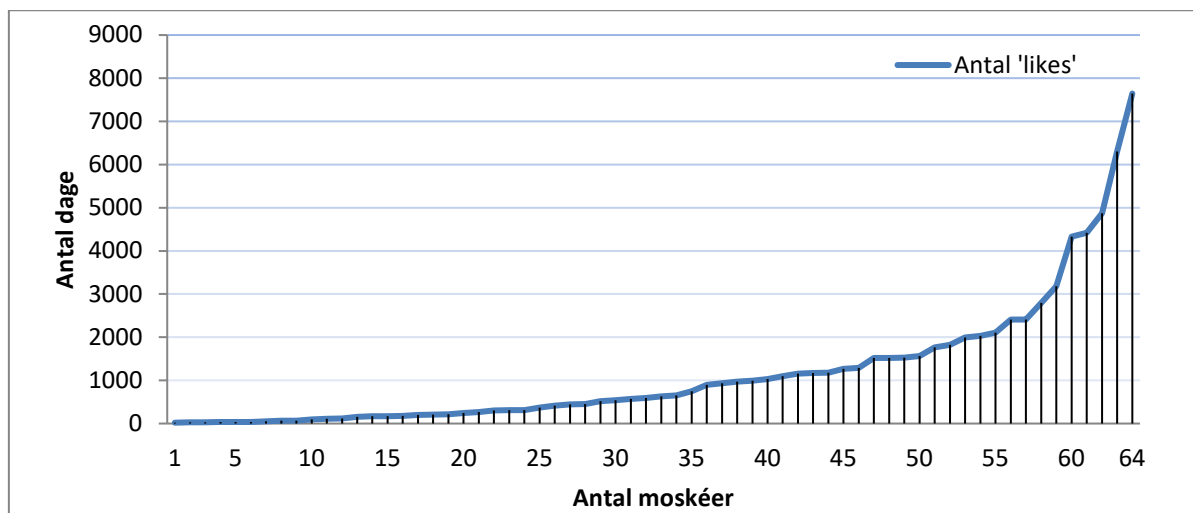

**Note: moskéen Husseiniyya (5000) er udeladt, da det ikke var muligt at finde datoen for oprettelse af Facebook-side.
N: 65*

Figur 4.1 viser årstallet for oprettelse af moskéernes Facebook-sider. Den tendens som blev identificeret i *Religion i Aarhus 2013* afspejles også i denne figur på baggrund af denne mere detaljerede undersøgelse af de 66 repræsenterede moskéer på Facebook: de danske moskéer bevæger sig i højere grad ind på Facebook. Den stigende effekt begynder i løbet af de sene 00'ere og toppe i 2014, hvor hele 14 moskéer oprettede en officiel Facebook-side. I 2015-16 er antallet dog drastisk dalende, henholdsvis fra 13 til 2. Flere faktorer kan muligvis forklare dette, hvor det ene er, at antallet af oprettelser af moskéers Facebook-sider er mættet. Dette kunne hænge sammen med moskéernes oprettelsesalder som forening/trossamfund: måske er ældre moskéer ikke interesserede i at have en Facebook-side, mens de nyere moskéer er de

repræsenterede i figuren ovenfor. Den anden forklaring kunne være, at de moskéer, som drives af ældre enkeltpersoner, i lavere grad vil have Facebook. Begge bud hænger sammen med den nye generation af muslimer, som også andre artikler i udgivelsen omtaler. Begge bud kræver dog yderligere undersøgelser, men det kan vist roligt siges, at Facebook er blevet et populært medie for moskéerne, idet 43% af 158 moskéer har oprettet officielle grupper i de sidste 8 år.

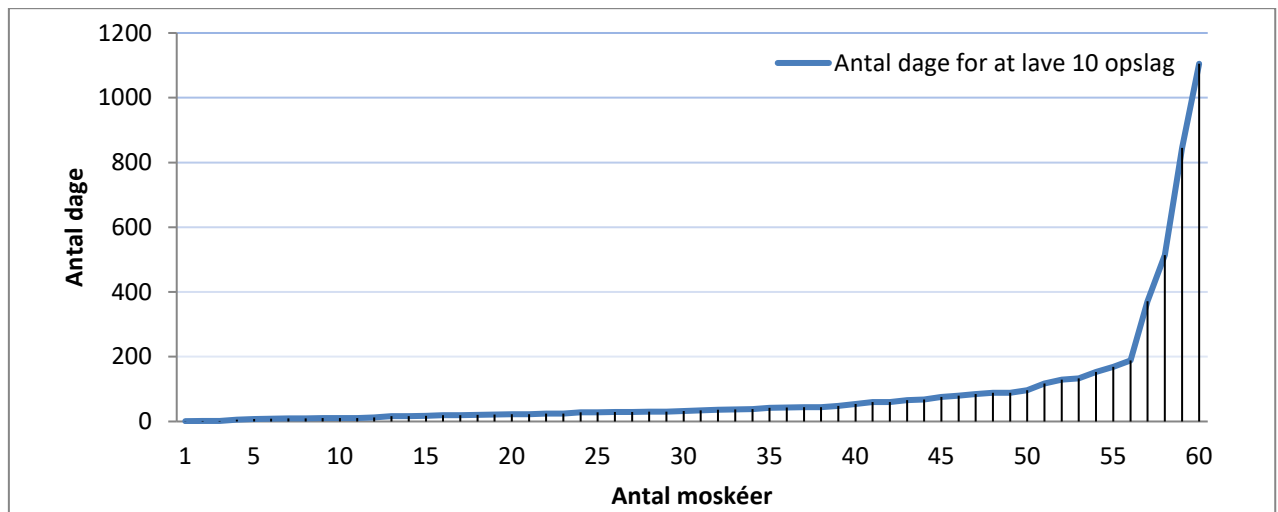
Figur 4.2 Facebook-sidernes antal 'likes'

*Note: moskéen Al Nur (5000) er udtaget af skemaet, da venne-oplysninger ikke var offentliggjort. Københavns Stormoské har 40145 likes og er udtaget af visuelle årsager. N: 64

Jeg bruger Facebook-sidernes antal likes som et størrelsesindeks. Figurens median er 610,5, hvilket betyder, at hele 50% af moskéerne har over 610,5 likes. Hertil har den mest populære moské-side på Facebook, Hamad Bin Khalifa Civilization Center (Københavns Stormoské), 40.145 likes (Link 3), hvor den danske folkekirkes officielle Facebook-side til sammenligning kun har 21.791 likes (Link 4). Dette forhold, at Danmarks største religiøse institution har færre likes på Facebook end Københavns Stormoské, samt at halvdelen af siderne har over 610,5 likes, viser, at moskéerne er meget synlige på det sociale medie.

Figur 4.3 Antal dage for at lave 10 opslag

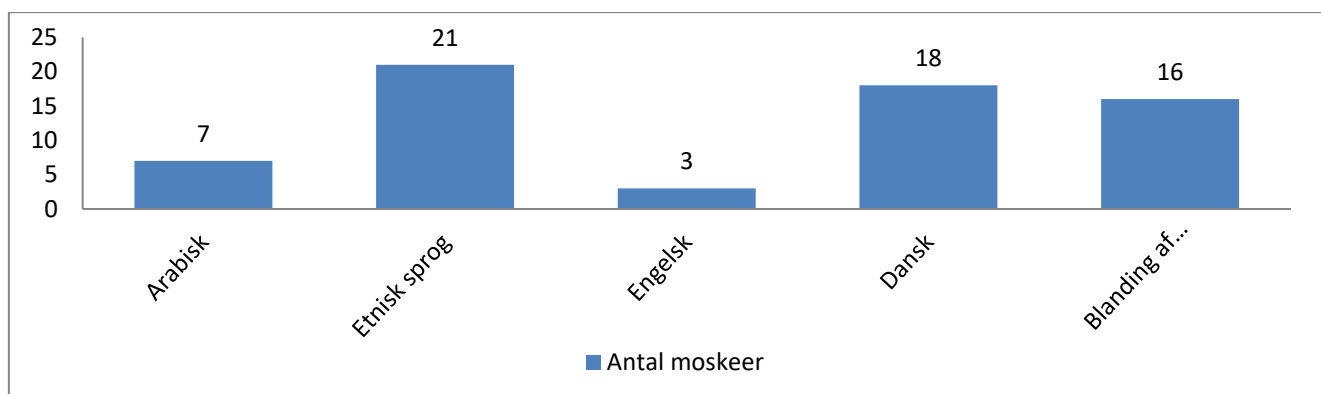
*Note: 6 moskéer er udtaget, da de ikke har 10 opslag. De 6 moskéer er Nusrat Djahan Moskéen (2650), Nour al Tawheed (4220), Husseiniyya (5000), Somalisk Forening Nyborg (5800), Dansk-Tyrkisk Kulturforening (7100) og Hjørring Moské (9100). N=60.

Figur 4.3 viser, hvor lang tid der går mellem at publicere 10 opslag. Hvis vi forsøger at lave et skel mellem høj, mellem og lav aktivitet, kan aktivitetsniveauet afgrænses på følgende måde:

- Høj aktivitet: 1 opslag hver 5. dag og derunder (1-59 dage i figuren)
- Mellem aktivitet: 1 opslag hver 15. dag og derunder (60-159 dage i figuren)
- Lav aktivitet: 1 opslag hver 16. dag og derover (160 dage og derover i figuren)

Således kan vi se, at 67% af moskéerne laver 1 opslag hver 5. dag og derunder, 23% laver 1 opslag hver 15. dag og derunder, mens kun 10% laver 1 opslag hver 16. dag eller derover. For at kontekstualisere resultaterne, kan den største, aarhusianske Fitness Worlds Facebook-side (7729 likes) inddrages. Fitness World er en virksomhed, som forsøger at sælge sig selv og sit produkt gennem opslag om fitness-hold, tilbud på produkter og medlemskab etc. og opdaterer til sammenligning 1 opslag hver 2. dag (Link 5). Dermed opdaterer 67% af moskéerne med samme hastighed som en vel-eksponeret virksomhed som Fitness World, hvilket synes at være udtryk for et højt aktivitetsniveau.

Figur 4.4 Sprog i de 10 seneste opslag i antal

*Note: moskéen Husseiniyya (5000) havde ikke 10 opslag og er derfor udtaget. N=65.

Figur 4.4 retter sig mod det/de sprog, der opdateres med i de 10 opslag. 'Etnisk sprog' indbefatter sprog som somalisk, syrisk, tyrkisk, bosnisk etc. Hvis de 10 opslag kun er på eksempelvis arabisk eller dansk, er de kodet derefter. 'Blanding af...' er opslag, hvor dansk blandes med enten arabisk, engelsk eller etnisk sprog. 48% af moskéerne anvender overordnet *fremmedsprog* (arabisk, etnisk og engelsk) i de 10 seneste opslag på deres Facebook-sider. Dog skal man ikke undervurdere, at 28% af moskéerne udelukkende opdaterer på dansk, mens blandingen af enten dansk med henholdsvis arabisk, engelsk eller etnisk sprog er på hele 25%. Alt efter hvordan man tolker 'Blanding af...', så kan den placeres indenfor både fremmedsprog (arabisk, etnisk og engelsk) eller dansk. Uanset hvordan man bruger tallet, så er der et flertal af moskéer, som opdaterer på et fremmedsprog på deres sider, hvilket kan sige noget om, hvem deres modtagergruppe er. Eksempelvis, hvis der udelukkende opdateres på tyrkisk på Facebook-siden, så er det et klart signal om, at siden er for tyrkere og ikke somaliere. Dette stemmer fint overens med resultaterne fra både *Moskeer i Danmark* (2006) og *Religion i Aarhus* (2013), der viste, at de fleste muslimske grupper primært er etnisk baserede. Derfor kan det virke måske lidt overraskende, at så mange moskéer opdaterer på dansk (eller en blanding), hvor det danske sprog som fællesnævner muligvis er med til at inddrage brugere med forskellige etniske baggrunde på siden.

Tabel 4.1 De 10 seneste opslags tematiske indhold i procent

Indholdskategori	Antal opslag	Procent
Religiøse ytringer (R)	165	26,5
Politiske ytringer (P)	15	2,4
Blanding af R og P	9	1,6
Religiøse arrangementer (RA)	272	43,5

<i>Politiske arrangementer (PA)</i>	15	2,4
<i>Blanding af RA og PA</i>	1	0,2
<i>Sociale arrangementer</i>	65	10,4
<i>Økonomiske donationer</i>	21	3,4
<i>Andet</i>	40	6,4
<i>Ved ikke</i>	20	3,2
I alt	623	100

*Note: Husseiniyya (5000) er udeladt, da den ikke har 10 opslag. Procenterne er afrundet til nærmeste decimal. N:65 moskéer, n: 623 opslag (nogle moskéer har ikke haft 10 opslag, men måske 7. Disse er stadig inddraget, hvilket er årsagen til det ulige antal opslag).

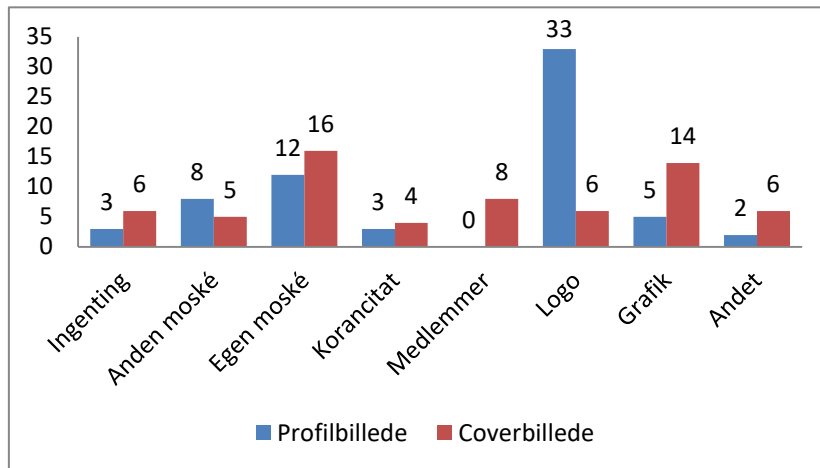
I Tabel 4.1 ser vi, at 43,5% af moskéerne opdaterer om religiøse arrangementer (billeder og opslag omhandlende afholdte og kommende fredagsbønner, Eid-fester og begravelser), 26,5% omhandler religiøse ytringer (billeder og opslag omhandlende korancitater, referencer til Hadīth, udenlandske khutbaer og islamiske lykønskninger) og 10,4% opdaterer i forbindelse med sociale arrangementer (billeder og opslag omhandlende besøg fra en gymnasieskole, zoologisk have, fodboldkampe, paintball, filmaftener, kagebagning etc.). Det vil sige, at hele 70% af, hvad moskéerne opdaterer om, har religiøse islæt. Dette er bemærkelsesværdigt, idet Kühle, baseret på moskéernes egne talsmænds udtalelser, konkluderer, at især lægmoskéer i høj grad, udover det religiøse, beskæftiger sig med lektiehjælp, 'kaffesnak' og kulturaftener (ibid. 168). Tallene ovenover viser derimod, at 2/3 af moskéernes opslagsvirksomhed, på tværs af mange moskéer, generelt omhandler netop det religiøse, hvor kun 10,4% omhandler sociale anliggender. Selvsamme tendens finder Kühle i *Moskeer i Danmark II* (Kühle 2017).

Et andet iøjefaldende forhold er den lave grad af politiske emner i opslagene med sammenlagt 4,8% (Politiske ytringer + Politiske arrangementer). Dette forhold kan måske forklares ved periodeeffekter, da det kan argumenteres, at der i den periode, jeg har kodet opslag, ikke har været pres udefra i form af negativ omtale fra medierne, kritik fra politikere eller noget helt tredje. Eksempelvis kunne man forestille sig, at der ville, hvis kodningen havde fundet sted i 2014 under frikadellekrigen eller lige efter krudttønden i 2015, have været flere politiske opslag end hvad tilfældet er for midt-oktober 2016.

Fælles for begge observationer angående de religiøse, politiske og sociale opslag er, at der ikke kan laves lighedstegn mellem fraværet af eksempelvis opslag om sociale og politiske arrangementer på Facebook, og hvad der reelt sker nede i moskéen. Hvorfor moskéerne vælger at lave opslag om religiøse ytringer/arrangementer i højere grad end politiske og sociale er en

mekanisme, som kun kvalitative interviews med moskéernes talsmænd vil kunne uddybe. Jeg vil dog give et bud på, hvad det kunne være udtryk for i det afsluttende afsnit.

Figur 4.5 Indholdet af moskéernes profil- og coverbilleder i antal

*Note: N=66

Figur 4.5 viser, hvad der er på spil indholdsmæssigt i billederne på moskéernes Facebook-sider. Ud af de 66 moskéer har 95% et profilbillede og 91% et coverbillede, hvilket understreger, at sidernes udseende er et vigtigt element. 50% af moskéerne har et 'Logo' som profilbillede, 18% har 'Egen moské' (billede 3), mens 12% har 'Anden moské' (eksempelvis et billede af den Blå

Billede 1 og 2. Billede 1 er et eksempel på 'Logo' fra Farum Tyrkisk Kulturcenter, mens billede 2 er eksempel på 'Grafik' fra Københavns Stormoské.

Moské i Istanbul). Coverbillederne er oftest af 'Egen moské', 24%, af 'Grafik', 21%, og 'Medlemmer', 12%. Billede 1 og 2 er eksempler på grafiske produkter i både profil- og coverbillede, som moskéerne bruger. De tyder på, at siderne har tydeligt fokus på egen selvfremstilling: det er tidskrævende at

fremstille eget materiale, hvilket må indikere en klar prioritering af billedmateriale.

Sammenligner vi antallet af profil- og coverbilleder af 'Egen moské' med billederne af 'Anden moské' fortæller det også noget om, at moskéerne er interesserede i at vise, at de er lokalt baserede, da der er

Billede 3 og 4. Billede 3 er eksempel på 'Medlemmer' fra Nyborg Somalisk Forening, mens billede 4 er et eksempel på 'Egen moské' fra Imam Ali Moskéen i Kbh.

flere billeder af sidernes egne moskéer end andre, større moskéer i resten af verden. Sidestillet med antallet af medlemmer i coverbilledet, 13,3%, sendes der også et signal om, at de er medlemsorienterede.

De aktive moskéer på Facebook

Som vi så i forrige afsnit, tegner der sig et generelt aktivt billede af moskéernes tilstedeværelse på Facebook. Generelt er de godkendte trossamfund velrepræsenteret på Facebook, og Figur 4.1 viste netop, at der fra 2009-2015 er sket en stor stigning af Facebook-sider og -grupper for danske moskéer på Facebook. Figur 4.2 understregede yderligere, at siderne også nyder en stor tilhængerskare sammenlignet med eksempelvis den danske folkekirkes officielle Facebook-side.

Er Facebook så et komplementerende eller begrænsende element for moskéernes autoritet og autenticitet? Figur 4.4 viser, at moskéerne primært anvender fremmedsprog på siderne. Den enkelte moské sender et signal om, når den opdaterer på eksempelvis tyrkisk, at den er den autentiske repræsentant for den tyrkiske, muslimske religiøsitet. Dette understreger blot deres autoritet som mediator for de religiøse ytringer, da sprog må siges at være en autenticitetsmarkør, da den (bevidst eller ubevidst) understreger overfor medlemmerne, at den tyrkisk version af islam kan findes i netop den moské. Til gengæld er det ikke alle muslimer, der forstår eksempelvis tyrkisk, og derfor er det også en afgrænsning af, hvem der har adgang til gruppen. Her opdaterer 28% af alle moskéer på dansk, som kan indikere, at dansk bruges som fællessprog. Moskéerne søger at brede det religiøse budskab ud til andre etniciteter gennem et fælles sprog, hvilket kan vidne om en interesse i udbredelse af deres kontaktflade uden for deres egen nationalitet/islamiske retning. Det religiøse budskab underbygges af Tabel 4.1, da 70% af opdateringsaktiviteten omhandler religiøse anliggender. Dette peger på, hvad moskéerne bruger Facebook til: de forsøger, gennem autenticitetsmarkøren fremmedsprog og fællessprog, at markere sig som den legitime eksponent for religiøse anliggender på Facebook. Generelt for Tabel 4.1 er dog, at resultaterne ikke kan siges at være repræsentative for, hvad der reelt sker i de fysiske moskéer. Dette forhold understreger dog blot yderligere pointen om, at de bruger mediet som en platform for den religiøse kommunikation: de har valget om at opdatere i forbindelse med sociale og politiske anliggender, men det gør de ikke. De ytrer sig religiøst. Dette forhold gøres yderligere autentisk, når vi inddrager Figur 4.5. Moskéerne afsender det religiøse budskab gennem et visuelt udtryk, hvor tidskrævende billeder (specialdesignede logoer og grafik) fylder det meste. Moskéerne kan siges at sende signaler om at være professionelle medieaktører, som også har øje for deres lokale identitet. Moskéerne synes derfor generelt at

være meget bevidste om, hvad de laver på Facebook, og hvorfor de benytter mediet, hvilket understreger mediernes komplementerende rolle.

Af denne grund er det af stor vigtighed at undersøge religionerne på de sociale medier, da de sociale medier tilbyder en ny og mere intensiv udtryksform for de etablerede religioner og deres tilhængere. Her vil det i en fremtidig undersøgelse være frugtbart at undersøge interaktionen mellem Facebook-side og medlemmer i eksempelvis kommentarer, likes og delinger af opslagene. Som artiklen her er udtryk for, så behøver man nemlig ikke være medlem af gruppen for at få adgang til information, hvilket kan medføre, at andre mere kritiske profiler har adgang til moskéernes sider, af hvilket flere diskussioner i kommentarfelterne kan opstå. De sociale mediers konfliktpotentiale kan dermed tale for Campbells første opfattelse: at medierne underminerer religionens autoritet og autenticitet, da de konstant kan udsættes for kritik og modvilje på især Facebook. Det skal dog indvendes, at en potentiel kritik måske netop er et udtryk for autenticitet, hvis den kommer fra ikke-muslimer, da moskéerne dermed anerkendes som den autoritative repræsentant for islam og dermed genstand for eksempelvis religionskritik. Uanset om moskéerne bruger Facebook eller forsøger at holde sig væk fra mediet, så viser de 22/158 (14%) uofficielle Facebook-sider, at moskéerne måske slet ikke kan undgå at komme på de sociale medier. De må oprette en side på Facebook eller helt miste kontrollen med, hvordan de fremstilles virtuelt. I forlængelse heraf kan man måske endda gå så langt som at forudsige, at der formodentlig vil ske et nyt boom af oprettelser af sider på Facebook i takt med at den yngre generation indtager de administrative poster internt i moskéerne. Dette vil en ny undersøgelse kunne redegøre for.

Litteraturliste

Ahlin, Lars et al

2013   *Religion i Aarhus 2013 - en kortlægning af religion og spiritualitet*, Center for Samtidsreligion, 2. reviderede udgave, E-bog

Campbell, Heidi A.

2013   *Digital Religion – understanding religious practice in new media worlds*, New York, Routledge

Evans, Dave

2008   *Social Media Marketing. An hour a day*, Wiley Publishing

Kühle, Lene

2006 *Moskeer i Danmark – islam og muslimske bedesteder*, Forlaget Univers, 1. udgave

Kühle, Lene

2017 *Moskeer i Danmark II*, Undersøgelse af det danske moské-landskab anno 2016-17, udgives i efteråret 2017

Links

Link 1: brugere af Facebook, antal i 2016 (sidst besøgt d. 24-11-2016)

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_virtual_communities_with_more_than_100_million_active_users

Link 2: Kirkeministeriets opgørelse af anerkendte og godkendte trossamfund

<http://www.km.dk/andre-trossamfund/liste-over-anerkendte-og-godkendte-trossamfund/#c9686>

Link 3: Københavns Stormoskés Facebook-side (sidst besøgt d. 20-11-2016)

<https://www.facebook.com/disrdk/>

Link 4: Den danske folkekirkes Facebook-side (sidst besøgt d. 20-11-2016)

<https://www.facebook.com/folkekirkendk/>

Link 5: Fitness World på Jens Baggesens Vejs Facebook-side (sidst besøgt d. 30-11-2016)

https://www.facebook.com/pg/FitnessWorldJensBaggesensVej/posts/?ref=pag_e_internal

Muslim i Danmark – En analyse af *khutbaer* fra Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq

Af Camilla Tvilling Jacobsen, stud.mag. i Religionsvidenskab og Matematik.

E-mail: Camilla_nedergaard@hotmail.com

Og Margrethe Andreasen Vestergaard, stud.mag. i Religionsvidenskab og Humanistisk Organisationsudvikling.

E-mail: Margrethe_vest@hotmail.com

Islams rolle i det danske samfund er et meget omdiskuteret emne. I debatter om islam får man ofte en fornemmelse af islam som talende med én stemme, og sjældent er forskellige fortolkninger af religionen repræsenteret. Vi har derfor i vores bachelorprojekt valgt at undersøge, hvad nogle moskéer selv giver udtryk for i forhold til islams rolle i det danske samfund. Det gør vi ved at se nærmere på deres *khutbaer*, det vil sige den prædiken, der holdes i forbindelse med fredagsbønnen. En række danske moskéer er i stigende grad begyndt at offentliggøre deres *khutbaer* på internettet fx på YouTube eller Facebook. Blandt disse har vi udvalgt Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq på baggrund af tre kriterier. For det første uploader de systematisk *khutbaer*. For det andet afholder de som nogle af de eneste alle deres *khutbaer* på dansk. For det tredje repræsenterer de hver sin pol i det muslimske landskab i Danmark ved at fremstå henholdsvis moderat og radikal. Ud fra syv udvalgte *khutbaer* fra de to moskéer har vi forsøgt at besvare spørgsmålet: "Hvordan opfordrer de to moskéer gennem deres *khutbaer* tilhørerne til som muslim at agere i det danske samfund?". Herunder har vi undersøgt fire områder: hvordan en muslim skal forholde sig til andre religioner, danske traditioner, ikke-muslimske danskere og den danske stat. På baggrund af dette kan vi belyse, hvorvidt moskéerne opfordrer til integration i eller separation fra det danske samfund, og om de gør brug af en etisk eller en politisk tilgang.

Hvad er en *khuṭba*?

Ordet *khuṭba* eller andre former af samme rod er ikke nævnt i Koranen, mens fredagsbønnen nævnes en enkelt gang, nemlig i sura 62, vers 9. Alligevel kan fredagsbønnen godt have været en fast del af de troendes liv allerede på Profeten Muhammads tid. Den nævnes nogle gange i *ḥadīth*-litteraturen, hvor Muhammad afholdte den. Her tyder det dog på, at den faste form først er blevet til efter Muhammads tid (Wensinck 2012). Efter Muhammads død overtog hans efterfølgere lederskabet, og *khuṭbaen* blev derfor holdt af den regerende kalif. Her var *khuṭbaen* især af politisk karakter, hvor kaliffen ville involvere de tilhørende i nye beslutninger og formane til den rette livsstil. Derfor er den obligatorisk for alle voksne mænd, mens den er frivillig for kvinder (Reeber 1991, 278). Generelt belyser *khuṭbaen* i dag også politiske emner, men er i Danmark oftest kun religiøs.

Præsentation af moskéerne

Med islams komme til Vesten er der blandt andet opstået et behov for en anden religiøs referenceramme end etnicitet, da denne ikke længere er bærende faktor for religionen i den nye sammenhæng. I stedet findes et fællesskab i *ummaen*, som betegner fællesskabet af muslimer på tværs af nationaliteter (Johansen 2002, 86). Internettet kan være med til at definere denne nye *umma*, hvor viden og ideer nemt kan spredes (Naguib 2002, 359). At danske moskéer uploader deres *khuṭbaer* til internettet kan ses som en del af denne tendens. Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq er et eksempel på denne udvikling, men mange moskéer i Danmark er dog stadig knyttet til en bestemt etnicitet.

Dansk Islamisk Center og Masjid al-Faruq uploader systematisk *khuṭbaer* til især Youtube. Dansk Islamisk Center består af en sammenlægning af den tidligere Moskéforening og Islamisk Info og Foredrag, og blev i 2009 godkendt som trossamfund (Nielsen 2013). Dansk Islamisk Center betegner sig selv som den første og eneste dansksprogede moské i Danmark og fokuserer især på, at de er en sammenslutning af danske muslimer, der vil engagere sig i det danske samfund samtidig med, at de dyrker og lærer om islam. Deres vision er: "at værende førende inden for oplysning om Islam på dansk samt at være inspirationskilde for positiv menneskelig og samfundsmæssig udvikling". Til moskéen er knyttet fire imamer, blandt andet Abdul Wahid Pedersen, Naveed Baig, Waseem Hussain og Fatih Alev. Det er værd at bemærke, at moskéen selv omtaler dem som imamer, at de alle har meget erfaring, er dansktalende og har forståelse for den danske kultur. Moskéen har fra 2011 til 2014 regelmæssigt lagt *khuṭbaer* online, og de er blevet vist fra 100 og op til 550 gange.

Masjid al-Faruq har ikke egen hjemmeside, men er aktive på deres Facebook-side og YouTube-kanal. Moskéen har siden september 2014 næsten ugentligt lagt videoer af *khuṭbaer* og undervisning online, og *khuṭbaerne* er vist mellem 200-1200 gange. I videoerne optræder en række forskellige *khaṭīb*¹, især Junes Kock, Chadi Freigeh, Elias Lamrabet og Taimullah Abu-Laban. Det er dog ikke tydeligt, hvem der er den ledende *khaṭīb*.

Indbydelser til arrangementer på Facebook er alle underskrevet Hizb ut-Tahrir Skandinavien. Derudover har flere af de nævnte tilknyttede *khaṭīb* tidligere været talere på partiets konferencer (Hee 2012, 181), hvilket tyder på en tæt sammenhæng mellem moskéen og Hizb ut-Tahrir. Partiet udtaler, at de i Danmark ikke kæmper for indførelsen af et kalifat, men vil kultivere de islamiske tanker og beskytte muslimers identitet.

Forholdet til andre religioner

I *khuṭbaen* fra 12. oktober 2012 udtrykker Naveed Baig fra Dansk Islamisk Center et positivt syn på andre religioner. Han hævder, at Koranen giver plads til religiøs pluralisme og underbygger dette med koranvers og idéen om, at den islamiske lære bygger på troen på tidligere profeter og skrifter, nemlig de jødisk-kristne. Derudover fremhæver han fire religioner, som ifølge Koranen har adgang til frelsen: de troende, jøder, kristne og sabiere². Belønning opnås altså ikke ved at tilhøre en bestemt religion, konkluderer Naveed Baig, men gennem rette handlinger og tro på "den højere skaber, Allah".

Selvom hans belæg kun gælder monoteistiske religioner, udbreder han det til også at dække hinduisme og buddhisme. Ifølge Naveed Baig har alle altså adgang til Gud, men han mener dog, at islam er unik, da islam er den religion, der bedst formår at motivere til gode handlinger og gudfrygtighed.

Masjid al-Faruq forholder sig kun kort til andre religioner i *khuṭbaerne*. I *khuṭbaen* "Dialog med politikere og almindelige folk" understreger Taimullah Abu-Laban, at en muslim ikke skal forholde sig neutralt til andre religioner, men i stedet advare mod Guds straf. Han siger dermed indirekte, at ikke-muslimer er underlagt Guds straf, hvorfor de skal omvende sig til islam. Det er en helt tydelig afstandtagen fra idéen om, at alle religioner kan føre til Gud. Taimullah Abu-Laban

---

¹ En *khaṭīb* er den, der afholder fredagsprædikenen.

² Sabiere kaldes også mandæere (Hårbøl et al. 1999) og er et monoteistisk trossamfund, som stadig eksisterer (Schou og Højland 2013).

betegner derudover andre religioner som *kufr* [vantro], hvorfor muslimer ikke skal acceptere dem.

Forholdet til danske traditioner

Moskéernes forhold til danske traditioner tager primært udgangspunkt i deres forhold til fejringen af jul. Begge moskéer forholder sig kritisk til emnet og mener, at man som muslim ikke bør fejre jul. Chadi Freigeh fra Masjid al-Faruq opstiller i *khuṭbaen* "Islams syn på fejring af jul og nytår" en modsætning mellem at fejre jul og at bevare den islamiske identitet. Chadi Freigeh markerer derved en opdeling mellem muslimer og de, der tilslutter sig danske traditioner. At imitere andre medfører, at man er en af dem og vil blive straffet som dem. Derfor er "de andre" en gruppe, man skal afværge og undgå. Ydermere siger Chadi Freigeh, at det er *haram* at imitere andre og understreger altså, hvad man ikke skal gøre.

Fatih Alev står i modsætning til dette, da han i *khuṭbaen* fra Dansk Islamisk Center den 28. december 2012 understreger, at han ikke vil fortælle, om noget er tilladt eller ej. Han mener ikke, muslimer bør fejre jul, men præsenterer, hvad muslimer bør gøre i stedet. Fatih Alev skelner mellem religioners form og indhold og opfordrer tilhørende til at tænke kritisk og overveje, hvad baggrunden er for andres handlinger. Selve formen kan være uskyldig, men hvis den associeres med den kristne tradition, bør muslimer ikke deltage. Dette uddyber Fatih Alev ved at redegøre for den teologiske begrundelse for, hvorfor muslimer ikke bør fejre jul. I julen fejres netop inkarnationen af Gud i mennesket og afspejler dermed en basal forståelse af teologien, som islam ikke anerkender.

Karakteristisk for Fatih Alevs ordvalg er, at han omtaler kristne som "vores medborgere" og danner dermed grundlag for inklusion i en fælles gruppe. Fatih Alev anerkender, at fejringen af jul er en vigtig del af den danske virkelighed, og pointerer selv det afgørende spørgsmål; om muslimer er danskere eller ikke danskere? Svaret på spørgsmålet bliver for Fatih Alev, hvad muslimer kan og bør tilbyde det danske samfund. Muslimer bør holde fast i egne traditioner, bidrage til debatten og samtidig respektere de danske traditioner.

Begge *khaṭīber* er enige om, at muslimer ikke bør fejre jul, men for Chadi Freigeh er det et forbud, hvorimod det for Fatih Alev blot er en vejledning.

Forholdet til ikke-muslimske danskere

Det forhold, som en muslim bør have til ikke-muslimske danskere, beskrives af Naveed Baig i *khuṭba*-en "Godt naboskab og hvordan vi omtaler hinanden" og af Fatih Alev i *khuṭba*-en "Hvordan bør en muslim reagere på hån og kritik?", begge fra Dansk Islamisk Center.

Naveed Baig belyser, hvordan en muslim kan være en god nabo. Han understreger, at ens nabo er alle dem, man færdes blandt, og at det ikke er bundet til religion eller etnicitet. Derfor kan de retningslinjer, han præsenterer for en god nabo, bruges som retningslinjer for en muslims møde med en ikke-muslimsk dansker. Naveed Baig fremhæver tre idealer for godt naboskab: man skal undgå at genere sine naboer, dele liv med sin nabo og kunne tåle fortræd fra sin nabo.

Den sidste pointe om, at man skal kunne tåle fortræd fra danskere er i tråd med Fatih Alevs pointe. Han retter kritik mod en række muslimer, som reagerer med hån og trusler, når islam bliver udsat for kritik fra ikke-muslimer. Han mener, at et vredesudbrud i form af hån og trusler er den naturlige reaktion, men ikke den rette, da det er uislamiske handlinger. I stedet opfordrer han alle til at reagere ydmygt og ignorere dem, der håner og kritiserer islam. Vredeskontrol er ifølge ham særlig vigtig i omgangen med ikke-muslimske danskere, da vrede opstiller forhindringer for, at ikke-muslimer kan nå ind til kernen af islam, som har elementer, der appellerer til alle i det danske samfund. Dansk Islamisk Center opfordrer således muslimer til at være ydmyge og åbne i omgangen med danskere.

I *khuṭba*-en "Dialog med politikere og almindelige folk" udtrykker Taimullah Abu-Laban fra Masjid al-Faruq en helt anden holdning til dette spørgsmål. Her fremfører han en kritik af mange muslimers forsøg på at indgå i det danske samfund uden at medbringe deres religion i interaktionen. Han tager udgangspunkt i et koranvers, som siger "Kald til din Herres vej med visdom, den gode formanig og diskuter med dem på bedste vis". Af dette udleder Taimullah Abu-Laban tre aspekter, som gælder i en muslims interaktion med en ikke-muslim. For det første skal muslimer altid forsøge at overbevise andre om islams budskab og påtale *kufr* [vantro]. For det andet skal muslimer advare ikke-muslimer mod konsekvenserne af deres handlinger, så "de frygter Allahs straf". Det tredje og sidste, Taimullah Abu-Laban påpeger i verset, er formuleringen "at man skal diskutere med dem på bedste vis". Han tolker det som, at diskussioner skal føres med "blidhed og venlighed", da det er vejen ind i sindet på andre. Dette er i tråd med Dansk Islamisk Centers holdning, men målet for relationen er forskellige.

Ifølge denne *khuṭba* er målet for relationer til ikke-muslimske danskere hos Masjid al-Faruq at overbevise dem om islam. For Dansk Islamisk Center handler det om at være en god muslim ved at være en god medborger.

Forholdet til den danske stat

Flere *khuṭbaer* fra Masjid al-Faruq belyser forholdet til staten, men hos Dansk Islamisk Center er der kun enkelte bemærkninger, der omhandler emnet. *Khuṭbaen* "Forsøget på at skabe en statsautoriseret islam" blev afholdt af Chadi Freigeh i Masjid al-Faruq under debatten om restriktioner for religiøse forkyndere i Danmark og skærpet tilsyn med friskoler. Chadi Freigeh opfatter disse restriktioner som trusler mod det muslimske samfund og mener, at de vil medføre en promovering af det danske samfund, som ifølge ham er usundt. Det egentlige problem for Chadi Freigeh er, at "loven står over religiøse love". Som svar på disse udfordringer bør danske muslimer ifølge Chadi Freigeh sikre islams overlevelse ved at påbyde det rette og forbyde det slette. Derudover bør muslimer ikke følge den danske lov, men den islamiske, idet han påbyder skolerne at fortsætte den islamiske undervisning, som er kilde til debatten. Chadi Freigeh opfordrer altså til uddannelse inden for islam som svaret på de udfordringer, religionen måtte møde fra staten. Taimullah Abu-Laban berører også kort forholdet til den danske stat i *khuṭbaen* "Dialog med politikere og almindelige folk." Her omtaler han demokrati og vestlige ideer som elendige ideer, og han stiller derved den danske stat i et dårligt lys.

Dette står i modsætning til Dansk Islamisk Centers sparsomme bemærkninger om forholdet til den danske stat. Karakteristisk er dog, at de opfordrer muslimer til aktivt at tage del i det danske samfund, og at de omtaler ikke-muslimske danskere som medborgere. At ingen af *khuṭbaerne* fra Dansk Islamisk Center beskæftiger sig direkte med forholdet til staten kan være et udtryk for, at de netop ikke vil blande sig i disse anliggender, og at de ikke ser det som islams rolle at forholde sig til det. Deres tien om emnet kan også skyldes, at de vil undgå den polemik, som emnet kan medføre.

Konklusion

Af ovenstående gennemgang kan vi se, at de to moskéer forholder sig forskelligt til, hvordan muslimer bør agere i det danske samfund. Gennemgående opfordrer Dansk Islamisk Center tilhørerne til at tage del i det danske samfund, og de bruger en retorik, hvor både muslimer og ikke-muslimer inkluderes i en fælles gruppe af medborgere. Med dette in mente

skal muslimer også holde fast i deres egne traditioner og religion. Dette må altså opfattes som et udtryk for integration.

På den anden side står Masjid al-Faruq, som i højere grad fokuserer på muslimers fastholdelse af tradition og religion. Tilhørerne skal ikke forholde sig neutralt til andres religioner, men i relationen med ikke-muslimer påminde andre om deres synd. Det er afgørende, at de islamiske love er vigtigere end landets love, og muslimer bør ikke deltage aktivt i demokratiet, da politikernes holdninger er i modstrid med islam. Dette må ses som udtryk for separation, da der opfordres til at fokusere på egen tradition frem for at indgå i relation med andre.

Masjid al-Faruq fokuserer altså på, at det er vigtigt at engagere sig politisk, så islam har gode vilkår i det danske samfund, som de forholder sig kritisk til. Dermed ønsker de at forbedre islams rolle i Danmark gennem forandring i det danske samfund. I modsætning hertil fokuserer Dansk Islamisk Center på moralske og etiske opfordringer til de tilhørende. Ved at være en god medborger er man en god muslim, og det er muslimers eget ansvar at tackle de problematikker, der måtte opstå for muslimer som minoritet i det danske samfund.

Litteratur

Hee, Muhammad

2012 "Hizb ut-Tahrir i Danmark", i Mehdi Mozaffari, red., *10 bud – på kultur, identitet og værdier i Danmark*, Systime, Aarhus, p. 162-183

Hårbøll, Karl et al.

1999 "Sabiere" i Hårbøll, Karl et al., red., *Dansk Fremmedordbog*, Gyldendal, http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Sprog/Fremmedord/se/sabiere (set 4-5-2017)

Johansen, Karen-Lise

2002 *Muslimske stemmer – Religiøs forandring blandt muslimer i Danmark*, Akademisk forlag A/S, København

Naguib, Saphinaz Amal

2002 "Fra islam i Norge til norsk islam?" *Kirke og Kultur*, Bind 107, Hæfte 4, Side 353

Nielsen, Marie Vejrup

2013 "Religion i Danmark 2013
Introduktionsartikel" <http://samtidsreligion.au.dk/religion-i-danmark/2013/intro/> (set 7-12-16)

Reeber, Michel

1991 "A Study of Islamic Preaching in France", *Islam and Christian-Muslim Relations* Vol. 2, No. 2, p. 275-294

Schou, Kim og Marie Louise Højland

2013 "Hvem er mandæerne?"
<https://www.religion.dk/viden/hvem-er-mandæerne> (set 4-5-2017)

Wensinck, A. J.

2012 "Khuṭba", in: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, eds., *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*,
http://referenceworks.brillonline.com.ez.statsbiblioteket.dk:2048/entries/encyclopaedia-of-islam-2/khutba-SIM_4352?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.encyclopaedia-of-islam-2&s.q=khutba
(set 23-11-16)

Danmarks nye muslimske intellektuelle – en ny islamisk autoritet?

Af Malik Christian Reimer Larsen, cand.mag. i Religionsvidenskab

maliklarsen@hotmail.com

Intellektuelle har altid spillet en central rolle i den islamiske historie og også i dag finder man muslimske intellektuelle i forskellige sammenhænge. I en dansk kontekst har sådanne optrådt i den offentlige debat fra så forskellige udgangspunkter som for eksempel talsmanden for Hizb ut-Tahrir, Junes Kock, imamerne fra Dansk Islamisk Center, Waseem Hussain, Naveed Baig og Fatih Alev, eller samfundsdebattører med muslimsk baggrund som Tarek Ziad Hussein eller Ahmed Akkari¹. I det speciale, som ligger til grund for denne artikel, undersøgte jeg en række danske muslimer, som jeg har valgt at kalde for de *nye* muslimske intellektuelle i Danmark. De udgør ikke en organiseret gruppe, men kender udmærket hinanden. Det, som gør dem interessante, er, at de som nogle af de første dansk opvoksede muslimer har erhvervet sig formelle islamiske uddannelser fra muslimske majoritetslande ved siden af deres uddannelser til ingeniører, læger og jurister. På baggrund af begge dele mener de, som muslimske autoriteter, at have et bedre udgangspunkt for at balancere et muslimsk liv i en dansk sammenhæng end for eksempel de traditionelle imamer.

---

¹ I den brede offentlighed fremstilles Junes Kock og Hizb ut-Tahrir ofte som fundamentalistiske, Waseem Hussain, Naveed Baig og Fatih Alev kaldes moderate, mens den sene Ahmed Akkari beskrives som direkte islamkritisk (Kristeligt Dagblad 06.01.2012; Politiken 20.03.2016; Jyllands-Posten 11.03.2016).

Forældregenerationen og de unge muslimer

Spørgsmålet om religiøs autoritet – altså hvem, der har ret til at udstikke retningslinjer om religiøse emner – er et klassisk tema indenfor religionsvidenskaben og har også spillet en helt central rolle i islamforskningens beskrivelser af muslimer i Vesten. Det har den formodentligt blandt andet, fordi den islamiske autoritet i vestlige lande har været meget flydende sammenlignet med autoriteten i muslimske majoritetslande. Den franske sociolog Olivier Roy har beskrevet situationen omkring islamisk autoritet i Europa som en krise, hvor det er alt andet end indlysende hvem, der er legitime autoriteter (Roy 2004). Manglen på åbenlyse autoriteter har også været et faktum, som danske muslimer har måtte forholde sig til og tackle. Den første bølge af muslimske indvandrere kom til Danmark som gæstearbejdere i 1960'erne og 1970'erne. Denne forældregeneration – som jeg vil kalde dem – tacklede ofte autoritetskrisen ved at importere både undervisningsmateriale og imamer fra deres hjemlande, hvilket ofte resulterede i en direkte overførsel af religion og kultur, som ikke nødvendigvis var akklimatiseret det danske samfund. Som forældregenerationens børn voksede op, kunne et stigende antal fra den yngre generation dog i mindre og mindre grad stille sig tilfredse med forældrenes måde at forholde sig til autoritetskrisen på. De unge muslimer begyndte at stille andre og nye krav til imamerne ved for eksempel at afkræve refleksioner om, hvordan man i praksis kombinerer et muslimsk liv med tilværelsen i en minoritetssituation. Imamerne, som hverken var opvokset i Danmark, deltagende på arbejdsmarkedet eller talte det danske sprog, kunne i ringe grad efterkomme denne nye efterspørgsel hos de yngre muslimer. Som resultat heraf begyndte de yngre muslimer derfor at søge religiøse råd andre steder som på internettet eller i diskussionsfora, hvor autoritetskonstruktionen som oftest var meget flad, fordi det var ligesindede, der mødtes for at diskutere emnerne. Udviklingen betød, at selvom mange af de unge muslimer havde et udbredt kendskab til helligteksterne – det vil sige Koranen og beretningerne om profeten Muhammeds liv kaldet hadith-litteraturen – manglede de kendskab til de klassiske fortolkninger af disse. Der blev derfor sjældent refereret til de traditionelle fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedenser, og de tillagde det heller ikke nødvendigvis nogen videre betydning.

Forældregenerationen og de unge muslimers tilgange kan derfor ses som to strategier, der forsøger at forholde sig til det samme problem: autoritetskrisen. For forældrene var det vigtigste at få imamer, der havde formelle religiøse kvalifikationer, mens deres kendskab til livet i Danmark var af mindre betydning. Det var derimod omvendt med de unge muslimer, for hvem kendskabet til livet i Danmark blev centralt, mens klassisk islamisk viden i form af

fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedens blev nedjusteret. Det er blandt andet denne diskussion, som de nye muslimske intellektuelle tager del i.

De nye muslimske intellektuelle

Hvem er de så disse nye muslimske intellektuelle? De seks muslimer, som jeg talte med, var aldersmæssigt fra begyndelsen af trediverne til midten af fyrrerne. Kønsfordelingen var lige og de havde alle længere videregående uddannelser fra Danmark som for eksempel ingeniør, læge og jurist. Derudover havde fire af dem formelle papirer fra islamiske uddannelsesinstitutioner i hovedsageligt Pakistan. To af dem havde for nyligt opnået officiel titel som mufti² som kulminationen på ti års fjernstudier i Danmark. Alle rådgav og underviste desuden andre muslimer, hvorved de uden tvivl opfattes som autoriteter, men ud fra hvilken islamforståelse gør de dette?

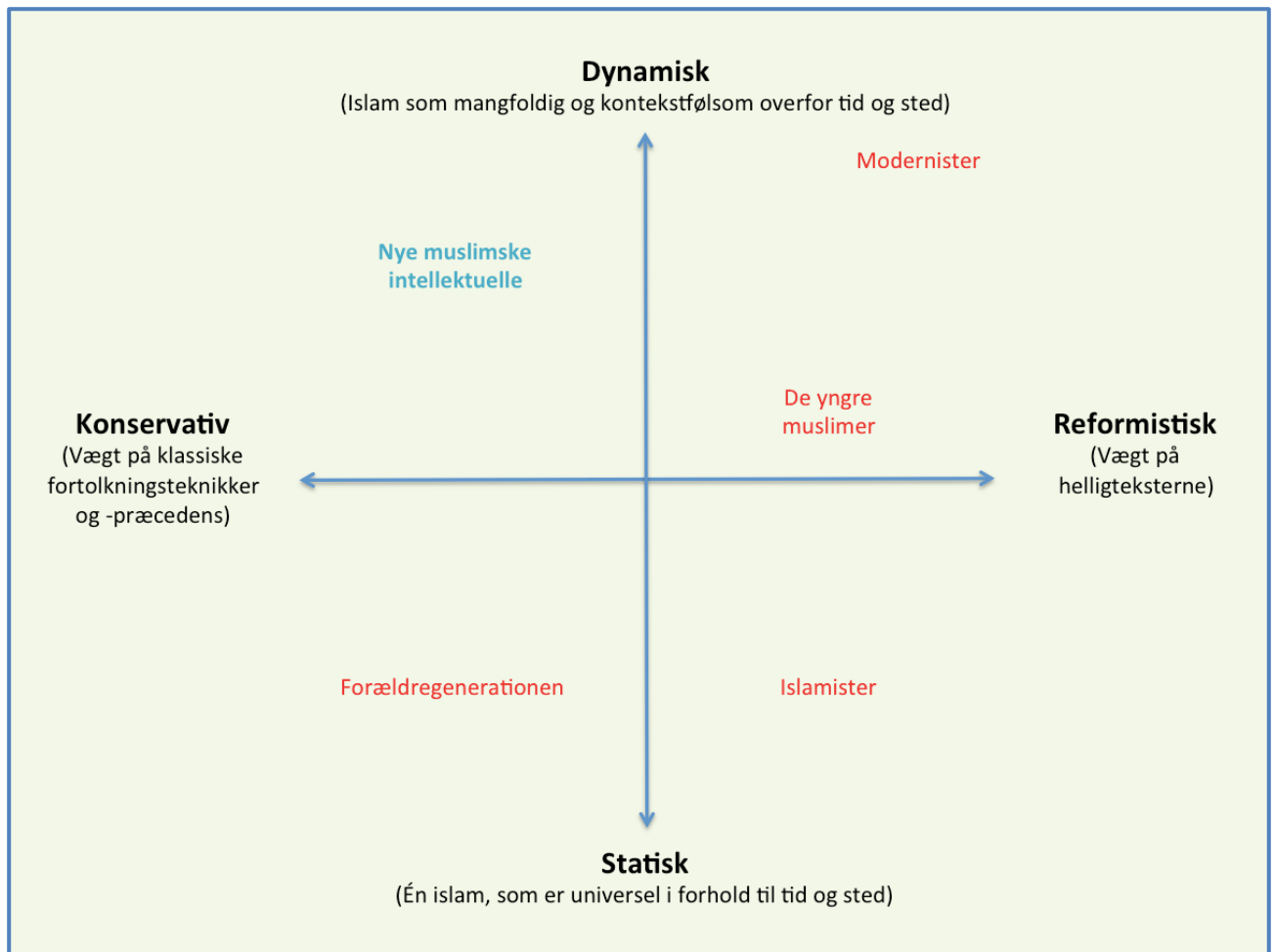
Deres forståelse af islam kan beskrives som både konservativ og dynamisk. Det kan måske i første omgang lyde selvmodsigende, når medier og politikere som oftest dikotomisk kategoriserer ”konservative og fundamentalistiske muslimer” overfor ”dynamiske og moderate muslimer”. Hvis vi imidlertid forstår det konservative og det dynamiske på den følgende måde, behøver det ene ikke at udelukke det andet. Det konservative skal i denne sammenhæng henvise til, at der igennem historien er opbygget en bestemt logik eller måde at ræsonnere på i islam, som skal bevares. Den logik, som jeg her taler om, bygger på de fortolkningsteknikker og fortolkningspræcedenser, som de unge muslimer i forrige afsnit nedtonede væsentligheden af. Det dynamiske betyder så, at de nye muslimske intellektuelle forstår denne logik som grundlæggende mangfoldig og rummelig og ikke som determinerende eller statisk. Logikken skal mere forstås som et redskab, man tænker igennem, uden at man på forhånd automatisk kan vide, hvad svaret bliver – og man kan i virkeligheden komme frem til mange forskellige, men lige legitime, svar på baggrund af den. En anden central del af det dynamiske er desuden, at islam altid skal kontekstualiseres. Det vil sige, at et religiøst råd altid skal tage højde for andre hensyn, end hvad man kan kalde det strengt taget islamiske. Som et eksempel på samspillet mellem det konservative og det dynamiske kan man bruge problemstillingen om håndtryk mellem kønnene. Ifølge en af dem, jeg talte med, har man traditionelt frarådet håndtryk mellem kønnene og dét udgangspunkt fastholder han i dag – her ses det konservative. Men han anerkender samtidig, at

---

² Højtuddannet retslærd, der har ret til at udstede fatwaer (religiøse vejledninger).

det kan støde ikke-muslimer, hvis man nægter at give hånd og derfor må den enkelte muslim i hver situation vurdere, om det vil støde andre. Gør det det, er det tilladt at hilse med håndtryk, fordi undladelsen vil anstrenge forholdet mellem parterne – her ses det dynamiske eller pragmatiske.

Når nu islam altid skal kontekstualiseres, er det selvfølgelig af afgørende betydning, at muslimske autoriteter kender det samfund, som de rådgiver andre muslimer i. De nye muslimske intellektuelle mener derfor også, at sådanne helst skal være opvokset i Danmark, hvor de kender uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, kulturen, lovene og sproget, så de på en mere pragmatisk måde kan tage højde for alle dele. Derfor står de nye muslimske intellektuelle side om side med de yngre muslimer i deres kritik af forældregenerationens importerede imamer. Samtidig er det dog vigtigt for dem – som konservative – at bevare og videreføre den traditionelle fortolkningstradition, hvormed de alligevel adskiller sig fra de yngre muslimer. Hvor forældregenerationen og de unge muslimer var uenige om vigtigheden af enten fortolkningstraditionen eller viden om det danske samfund, prioriterer de nye muslimske intellektuelle begge dele lige højt. Den ene har ikke værdi uden den anden, så en muslimsk autoritet må være lige så skarp på kultur og Karnov som på Koranen – og omvendt. Her nedenfor har jeg ved hjælp af et koordinatsystem forsøgt at illustrere forskellige islamforståelser i Danmark ud fra begreberne om det konservative (til det reformistiske) og det dynamiske (til det statiske):

Mens man i den konservative ende betoner væsentligheden af at kende de klassiske fortolkninger af helligteksterne, er det en pointe i den reformistiske ende, at man skal "tilbage til kilderne" og læse dem igen med friske øjne. I den dynamiske ende er der vægt på legitimiteten i en mangfoldighed af fortolkninger og kontekstualiseringen af islam, mens man i den statiske ende forsøger at finde frem til ét enkelt udtryk, som er uafhængigt af tid og sted og ofte efterligner, hvordan muslimerne på profetens tid levede. Ud over de nye muslimske intellektuelle, forældregenerationen og de yngre muslimer har jeg indsat, hvad man normalt kalder henholdsvis modernistiske og islamistiske muslimer. De modernistiske muslimer er for eksempel repræsenteret ved folketingsmedlem Naser Khader, der efterspørger et traditionsopgør gennem en reformation af islam. Hizb ut-Tahrir karakteriseres normalt som islamistiske (og til tider også som salafistiske), da de fastholder, at islam i sit udtryk ikke skal bøje sig for den kontekst, som den indgår i. Religionshistorikeren William Shepard beskriver desuden islamister som reformistiske ligesom modernister, fordi de ofte ønsker en lutring af islam for

kulturelle forureninger og kritiserer almindelige muslimer for at følge traditionerne blindt og ukritisk (Shepard 2009, 208). De nye muslimske intellektuelle positionerer sig imod begge grupper, fordi de begge forbryder sig mod deres konservative princip og for islamisternes vedkommende også det dynamiske princip.

Det er da også netop blandingen af det konservative og det dynamiske, der gør, at de nye muslimske intellektuelle fordømmes af medier og politikere i visse sammenhænge, mens de fremhæves som samarbejdspartnere i andre. I kølvandet på TV2-dokumentaren "Moskeerne bag sløret" i marts 2016 opstod der for eksempel en debat om, hvorfor visse moderate muslimer ikke entydigt ville tage afstand fra stening. Forvirringen kan imødekommes af forbindelsen mellem det konservative og det dynamiske, for da stening er nævnt i de islamiske helligtekster og en del af den islamiske historie, kan den i kraft af det konservative princip ikke affærdiges som uislamisk. Da der imidlertid ikke er enighed blandt retslærde om betydningen af steningsversene, er der et vist råderum for fortolkning. Visse moderate muslimer vil derfor på én og samme tid personligt tale imod stening samtidig med at fastholde andre muslimers ret til fortsat at tale for det. To modstridende fortolkninger kan altså være lige islamiske – ligesom vejruksigter kan være uenige og variere indenfor et spektrum uden, at den ene er mere rigtig end den anden på dét tidspunkt, som de udstedes.

Det handler om at finde fælles fodslag

Hvis man har et indgående kendskab til både livet i Danmark, de danske love og den islamiske logik, står man i en situation med de bedste muligheder for at finde konkrete løsninger på problemstillinger, som tager højde for alle hensyn – og det er præcis dét, som de nye muslimske intellektuelle hævder at forsøge. Flere af dem er således for eksempel optagede af at give danske muslimer muligheden for at optage banklån, der overholder islamiske retningslinjer for sådanne. Det er i dag ikke muligt, men gennem et samarbejde med danske kreditinstitutter og deres eget kendskab til såvel dansk lovgivning som islamiske regler på området, forsøger de at skabe nye muligheder for danske muslimer. Et andet eksempel er sjælesorg, hvor flere også forsøger at dygtiggøre sig fra forskellige vinkler gennem uddannelse, så de under sjælesorgssamtaler både kan trække på religiøse og sekulære indsigter om den menneskelige psykologi – blandt andet psykiatri og kognitiv psykoterapi. De nye muslimske intellektuelle forsøger således at indtage roller som brobyggere mellem forskellige udgangspunkter, der ellers kan være svære at få til at mødes.

Et opgør med individualismen – og "Syrienskrigere"

Den tyske sociolog Ulrich Beck har beskrevet individualiseringen som ét af vores samtids mest karakteristiske samfundstendenser – også når det kommer til religiøsitet (Beck 2010). Religiøse mennesker i vestlige samfund lader sig i mindre og mindre grad begrænse af foruddefinerede rammer som religiøse dogmer og læresætninger for til gengæld at anlægge en individuel og subjektiv målestok for bedømmelsen af hvad, der er værd at tro på og hvad, der ikke er. Du er nu mere end nogensinde før i din gode ret til at selv at sammensætte din egen religiøsitet eklektisk. Der har også både i indland (Johansen 2002) og udland (Fadil 2005) været undersøgelser af individualisering blandt yngre muslimer og selvom der her tegner sig et billede af, at disse faktisk fastholder islam som en samlet pakke, som man ikke kan vælge og vrage fra, så er de yngre muslimer mere autonome i deres fortolkninger end deres forældre var. Individualiseringen finder altså også sted blandt almindelige muslimer, der anråber sig retten til i højere grad at være med til at udlægge islam.

Selvom de nye muslimske intellektuelle på mange måder udviser den samme autonomi, er det vigtigt at holde sig for øje, at de legitimerer denne på baggrund af forudgående studier af de klassiske fortolkninger og fortolkningsteknikker. Som konservative bygger retten til at udlægge guds ord altså på tilegnelsen af en kollektiv metode eller overleveret logik. For dem er problematiske fortolkninger og fundamentalistiske strømninger da også konsekvensen af *manglende* kendskab til kollektive målestokke og fortolkningstraditionen og ikke det omvendte. Holder du dig til de klassiske fortolkninger, vil du – ifølge dem – som såkaldt "Syrienskriger" aldrig føle dig kaldet til at drage til Mellemøsten for at kæmpe for oprettelsen af et kalifat.

Vil ikke være imamer

Imamen har blandt både journalister, politikere og forskere modtaget enestående meget opmærksomhed. Det er ikke ufortjent, men det er spørgsmålet, om den islamiske autoritet i Danmark anno 2017 ikke i stigende grad kan se ud på mange andre måder? Det var i hvert fald kendetegnende, at den klassiske imam-rolle i en moské ikke optog hovedparten af de nye muslimske intellektuelles tid. Nogle er funktionsimamer i danske institutioner som fængsler og hospitaler, mens andre helst undgik titlen imam, fordi det ikke er en beskyttet titel, men tillader, at de bliver sat i bås med "enhver anden tosse fra Grimhøj-moskéen", som én af dem sagde. Moskéen spiller stadig en væsentlig rolle i deres virke, men det er gennemgående, at de også bruger deres kræfter i forhold til andre former for institutionaliseringer som for eksempel islamiske undervisningsinstitutioner eller paraplyorganisationer. Alle underviste således andre

muslimer og visse havde ligefrem oprettet akademier, hvor undervisningen med deres egne ord er kvalificeret i modsætningen til undervisningen i mange traditionelle moskéer. Der er således et klart ønske om at uddanne og udstyre danske muslimer med klassisk islamisk viden og deres arbejde med undervisningsinstitutionerne bidrager til en udvikling, hvor den islamiske autoritet i højere grad kan udspille sig udenfor end indenfor moskéerne. Det kan derfor være en god idé at vende sig til andre former for autoritetstitler som *ustadh* (lærer) eller mufti og ikke bare imam.

Afrunding

Kombinationen af det konservative og det dynamiske kan i første omgang virke bizart, men det er en nødvendig spænding at få med, hvis man vil forstå Danmarks nye muslimske intellektuelle – og formodentligt en meget større andel af danske muslimer. De nye muslimske intellektuelle kommer sandsynligvis til at repræsentere et stigende antal, da det ser ud til, at der i fremtiden kun vil blive flere dansk opvoksede muslimer med videregående uddannelser og en bevidstgjort religiøsitet.

Litteratur

Beck, Ulrich

2010   *A God of One's Own*, Polity Press, Cambridge.

Fadil, Nadia

2005   "Individualizing Faith, Individualizing Identity: Islam an Young Muslim Women in Begium", in: Jocelyne Cecari & Sean McLoughlin, eds., *European Muslims and the Secular State*, Routledge, Oxon, 143-154.

Johansen, Karen-Lise

2002   *Muslimske stemmer. Religiøs forandring blandt unge muslimer i Danmark*, Akademisk Forlag A/S, Viborg.

Jyllands-Posten

11.03.2016   "Har TV2 brugt ufine midler for at udstille Grimhøj-moskéen?",

<http://jyllands-posten.dk/aarhus/ECE8505365/har-tv2-brugt-ufine-midler-for-at-udstille-grimhoejmoskéen/> (Set 01.05.2017).

Kristeligt Dagblad

06.01.2012 "Hizb ut-Tahrir: Vi kæmper mod assimilation af muslimer i det danske samfund",

<https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/hizb-ut-tahrir-vi-kæmper-mod-assimilation-af-muslimer-i-det-danske-samfund> (Set 01.05.2017).

Politiken 20.03.2016 "Imamer: Muslimer mangler pejlemærker",

<http://politiken.dk/indland/art5615743/Imamer-Muslimer-mangler-pejlemærker>

(Set 01.05.2017).

Roy, Olivier 2004 *Den globaliserede islam*, Forlaget Vandkunsten, København.

Shepard, William 2009 *Introducing Islam*, Routledge, Oxon.

De unge muslimers blik på imamen

Af Nikoline Koldby Larsen, BA i Religionsvidenskab og Sociologi.

E-mail: nikolinekoldby@live.dk

De seneste årtier har vi set en opblomstring af en ny generation af muslimer i Danmark, der ønsker at gøre tingene anderledes end deres forældre og bedsteforældre. Nye bestyrelser, underafdelinger og moskéer oprettes som led i processen for at skabe et nyt islam. De unge muslimer ønsker at ændre strukturen og hierarkiet i moskéerne. Visionerne er klare: Man ønsker et integreret islam. En kobling mellem medborgerskab og religiøs pligt. Diskussionen om de nye generationer af muslimer har været i gang i årtier. Den nye forståelse af islam, som de nye generationer bringer med sig antages at involvere et opgør med imamernes autoritet. I et kvalitativt studie, som tager udgangspunkt i imams rolle i to danske moskéer, blev det tydeligt, at imamernes autoritet er et mere vurderende og forskelligartet begreb end man skulle tro.

Studiet, som er grundlag for min bacheloropgave, består af to fokusgruppeinterviews foretaget i to forskellige moskéer i hovedstaden. Derudover har jeg gjort observationer i flere mere eller mindre formelle situationer i samme moskéer. Udgangspunktet var at finde to moskéer, som repræsenterer hver sin retning indenfor islam; sunni- og shiaislam, men som samtidig også indeholder en eller flere fællesnævner, som gør sammenligning mulig. Her blev det, at begge moskéer har en ung imam og tilsvarende unge medlemmer. Det er disse unge medlemmer, som udgør de interviewede fokusgrupper. De to moskéer er den sunnitisk moské Rødovre Masjid og den shiitiske Imam Ali Moské, som er nyopført i Københavns Nordvest-kvarter.

Imamen som begreb

Imamen er som begreb og autoritet en omstridt størrelse. Både indenfor de muslimske retsskoler er der en forskel i, hvordan man opfatter imams rolle og ansvar, men også den omkringliggende ikke-muslimske verden har både forestillinger og fordomme, når det kommer

til at definere imamen. I en sunnitisk tradition har imamen en praktisk, rituel karakter. Han står forrest i bønner og bliver dermed bønneleder. Den shiitiske imamtitel er mere fornem og kræver af bæreren en helt særlig livsførelse. Imamen er her et pragteksemplar og en profetisk efterfølger. Dette indebærer helt naturligt en større autoritet end i den sunnitiske tradition. Allerede i traditionen ser vi forskellige forestillinger om, hvad en imam skal kunne (Hoffman 2008, 122).

Igennem flere tv-programmer og politiske agendaer har imamen også fået tilskrevet en groft sagt diktatorisk karakter, hvor imamerne udstikker en hverdagspraksis, som de tilhørende ureflekteret udfører. Opmærksomheden på den politiske debat, der omhandler tilstrømningen af især flygtninge, inddrager ofte islam som hovedproblematik i den svære integration. Dermed bliver især imamerne ofte hovedmål og -middel i politiske diskurser, og der skabes et generelt og unuanceret billede af en religiøs ekspert med en næsten uindskrænket magt. Et eksempel på dette er TV2-programmet "Moskeerne bag sløret", som i foråret 2017 fremsatte videomateriale fra en brøkdel af de danske moskéer.

Det er min vurdering, at det i høj grad er sidstnævnte forestilling om imamen, som de unge muslimer gør op med. For de unge mænd i den sunnitiske moské Rødovre Masjid er det meget vigtigt at pointere, at deres imamer udelukkende har funktion som bønneledere. For dem indebærer rollen som imam imidlertid et kendskab til både helligtekster, islamisk lov osv., men som sådan er hans personlighed ikke omgærdet af en særlig autoritet. Rent praktisk blev det dog under observationer synligt for mig, at der er en vis respekt for de mænd, som dagligt leder bønner i moskéen, og at der måske alligevel indenfor moskéens mure er en form for hierarki – omend det er mere eller mindre usagt.

Moskéerne i studiet

Som tidligere nævnt repræsenterer de to moskéer i feltarbejdet to forskellige islamiske retninger. Ifølge informanterne i Rødovre Masjid, arbejder man med en "flad" struktur forstået på den måde, at alle, som varetager opgaver i moskéen, er frivillige. Der er altså ingen ansatte og der er heller ikke mulighed for at være medlem af moskéen. Man ønsker at undgå et hierarki bygget alene på titler. Informanter og kontaktpersonen, som ofte fungerer som imam på stedet, fortæller, at i deres optik kan alle være imamer. Det er et spørgsmål om, hvem der står forrest og leder bønner.

På trods af dette lægges der også stor vægt på undervisning, idet moskéen tilbyder en række undervisningsforløb i både muslimsk praksis og sprog. Derudover er det faktisk muligt at tage en alim- og imamuddannelse i moskéen. Så selvom den flade struktur og mere uformelle tilgang til imamrollen umiddelbar står i klar opposition til Imam Ali Moské, hvor titlen opnås gennem mange års studier på et islamisk universitet, så vægtes religiøs autoritet alligevel højt. Der er en uoverensstemmelse imellem den vision informanterne har for hierarkiet i moskéen og den måde magtbalancen reelt fungerer på. Dette kunne indikere at frigørelsen fra den ældre tradition, hvor imamen bærer en særlig autoritet, endnu ikke er komplet.

Den shiitiske retning repræsenteres i arbejdet ved en dansk afdeling af en større moské, Imam Ali Moské. Afdelingen har tidligere været løst omtalt som "ungdomsafdelingen", men går nu under betegnelse som den danske afdeling. Sammenhængen mellem de to tiltaler er ifølge informanterne en glimrende indikation på udviklingen i de muslimske miljøer: Efterkommere af gæstearbejdere og flygtninge taler dansk, har gået i dansk skole og føler sig danske. Hvis vi ser isoleret på sproget i den danske afdeling, er det også en praktisk foranstaltning; de unge muslimer taler dansk og ikke eksempelvis urdu.

I Imam Ali Moské er imamen til stadighed en autoritet. Traditionelt set har den shiitiske imam haft en større autoritet end den sunnitiske, og det er også tilfældet i studiets moskéer. Dette afspejles blandt andet i de lærdes særlige klædedragt, som ved hjælp af hovedbeklædningens farve også indikerer et internt hierarki. I mine observationer i moskéen blev det også tydeligt, at den bedende menighed søgte imamerne før og efter bønner.

I interviewet med fokusgruppen i Imam Ali Moské blev der lagt meget vægt på den personlige logik og fornuft samt imamens uddannelse. Det var tydeligt, at der trods en generel respekt for de enkelte retsskoler og moskéer, lå et forbehold overfor måden at uddanne imamer på udenfor den shiitiske, meget grundige tradition. Informanten Hassan¹ forklarer det således, at den tid, andre imamer bruger på hele deres uddannelse, er den samme, som en shiitisk imam bruger på blot at lære det arabiske sprog grundigt nok at kende. Det blev med andre ord meget tydeligt, at den autoritet, imamen tilskrives i moskéen i allerhøjeste grad, bygger på de færdigheder, som forventes opnået igennem årelang uddannelse. Det er en vigtig pointe, at imamen gennem uddannelse får et solidt kendskab til islamisk praksis. Ved at have den ekspertviden, som det

---

¹ Alle informanter er anført ved pseudonymer.

kræves af imamen, opnår han også status som en stemme i den offentlige debat. Med andre ord ved han, hvad han taler om.

Fælles for de to moskéer, og så mange andre moskéer og organisationer, er brugen af de sociale medier. Udover den rent praktiske forklaring på dette, kan vi anskue den høje aktivitet og den store mængde videomateriale som en sidste manifestation på opbrud og ”den nye generation”. De unge muslimer følger med udviklingen og bruger de værktøjer, som de bliver givet gennem moderne teknologi. Det sender både et signal internt og eksternt. Internt giver man mulighed for moskéens medlemmer til at følge med i aktiviteterne i kalenderen og samtidig kan man, hvis man er forhindret i at deltage i et program, ofte finde videomateriale fra moskéen på medier som Facebook eller YouTube. Eksternt har den åbne online-aktivitet en funktion som afmystificerende. Alle og enhver kan få indblik i den daglige gang i moskéen, og uden at optræde i det fysiske rum kan man måske få afklaring på nogle af de spørgsmål, man kan have som enten ikke-troende eller medlem af en anden moské.

Den nye generation islam

Som ovenstående peger på, er de to moskéer i studiet en del af, hvad jeg omtaler som den nye generation islam. Bruddet for forhenværende tradition og praksis er tidligere beskrevet af eksempelvis Garbi Schmidt i bogen *Muslim i Danmark – Muslim i verden*. Igennem samtaler med informanterne blev det tydeliggjort for mig, at de enkelte medlemmer opfatter denne udvikling som generel i mange af de danske moskéer og muslimske miljøer. For informanterne er der altså ikke tale om to enkeltstående, pionere men om en gennemgående tendens. I realiteten er den nye generation højst sandsynligt stadig forholdsvis snævert repræsenteret. I alle tilfælde er dette studie ikke bredt nok til at gennemskue en så generel tendens.

For de unge muslimer hænger motivationen for at skabe noget nyt uadskilleligt sammen med livet som senmoderne individ. Informanterne taler løbende under interviewene meget om den personlige logik, fornuft og kritisk tilgang til islam. Udtalelser som har en klar reference til individualiseringens største forbehold: Det skal give mening for MIG. Hvis ikke det giver mening for individet eller nær sagt passer den enkelte, er der ingen mening i at bruge sin tid på det. I studiet har jeg valgt at støtte mig til Charles Taylors teori om kravet på autencitet som udfoldes værket i *A Secular Age*. Når Yusuf fortæller, at han aldrig ville gøre noget, som strider imod hans personlige overbevisning, blot fordi en imam beder ham gøre det, vurderer jeg det som et klart

udtryk for den individualiserede tankegang. Man kan tænke, at dette er sat på spidsen; hvem ville gøre noget imod deres egen vilje på den måde? Formålet med at nævne dette eksempel er ikke at fremhæve dét informanten siger, men derimod at han siger det. Det interessante er netop, at han har et behov for at udtrykke, at han ikke gør noget mod sin egen vilje i religionen eller imamens navn, men at han i sidste ende kun står ret for sin egen logik.

I Rødovre Masjid er udviklingen blandt de unge baseret på et opgør med forældre og bedsteforældres brug af moskéen som kulturforening. Ibrahim forklarer, at hans forældre kom til landet for at arbejde og derfor ikke havde den samme tid til at dyrke deres religion og komme i moskéen. Yasser fortæller, at han i ældre moskéer har oplevet, at det handler lige så meget om at spille kort, som det handler om bøn. Det er netop den brug som de unge i moskéen ønsker at gøre op med. På samme måde som imamens rolle bliver af religiøs, instrumentel karakter, gør også selve moskéen som fysisk rum det. Man ønsker udelukkende, at moskéen har en rituel, praktisk funktion. Hos informanterne i Imam Ali Moské er man mere åben overfor en kulturel brug af moskéens lokaler – naturligvis i tillæg til den rituelle. Her ses en af de forskelle, som findes internt i den nye generation. På trods af samlende faktorer er der også et par springende punkter, som adskiller de to moskéer som repræsentanter for den nye generation. For at systematisere disse, har jeg valgt at opstille to strategier, som hver repræsenteres af de to moskéer i studiet.

To strategier – et fælles mål

De unge muslimer oplever indefra, hvordan der er behov for et skifte, men også fra den omkringliggende verden ønskes der en reformation af den muslimske praksis. Immigranterne bliver flere og flere, og der ønskes fra politisk side, at der tages stilling til især imams rolle i samfundet.

I dette studie anskues imamens rolle og autoritet som en af de helt afgørende markører for den igangværende udvikling af islam. I et forsøg på at systematisere udviklingen har jeg opstillet to forskellige strategier som kan anskues igennem interviews og observationer. Det er her vigtigt at nævne, at studiet ikke konkluderer en direkte kobling mellem trosretning og strategi, men at der blot i dette tilfælde er tale om en sådan fordeling. Her bør det også noteres, at opdelingen mellem sunni- og shiaislam ikke kan anskues sort/hvidt, men at dette studie har til formål at belyse både forskelle og ligheder og derfor til tider kan virke en smule kategoriserende.

Den *mangfoldige strategi* repræsenteres her af Imam Ali Moské. Ved denne strategi er det, som adskiller den nye generation fra den ældre, hovedsageligt et højt krav om integration og åbenhed.

Ved at have stort fokus på imamens uddannelse, føler man sig sikker på dennes position og kan i stedet bruge energi på at skabe et rum for dialog med resten af det danske samfund. Moskéen huser ind imellem arrangementer i samarbejde med kristne menigheder eller skoler. Den mangfoldige dialog skabes på baggrund af oplysning og et ønske om at forene islam og det danske samfund. Imamen har i form af sin uddannelse en vejledende rolle, og hans autoritet skabes, ifølge informanterne, på baggrund af hans formåen til at forbinde islamisk viden og en vestlig levevis.

Rødovre Masjid bliver i dette studie tilskrevet den *intellektuelle strategi*. I Rødovre Masjid er det i langt højere grad op til den enkelte at integrere sin tro i livet som dansk borger, derfor kan man også omtale strategien som individuel. Der ligger et stort ønske om at løsrive sig fra den forestilling, at muslimer lytter blindt til et hierarkisk system. Dialog er ikke udelukket, men behovet er ikke på samme måde presserende som ved den mangfoldige strategi. Det virker i stedet som om, at fokus ligger på medborgerskab og menneskelighed i verdslig forstand, og at dette ikke nødvendigvis bestemmes af religiøsitet. For det enkelte menneske vil det givetvis ikke føles opdelt, idet de fleste menneskers selvbillede anskues som en helhed. Informanterne i Rødovre Masjid udtrykker, at den gode muslim handler med lige stor omhu i sit verdslige som i sit religiøse liv. De to strategier fortæller os en del om den måde, imamens rolle anskues på. Den autoritet, han tilskrives, kan være et udtryk for den generelle udvikling indenfor den nye generation. Integrationen af et dansk islam bliver næsten altafgørende, når de unge muslimer lytter til og vurderer imamerne i landets moskéer. Rollen som forbindelsesled mellem religion og verdslighed er imidlertid langt større for imamen i Imam Ali Moské, fordi man, som tidligere omtalt, har en mere individuel tilgang til integrationen af islam i Rødovre Masjid.

De to strategier arbejder langt hen ad vejen mod det samme mål: Et integreret islam. Dette påvirker måden, hvorpå imamen opfattes. Hvis blikket vendes mod studiets udgangspunkt, imamens rolle, kan det klart afvises, at hans job alene giver ham autoritet i informanternes øjne. Det stilles som krav til både moskéen og imamen, at den daglige praksis skal være forenelig med det danske samfund.

Afslutningsvis kan det konkluderes, at i senmoderniteten skal alle valg, måske i endnu højere grad end tidligere, give mening for individet. Når en ung mand eller kvinde er født og opvokset i Danmark, skal den religiøse praksis give mening i sammenhæng med den virkelighed, der omgiver ham eller hende. Religionens faste rammer bliver udfordret af individualiseringen og ikke mindst globaliseringen, der netop giver mulighed for at flytte en religion ud af den oprindelige kontekst. Der bliver brug for nye strategier og rollefordelinger, for at religionen kan fremstå meningsfuld og bestå. Det er netop her, at de tiltag, som den nye generation skaber, giver mening. I virkeligheden i udviklingen meget naturlig og følger den klassiske markedsmode om udbud og efterspørgsel. De unge muslimer ønsker forandringer, og mens den ældre generation måske virker tilbageholdende og ikke handler, tager den nye generation affære.

Litteratur og henvisninger

Butler, Jean & Thomas Hoffmann 2008 "Imam", Gads leksikon om islam, Gads Forlag, København, 122.

Schiffauer, Werner 1988 "Migration and Religiousness", in: Gerholm, Tomas & Yngve Georg Lithman, eds., The New Islamic Presence in Western Europe, Mansell Publishing Limited, London & New York, 146-157

Schmidt, Garbi 2007 Muslim i Danmark – muslim i verden, Swedish Science Press, Uppsala, 7-141

Taylor, Charles 2007 A Secular Age, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts, 473504

„Du får ḥasanāt for det”: Udøvelse af da‘wa blandt unge muslimer i Aarhus

Af Hanna Donslund, B.Sc. i antropologi og cand.mag. i arabisk- og islamstudier

E-mail: hannadonslund@gmail.com

Budskabet er en gruppe af unge muslimer i Aarhus, som mødes med det formål at fortælle ikke-muslimer om islam. Listen over initiativer for at nå deres målgruppe er alsidig. *Budskabet* inviterer både indenfor til *Åben Moské*, stiller stande op på gågaden under islamiske højtider, og tilbyder, at man kan blive *Muslim for en dag*, dvs. følge et medlem i nogle timer og derved få et indblik i hans eller hendes hverdag. Hvis man har lyst, må man gerne som muslim for en dag mærke på egen krop, hvordan medlemmerne praktiserer islam, fx ved at bære *hijāb* eller ved at deltage i en af dagens faste bønner (*ṣalāh*).

Jeg har fra februar 2015 til maj 2016 fulgt *Budskabet* gennem feltstudier for at undersøge, hvad der driver gruppen til at fortælle om islam til ikke-muslimer. Jeg ønskede også at undersøge, hvordan motivationen for aktiviteterne opretholdes, for gruppen møder af og til modstand fra forbipasserende og nyhedsmedier. Artiklen her vil behandle disse spørgsmål og diskutere, om omvendelse af ikke-muslimer til islam er et af gruppens mål. Jeg vil argumentere for, at den enkeltes forhold til Allah er en af de væsentligste faktorer for, at *Budskabet* eksisterer og beskæftiger sig med *da‘wa*. Mine data er indsamlet fra interviews med ca. 15 af gruppens medlemmer samt fra gruppens aktiviteter på sociale medier.

Hvad er *da‘wa*?

Da‘wa er betegnelsen for, at man som muslim fortæller andre om islam, og kan umiddelbart sidestilles med mission inden for kristendommen. *Da‘wa* minder om kristen mission, fordi man som troende af religiøs pligt henvender sig til ikke-troende. Dette møde mellem troende og ikke-troende manifesterer sig ofte gennem velgørenhedsarbejde eller kontakt på offentlige steder, hvor de centrale punkter fra troslæren spredes gennem fx flyers og samtaler (Kerr 2000, Wiedl 2009). *Budskabet* betegner dog ikke sig selv som missionerende, for de forstår mission som ”at

ringe på døre og presse noget ned over hovedet på folk" (Nawal¹). *Budskabet* giver klart udtryk for, at deres formål alene er at informere om islam.

Da'wa kan udøves over for både muslimer og ikke-muslimer. Det er relevant at udøve *da'wa* over for muslimer, der "er kommet væk fra Allah" dvs. ikke lever efter Koranens forskrifter, eller over for muslimer, der er så unge, at de endnu ikke har taget stilling til, hvad de tror på. *Da'wa* til ikke-muslimer kan foregå på flere niveauer. Som antydnet skelner *Budskabet* mellem det at *informere* og det at *invitere*, og identificerer sig kun med førstnævnte. Hvis man inviterer til islam, spørger man ikke-muslimen, om han/hun kunne tænke sig at blive muslim. Selvom *Budskabet* ikke inviterer til islam, er dette, som jeg vil komme ind på senere, ikke et udtryk for, at medlemmerne er ligeglade med, om ikke-muslimer konverterer eller ej.

I takt med at flere og flere muslimer bosatte sig i Vesten i midten af det 20. århundrede, opstod nye ideer om, hvordan man som muslim skulle forstå og udøve *da'wa* over for ikke-muslimer. Den muslimske identitet og fællesskabet mellem de troende blev et vigtigt holdepunkt for mange af disse migranter og en ramme for *da'wa*-aktiviteter. Først når en given muslim var tilknyttet fællesskabet og havde modtaget undervisning i det at møde ikke-muslimer, burde vedkommende udøve *da'wa*. For at nå de ikke-troende bedst muligt, førte *da'wa*-udøverne ikke samtaler med afsæt i religion, men tilpassede sig omgivelserne og fandt ligheder mellem sig selv og de andre (Poston 1992, Wiedl 2009).

Budskabet udøver *da'wa* i overensstemmelse med disse tanker. Medlemmerne pointerer ofte over for hinanden, hvor vigtigt deres fællesskab er – her kan de både finde støtte, når de oplever udfordringer i hverdagen, og de kan sammen arrangere *da'wa*-aktiviteter. Derudover fokuserer gruppen på at forklare islam med afsæt i ikke-muslimers forudsætninger og finde ligheder mellem islam og ikke-muslimernes verdensforståelse.

Budskabet er ikke ene om at udøve *da'wa* i Aarhus. Af andre grupper kan nævnes *Opdag Islam*, *Udforsk Islam* og *Muslimsk Ungdomscenter*. Grupperne er alle unikke med hensyn til metoder og mål, men samtidig refererer de til og lader sig i nogle tilfælde inspirere af hinanden. Dette ses af tekst og videomateriale fra websider eller sociale medier, hvor alle grupper er aktive.

---

¹ Alle informantnavne er pseudonymer.

I strid med medierne

Budskabet består af ca. 40 aktive medlemmer i alderen 15-30 år, men har siden stiftelsen i 2011 haft omkring 90 involverede. De er både mænd og kvinder, har arabisk, tyrkisk, afghansk, pakistansk og somalisk baggrund, men langt de fleste er født og/eller opvokset i Danmark. *Budskabet* blev oprettet, fordi en håndfuld af medlemmerne på forskellig vis oplevede, at de på studiesteder og arbejdspladser mødte stor uvidenhed om islam, og dette gav dem en følelse af at være anderledes. Det oplever de stadig.

Ifølge *Budskabet* skyldes uvidenheden primært visse danske mediers måde at fremstille muslimer på generelt. *Budskabet* mener, at medierne har for stort et fokus på blandt andet kriminalitet og terror, når nyhedsindslagene omhandler muslimer. Herved oplever medlemmerne sig direkte diskriminerede, og det skaber samtidig en frygt for yderligere at blive marginaliseret og føle sig anderledes i hverdagen.

Især efter TV2-dokumentaren *Moskeerne bag sløret*, som blev sendt i marts 2016, og byrådets beslutning om at nedlægge samarbejdet om opførelse af en planlagt stormoské i Aarhus, blev eksponeringen igen aktuell for medlemmerne at tale om og reagere på. Ca. syv af gruppens medlemmer dannede en ny og politisk aktiv gruppe, *De Ordinære*, som gennem folkemøder og demonstrationer ønsker at skabe debat om byrådets beslutning og dokumentarens pålidelighed. *Budskabet* mener ikke, at dokumentaren viser det rette billede af, hvem de er som muslimer. Når *Budskabet* udøver *da'wa*, er det derfor især med tanke på at definere sig selv. *Budskabet* vil skabe et forum, der kan hjælpe unge muslimer med selv at definere, hvem de ønsker at være, og det er en stor motivationsfaktor bag gruppens eksistens.

Flere gange har gruppens talpersoner stået i en situation, hvor journalister spørger ind til deres holdninger og position i forhold til terrorhandling begået af andre muslimer. Blandt andet har spørgsmålet lydt, om de tager afstand fra Islamisk Stat (IS). Hvis *Budskabets* medlemmer her giver deres holdning til kende, har de ifølge dem selv accepteret en urimelig præmis, nemlig den at de kan stilles til regnskab for andre muslimers handlinger, blot fordi de selv er muslimer. Eller den præmis, at det er naturligt at spørge muslimer frem for alle andre i Danmark om, hvad de synes om IS.

Budskabet tager faktisk afstand fra IS. Ifølge *Budskabet* praktiserer IS noget, som ligger langt fra "sand islam", som de beskriver det i mine interviews med dem. Alligevel opfordrer

medlemmerne hinanden til ikke at svare på lignende spørgsmål fra journalister, så medierne og den brede danske befolkning forstår, at man ikke kan koble en type muslimer i Danmark med en anden type muslimer (som ifølge *Budskabet* knapt kan kaldes muslimer) i Syrien og Irak.

Når gruppen har tillid til, at de ikke udstilles urimeligt, vil de dog gerne stille op til interviews i danske medier. *Budskabet* glæder sig over de gange, hvor det lykkes dem gennem tv- og radiokanaler at forme fortællingen om muslimer og islam. Hvert af disse indslag deles flittigt på sociale medier med applaus i kommentarfeltene. De medregnes også i *Budskabets* egen statistik over, hvor mange ikke-muslimer deres budskab er nået ud til. Men hvordan er det så konkret, at islam og muslimer i Danmark skal fremstilles ifølge *Budskabet*?

Et forsøg på at finde ligheder mellem os og de andre

Budskabet samarbejder med *Fredens Moské* i Brabrand, hvor aktiviteten *Åben Moské* foregår. Her kan besøgende få en guidet rundvisning i moskéens forskellige rum, prøve at bære *hijāb*, smage arabisk hjemmebak samt overvære et foredrag eller en af dagens bønner. Rundvisningerne prioriteres højt af *Budskabet*, for her kommer de i direkte samtale med en lille gruppe ikke-muslimske besøgende ad gangen og formidlingen af islam kan vinkles, som *Budskabet* ønsker. Ofte præsenterer rundviseren moskéens inventar og de islamiske skikke med en reference til danske forhold: Koranen må ikke røre gulvet, ligesom Dannebrog ikke må røre jorden. *Budskabet* ønsker hermed at skabe en genkendelighed mellem det islamiske og det danske, og målet er at gøre islam mindre fjernt for tilhørerne.

Dette er ikke det eneste eksempel på, hvordan *Budskabet* forsøger at præsentere islam, så ikke-muslimer forstår det, eller endda opdager fællesnævnerne mellem sig selv og *Budskabets* medlemmer. Gruppen udøver *street-da'wa*, hvilket i praksis betyder, at de sætter en stand op eller blot bevæger sig rundt på gågaden i Aarhus for at fortælle om islam og uddele flyers. Hvert år i løbet af påsken udøver *Budskabet* *street-da'wa* med plakater, der har den iøjnefaldende overskrift: "Jeg elsker Jesus, fordi jeg er muslim". *Budskabet* forsøger på denne måde at undergrave eventuelle fordomme om, at Jesus kun hører til i kristendommen. Han er fælles for både islam og kristendommen, om end man er uenig om hans rolle. Hermed lægger *Budskabet* en grund for fællesskab mellem de to religioner, og giver deres mening til kende om, at muslimer bør karakteriseres som nogen, der ikke er udpræget forskellige fra alle andre i Danmark.

Budskabet håber, at det vil føre til, at islam og muslimer i Danmark i højere grad accepteres af den ikke-muslimske del af befolkningen.

Adnan, som har været med i *Budskabet* siden begyndelsen, understreger, at *da'wa*-arbejdet har en personlig og trosmæssig betydning for medlemmerne: "Hvis vi går på gaden og taler med folk om, hvad vi laver i Ramadanen, vil det blive kendt i samfundet, at muslimer ikke spiser og drikker i dagtimerne [...] Det vil blive noget normalt og accepteret". Der skal med andre ord tales om islam på en måde, så det bliver almindeligt i Danmark at være muslim. *Budskabet* udøver derfor ikke *da'wa* med henblik på, at ikke-muslimer skal ændre sig i så høj grad, at de konverterer til islam, men blot så de accepterer muslimer i Danmark.

Om *Budskabet* lykkes med at skabe fællesskab og accept mellem sig selv og de besøgende, er der både eksempler for og imod på. Medlemmerne har både oplevet, at forbipasserende på gågaden ønskede konfrontation, fx ved at spørge, hvorfor kvinderne havde bleer om hovedet, eller ved at holde et kors op i ansigtet på dem. I de fleste tilfælde kommer der dog ifølge *Budskabet* en god samtale ud af mødet, hvor fordomme bliver manet i jorden.

Mine observationer fortæller dog, at *Budskabets* medlemmer i praksis primært har fokus på de fordomme, som de besøgende har over for muslimer, og ikke på deres egne fordomme over for de besøgende. Mødet med de andre bliver dermed ikke en gensidig udveksling af overbevisninger, hvor begge parter kan revurdere deres billede af den anden.

Derfor ønsker jeg igen at spørge, i hvilken grad *Budskabet* arbejder på, at de besøgende ikke-muslimer skal ændre sig – og om omvendelse alligevel er et mål for gruppen.

"Du får *ḥasanāt* for det"

Jeg er i løbet af mit feltarbejde blevet opmærksom på, at det for *Budskabets* medlemmer er af afgørende betydning, hvordan den enkeltes forhold til Allah er. Dette er både vigtigt for medlemmerne i livet nu og her, men især i det kommende liv efter døden. For at blive tildelt en plads i Paradis efter døden skal medlemmernes gode gerninger gennem livet nu og her veje tungere end de dårlige. De fleste er sikre på, selvom det ikke er noget, man siger højt, at de vil komme i Paradis efter døden frem for Helvede. Men Paradiset rummer mange niveauer, og medlemmerne kender ikke deres hierarkiske placering på forhånd. Her har handlingerne begået

i dette liv igen den afgørende betydning, og man kan altid forbedre sine chancer for at opnå et højere niveau.

Budskabets medlemmer taler indbyrdes meget om de såkaldte *ḥasanāt*. Disse beskrives som "velsignelser", "ekstra bonus" eller "point", der tildeles det enkelte menneske, hver gang det har gjort en god gerning. Hver god gerning udløser mellem én og et uendeligt antal *ḥasanāt* alt efter Allahs vilje. Man er som menneske aldrig selv bekendt med det præcise antal tildelte *ḥasanāt* pr. god handling, men Allah holder regnskab over det. Modsætningen til *ḥasanāt* er *sayyi'āt*, der beskrives som "en slags minuspoint", men hver dårlig handling udløser kun en enkelt af disse. Det er antallet af *ḥasanāt* i forhold til antallet af *sayyi'āt*, der afgør, hvilket niveau i hhv. Paradis eller Helvede man placeres på. *Budskabet* tilkendegiver, at systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt* er skruet sådan sammen, at det i princippet er nemt at opnå flere plus- end minuspoint og derved også at opnå Paradis.

Selv hvis to mennesker gør præcis det samme på et givent tidspunkt, er det langt fra sikkert, at de modtager samme antal *ḥasanāt* eller *sayyi'āt* derfor. Det afgørende er nemlig intentionen bag handlingen. Det unikke og uforudsigelige i, hvor mange *ḥasanāt* og *sayyi'āt*, man får på hvilket tidspunkt, gør, at *Budskabets* medlemmer konstant er opmærksomme på at optjene så mange *ḥasanāt* som muligt. Med Irving Goffmans termer kan man sige, at *Budskabet* konstant befinder sig frontstage i forhold til Allah og derfor altid må udvise sømmelighed over for Ham (2014: 141-142). Dermed opstår et pres, for medlemmerne kan aldrig sige sig fri fra bedømmelse. Dette er ikke nødvendigvis negativt for alle, men kan være en motivation til at gøre godt mod andre.

Det sker jævnligt, at medlemmerne refererer til *ḥasanāt*, når de taler sammen indbyrdes. Eksempelvis var Farah blevet meget tørstig og forsøgte at få et af de andre medlemmer til at hente et glas vand til sig. Rasha svarede drillende, at Allah havde skabt Farah med to ben, og at hun derfor selv kunne gå hen og hente det. Men Farah vedblev: "Kom nu. Du får *ḥasanāt* for det". Samtalen rummer en humoristisk tilgang til systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt*, men viser også, at systemet er gældende selv i forhold til små detaljer i medlemmernes liv. Dermed bliver systemet meget omsiggribende, og jeg mener, at det er væsentligt at tage i betragtning eller afprøve også på anden forskning om muslimer i Danmark.

Da jeg deltog i aktiviteten *Muslim for en dag*, faldt samtalen på samme emne. I forlængelse heraf spurgte jeg, om mine to guider i løbet af dagen havde tænkt på deres *ḥasanāt* og *sayyi'āt*. Dertil

svarede Farah: "Ja, jeg har tænkt på *ḥasanāt* i dag. Bare det, at jeg snakker med dig. Jeg gør det for Allah". Under en *street- da'wa*-event fortalte Walid, at han primært deltog for at undgå *sayyi'āt* og optjene *ḥasanāt*. Udsagnene gør det klart, at systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt* også spiller en betydelig rolle, hvad angår *da'wa*. Derfor vil jeg argumentere for, at motivationen til at gennemføre aktiviteter trods modstand også bunder i, at medlemmerne herigennem har rig mulighed for at optjene *ḥasanāt* og på den måde forbedre deres forhold til Allah.

***Ḥasanāt* i forbindelse med omvendelse**

På baggrund af denne viden om systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt* er spørgsmålet, hvorvidt det er et mål for *Budskabet*, at ikke-muslimer konverterer til islam eller ej. Ovenstående viser, at *Budskabets* medlemmer har et stærkt fokus på dette system, når de udøver *da'wa*. Det er endda for nogles vedkommende drivkraften bag. Fokus under en *da'wa*-aktivitet er altså rettet imod, hvad man selv får fra Allah, og ikke på, om ikke-muslimer konverterer. Derfor udøver *Budskabet* umiddelbart *da'wa* som en del af deres egen individuelle religiøse praksis og forståelse, og ikke for at de besøgende skal omvendes. Som Farah siger: "Vi er ikke forpligtede til [over for Allah], at folk bliver muslimer, men bare til at give budskabet videre". Hver gang medlemmerne giver budskabet om islam videre, optjener de *ḥasanāt*, men hvordan det modtages af de besøgende, er underordnet, for det har ikke indflydelse på deres egne regnskaber i forhold til Allah. Derfor vurderer jeg, at systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt* sammen med ønsket om at skabe egen identitet er en af de mest afgørende forklaringer på, hvorfor *Budskabet* ikke inviterer, men blot informerer.

Alligevel giver mange af *Budskabets* medlemmer udtryk for, at de ønsker, at flere skal blive muslimer. Som Adnan påpeger, er det ikke mærkeligt, for "vi tror jo på, at islam er sandheden". Den sandhed ønsker de også, at andre skal finde. Grunden til, at *Budskabet* som gruppe ikke har til formål at invitere til islam, er ifølge Adnan, at medlemmerne vil miste motivationen, når det viser sig, at antallet af konvertitter er minimalt eller ikke-eksisterende. Derfor har *Budskabet* som mål at informere så mange som muligt, så gruppen oplever det som en succes, blot der kommer mange besøgende til deres arrangementer. Ifølge Adnan er det altså af frygt for dalende motivation (og evt. medlemstal), at formålet går på at informere, snarere end at medlemmerne vil tage afstand fra det at "invitere". Derfor må det være sådan, at *Budskabet* også har som mål at skabe et rum for, at flere ikke-muslimer overvejer at konvertere til islam.

På den anden side kan det også være, at *Budskabet* stiller sig tilfreds med blot at informere af realistiske årsager. De besøgende kommer kun forbi for en kort stund, og de fleste konvertitter,

som *Budskabets* medlemmer har hørt om eller kender, er blevet omvendt, fordi de havde en personlig kontakt til en muslim.

Min vurdering er, at *Budskabet* rummer en dobbelthed. Man kan her med fordel gå dybere ind i, hvad der sker i forbindelse med en omvendelse til islam. *Budskabet* har ikke oplevet, at nogen konverterede som direkte forlængelse af et møde med dem på gågaden eller i moskéen. Derimod har flere af især de mandlige medlemmer haft en længerevarende kontakt med en eller flere (mandlige) islam-interesserede, som fx har deltaget i foredrag i *Fredens Moské* eller fastet under Ramadan. Nogle af disse vælger at konvertere, og når det sker, deles nyheden på *Fredens Moské*'s Facebook-profil. Det er tydeligt, at en sådan begivenhed udløser stor glæde blandt de involverede og modtagerne af nyheden. Selvom kontakten til konvertitterne er meget anderledes end ved korte, sporadiske møder på gågaden, mener jeg ikke, at *Budskabets* medlemmer lader sådanne oplevelser gå i glemmebogen, når de udøver *street-da'wa*. At enkelte medlemmer af gruppen får lov at være tæt på og påvirke en konvertit, kan smitte af på de øvrige medlemmer, så de arbejder på at opleve noget lignende. Og chancen for, at det første møde mellem et medlem og en besøgende kan danne baggrund for at de opbygger en personlig relation, er til stede, om end den er lille.

Ovenstående leder videre til en væsentlig betragtning under mit feltarbejde. At påvirke og være årsag til, at en person konverterer til islam, er meget ønskværdigt for *Budskabets* medlemmer, for i så fald vil de, hver gang konvertitten optjener sine egne *ḥasanāt*, belønnes med samme antal *ḥasanāt* som ham/hende. Dette sker automatisk, uden at de behøver at gøre noget eller være til stede, når konvertitten gør gode gerninger. Altså kan det siges at være en god investering for det enkelte medlems egen fremtid at sandsynliggøre, at en ikke-muslim konverterer.

Man kan stille spørgsmålet: hvorfor satser *Budskabet* netop på *da'wa*, hvis deres egentlige mål blot er at optjene *ḥasanāt*. *Ḥasanāt* kan opnås på mange andre måder, fx ved at smile til andre mennesker, bede i moskéen frem for derhjemme eller hjælpe syriske flygtninge. Kritisk kan man sige, at hvis *Budskabets* primære mål er at optjene *ḥasanāt*, ville de ikke have samlet sig om netop *da'wa*. Men for mine informanter åbner *da'wa* og dens resultater op for en unik mulighed for at optjene særligt mange *ḥasanāt* på en nem måde. Derfor vil jeg argumentere for, at systemet for *ḥasanāt* og *sayyi'āt* er en af de vigtigste forklaringer bag den konkrete *da'wa*, der udspiller sig i Aarhus. Jeg vil også argumentere for, at konvertering er en del af *Budskabets* formål, selvom de ikke eksplicit giver udtryk herfor. Først og fremmest giver medlemmernes

mange referencer til *ḥasanāt* og muligheden for ekstra mange *ḥasanāt* i forbindelse med konvertering et indtryk af, hvor fokus ligger for gruppen.

Derudover kan nævnes et andet eksempel på, at *Budskabet*'s fokus er rettet mod at overbevise andre om noget. *Budskabet* udloddede i marts 2015 via sin Facebook-profil 700 kr. samt en billet til deres årlige lejr til den konvertit, der kunne dele den mest rørende eller spændende historie om sin konvertering. Dette kan både betragtes som en indsats for at få konvertitter med i *Budskabet*, men også som en motivationsfaktor for medlemmerne i *Budskabet*. *Budskabet* har også i forbindelse med et rekrutteringsarrangement for potentielle medlemmer inviteret Abdul Wahid Petersen som gæsteforedragsholder. Formålet var dels at lytte til hans forståelse af *da'wa*, men i lige så høj grad at lytte til hans personlige konvertithistorie. Dermed bliver det klart, at når *Budskabet* mødes internt, mødes de også om temaet konvertering.

Konklusion

Jeg har i denne artikel undersøgt nogle mulige grunde til, at gruppen *Budskabet* udøver *da'wa* i Aarhus. Artiklen understreger, at det er oplevelsen af fx danske mediers portrættering af muslimer, der giver gruppen en motivation til at gennemføre disse aktiviteter. Gennem *Budskabet* kan medlemmerne nemlig danne et forum, hvor de selv kan gå i dialog med ikke-muslimer og formidle deres egen version af islam og muslimer og forhåbentlig mane fordomme i jorden. Herigennem vil det ifølge *Budskabet* også blive nemmere at være muslim i Danmark, for i takt med at *Budskabet*'s version af islam spredes, mener de, at de vil opleve mindre negativ eksponering i hverdagen.

Budskabet ønsker at formidle islam som en religion med visse fællesnævnerne med kristendommen, og visse elementer i islam vil kunne oversættes, så etniske danskere genkender det – fx at Koranen ikke må røre gulvet, ligesom Dannebrog ikke må røre jorden. Mine feltstudier viser dog, at *Budskabet* ikke har fokus på fællesnævnerne og genkendelighed for at skabe et forum for gensidig dialog og fællesskab. Fokus ligger på, at de besøgende skal nedbryde deres fordomme om islam.

Derfor har jeg med denne artikel undersøgt, om konvertering er et centralt tema for *Budskabet*. Først og fremmest er *Budskabet* orienteret mod det at *informere* om frem for at *invitere* til islam. Der findes ingen historier om, at besøgende er konverteret efter et møde med *Budskabet*. Alligevel betyder konvertering meget for gruppen, hvilket er selvfølgelig, idet gruppens medlemmer tror på det, de fortæller om. Den sandhed ønsker medlemmerne også, at andre skal

finde. Derudover sætter *Budskabet* emnet på dagsordenen, når gruppen afholder interne arrangementer fx lejre.

Et andet meget centralt resultat i denne artikel er, at medlemmer af *Budskabet* via gode gerninger kan optjene *ḥasanāt* hos Allah, hvilket giver dem adgang til forskellige stadier i Paradis. Den største fremtidsinvestering i forhold til *ḥasanāt* for en muslim er, når en ikke-muslim konverterer til islam ved muslimens hjælp, for hver gang konvertitten optjener sine egne *ḥasanāt*, får muslimen automatisk samme antal *ḥasanāt*. *Budskabets* fokus på *ḥasanāt* fortæller, at de håber, at ikke-muslimer vil konvertere gennem et møde med dem, for derved forbedrer de deres forhold til Allah. Selvom det ikke skulle ske, at en ikke-muslim konverterer, har medlemmerne alligevel fået *ḥasanāt* for deres *da'wa*-aktiviteter, og dette er også en stor motivationsfaktor for at gennemføre aktiviteterne.

Min konklusion i forhold til konvertering lyder, at *Budskabet* rummer en dobbelthed. Det anses både for værende en succes, hvis mange mennesker har fået videregivet bare et enkelt af islams budskaber, men samtidig håber medlemmerne, at de kan bane vejen for, at en ikke-muslim konverterer til islam. *Budskabet* udøver derfor *da'wa* både for at være skabere af egen identitet, men også med henblik på, hvad medlemmerne enkeltvis kan opnå i livet efter døden.

Litteratur og henvisninger

Budskabet: <http://budskabet.info/>, <https://www.facebook.com/budskabet/?fref=ts> og <https://www.youtube.com/user/ibudskabet>

De Ordinære: <https://www.facebook.com/dordinaer/?fref=ts>

Fredens Moské: <https://www.facebook.com/FredensMoske/?fref=ts>

Muslimsk Ungdomscenter: <https://www.muc.dk/dawah/>

Opdag Islam: <http://www.opdag-islam.dk/>

Udforsk Islam: <https://www.facebook.com/UdforskIslam/?fref=ts>

Goffman, Erving. 2014. *Hverdagslivets rollespil*. København: Samfundslitteratur.

Kerr, David A. 2000. Islamic *Da'wa* and Christian Mission: Towards a Comparative Analysis. *International Review of Mission*. Årg. 89 (353). S. 150-171.

Poston, Larry. 1992. *Islamic Da'wah in the West – Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*. New York: Oxford University Press.

Wiedl, Nina. 2009. Dawa and the Islamist Revival in the West. *Current Trends in Islamist Ideology*. Årg. 9. (u.nr.). S. 120-159.

Moskébyggerier i Danmark – To casestudier fra

Aarhus

Af Nadia Toft Thomsen, stud.mag. i Religionsvidenskab.

E-mail: nada_thomsen@hotmail.com

Med årtiers muslimsk migration til det vestlige Europa, er den muslimske minoritet og islam som religion gradvist blevet en større og større del af det europæiske landskab. Dette ikke mindst i Danmark hvor islam i dag er den største minoritetsreligion. Muslimske gravpladser, uddannelsesinstitutioner og bedesteder opføres rundt omkring, og vidner om en igangværende tilpasning, institutionalisering og synliggørelse af islam i Danmark. For blot 30 år siden samledes muslimske grupper og foreninger til bøn i private lokaler og bygninger oprindeligt bygget til andre formål. Sidenhen er der kommet et ønske om og behov for at opføre egentlige og synlige moskéer med ydre religiøse særpræg. Med denne udvikling manifesterer islam sig i højere grad end tidligere i det offentlige rum.

I denne artikel præsenteres to cases, hvori to muslimske grupper forsøger at opføre moskéer i Aarhus. For omtrent ti år siden påbegyndte Tyrkisk Kulturforening og Forbundet af Islamiske Foreninger (FIF) hver især et projekt om at opføre en moské i Aarhus. I sommeren 2016 indviede Tyrkisk Kulturforening sit nye kulturcenter med tilhørende moské. Blot få måneder her forinden blev FIFs moskébyggeri derimod udsat på ubestemt tid. Jeg har undersøgt processerne omkring de to moskébyggerier fra ønsket om at opføre en moské til en eventuel realisering af dette. I artiklen præsenteres de muslimske grupper og de muligheder og begrænsninger, som mosképrojekterne møder hver især. Dette er udarbejdet med afsæt i teori om sociale bevægelser med fokus på gruppernes motiver for at opføre en moské, deres ressourcer hertil samt det politiske og omgivende landskab, som grupperne eksisterer og interagerer i. I begge mosképrojekter bliver det tydeligt, hvordan det politiske, og det omgivende miljø i al sin almindelighed, spiller en afgørende rolle for moskébyggeriernes realiseringsmuligheder. Spørgsmålet om hvem og hvad der må manifestere sig i det offentlige rum bliver højaktuelt med religiøse gruppers ønske om at opføre hellige bygninger, her moskéer. Vil samfundet og de involverede instanser og aktører tillade opførelsen af moskéer i Danmark? Hvordan må de i så

fald se ud, og hvor må de placeres? Disse spørgsmål er centrale i debatten og som oftest kontroverserne om moskébyggerier i Danmark.

Moskéer i det offentlige, lokalpolitiske rum

I Danmark er der religionsfrihed, hvilket er forfatningsmæssigt understøttet i Grundlovens paragraf 67, hvori det fremgår, at: "borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden" (Folketinget 2015). Denne paragraf sikrer principielt religiøse minoriteters frie religionsudøvelse og dermed muligheden for at opføre hellige bygninger hertil. Religionsfriheden fordrer dog ikke nødvendigvis en religionslighed, som videre udtrykt i paragraf 4: "Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten" (ibid.). Med andre trossamfund end den evangelisk-lutherske kirke forholder det sig ifølge Grundlovens paragraf 69 således, at "De fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov" (ibid.). En sådan lovgivning, der regulerer og forvalter religiøse minoriteters muligheder og rettigheder i spørgsmål, som eksempelvis opførelsen af hellige bygninger, er dog aldrig blevet udfærdiget. Moskébyggerier reguleres og forvaltes i praksis af forskellige love og bestemmelser på ad hoc basis i landets kommuner (Kühle 2006, 33).¹

I landets kommuner udarbejdes kommuneplaner, hvori de overordnede mål og retningslinjer for den enkelte kommunes udvikling fastlægges. På baggrund af disse kommuneplaner udarbejdes lokalplaner, som blandt andet varetager ansøgninger om byggetilladelser (Erhvervsstyrelsen). Lokalplaner bestemmer således bygningsmiljøet i Danmark – herunder også moskébyggerier. I manglen på overordnet lovgivning og regulering af religiøse

---

¹ En samlet lovregulering om andre trossamfund end folkekirken kan dog være på vej, jf. betænkning 1564 fra Trossamfundsudvalget, marts 2017:

http://www.km.dk/fileadmin/share/nyheder/En_samlet_lovregulering_om_andre_trossamfund_end_folkirken.pdf. I afsnit 6.2.3. vedrørende retten til at opføre religiøse bygninger fremgår det blandt

andet, "at trossamfund har ret til at opføre religiøse bygninger, såfremt betingelserne i den øvrige lovgivning om bygningsmæssige krav m.v. er opfyldt, herunder kommunalplaner og hensynet til det omkringliggende samfund." Retten til at opføre religiøse bygninger stadfæstes således, men vil i praksis stadig blive reguleret og forvaltet i kommunerne.

minoriteters muligheder for at opføre hellige bygninger i det offentlige rum, bliver kommune- og lokalplaner således en vigtig spiller i moskébyggeriers realiseringspotentiale. Udarbejdelsen af kommune- og lokalplaner kan fremme eller begrænse mulighederne for moskébyggerier i Danmark, deres placering og ikke mindst deres udseende (Jacobsen 2015, 91-105).

En moské bliver til - Tyrkisk Kulturforenings moskébyggeri, Sintrupvej 53

Tyrkisk Kulturforening blev etableret i 1982 i lokaler på Dortesvej i Aarhus. Med ønsket om nye lokaler købte foreningen i 1989 en villa på Silkeborgvej og har siden 1999 haft et ønske om at bygge en moské i Aarhus (Jacobsen 2013, 192-196). Efter dialog med Aarhus Kommune omkring mulige placeringer af denne, købte Tyrkisk Kulturforening i 2007 en byggegrund på Sintrupvej 53 af kommunen. Købet var betinget af en vedtagelse af en ny lokalplan for området, som blev udarbejdet på baggrund af foreningens ønske om at opføre en moské. Med den fysiske etablering af Tyrkisk Kulturforening i 1982, havde foreningen således et fysisk samlingssted i omtrent 25 år forinden moskébyggeriet blev igangsat i 2007. Ønsket om at opføre en moské på Sintrupvej 53 blev af foreningen selv beskrevet som et ønske om at forbedre de fysiske rammer omkring foreningen (Aarhus Kommune 2009, 2). Byggeriet skulle finansieres ved salg af to grunde samt via donationer og fonde, og det økonomiske fundament for moskébyggeriet var dermed på plads forud for en ændring af lokalplanen (Ammitzbøll 2007).

Med forslaget til lokalplan 866 fremgik det, at anvendelsen af det konkrete lokalplansområde fremover kunne udgøres af en kulturel institution med en moské (Aarhus Kommune 2009, 2). I den offentlige høringsperiode indkom kun få indsigelser mod moskébyggeriet, og der var generelt ikke megen modstand over for Tyrkisk Kulturforenings ønske om at opføre en moské. Blandt beboere i området, erhvervsdrivende og byrådspolitikere var der dog kritik af og modstand over for muligheden for at etablere to kupler og en minaret og, i forlængelse heraf, modstand over for muligheden for at kalde til bøn fra moskéen (Aarhus Kommune 2010a, 5). Denne modstand kom særligt fra Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti, som i deres argumentation mod muligheden for at kalde til bøn begge havde fokus på det danske, kristne trosgrundlag. Dansk Folkeparti udtalte i denne forbindelse blandt andet at: "Nok er der religionsfrihed i Danmark, men der er ikke religionslighed. Ifølge grundlovens paragraf 4 har den evangelisk-lutherske kirke særlige rettigheder, og derfor kan vi ikke tiltræde muligheden til at indkalde til bøn fra en moské" (Madsen & Willumsen 2010). På baggrund af disse indsigelser og generel bekymring over muligheden for at kalde til bøn fra moskéen, blev

sagen i juni 2010 taget op i Teknisk Udvalg, Aarhus Kommune. Her blev det diskuteret, hvorvidt støj fra indkaldelse til bøn kunne reguleres efter reglerne om virksomhedsstøj i miljøbeskyttelseslovgivningen og dermed reguleres i lokalplanen. Miljøstyrelsen har tidligere udtalt, at kirker ikke er omfattet af denne lovgivning, og at moskéer, og lignende fra andre trossamfund, skal sidestilles med kirker i spørgsmål som disse. I den konkrete sag betød det, at støjbestemmelserne i miljøbeskyttelseslovgivningen ikke kunne bruges til at regulere Tyrkisk Kulturforenings mulighed for at kalde til bøn fra moskéen (Aarhus Kommune 2010b). Foreningen selv imødekom dog kritikken og bekymringerne fra det omgivende samfund og tilkendegav, at de ikke ville kalde til bøn fra moskéen. Forslaget til lokalplansændringen blev kort tid herefter vedtaget i Aarhus Byråd, og moskébyggeriet kunne begynde (Aarhus Kommune 2010a, 5). I sommeren 2016 blev kulturcentret med den tilhørende moské for første gang taget i brug.

En moské bliver sat på pause - Forbundet af Islamiske Foreningers planer om moskébyggeri

Paraplyorganisationen Forbundet af Islamiske Foreninger (FIF) blev stiftet i Aarhus i 2006 og inkluderede på daværende tidspunkt 11 foreninger² med en fælles målsætning om at få opføre en moské med et islamisk kulturcenter i Gellerup, vest for Aarhus (Jacobsen 2013, 203). Fem år forinden forbundets etablering, blev de første skridt på vejen dertil taget med kommuneplanen af 2001. Heri fremgik det, at man i samarbejde med det muslimske trossamfund ville undersøge potentielle muligheder for placering af en moské i Aarhus. Hvilket specifikt muslimsk trossamfund det drejede sig om blev ikke konkretiseret i kommuneplanen. Teknik og Miljø, Aarhus Kommune, igangsatte i 2002 et samarbejde med Foreningen for Moské og Islamisk Center (FMIC), som fire år senere blev til FIF (Aarhus Kommune 2008b).

Ved forbundets etablering i 2006 var visionen at opføre en moské med et islamisk kulturcenter i Gellerup, og særligt moskéens placering var central for denne vision. I forbindelse med en offentlig høring om muligheden for at opføre en moské nord eller syd for multiaktivitetscentret Globus 1, foreslået af FIF selv, udtalte man i forbundet, at man ønskede

---

²Den Tyrkiske Kvindeforening, Islamisk Kulturcenter, Arabisk Kulturforening, Somalisk Familieforening, Aarhus Eyüp Sultan Moské, Den Aktive Kvindeforening, Somalisk Kvinde- og Børneforening, Ligheds- og Broderskabsforeningen, Multiaktivitetsforening, Somalisk Kulturforening og Forening for Moské og Islamisk Center.

en moské i dette område dels for at skabe en dansk, muslimsk identitet blandt beboerne i området ved at placere en moské centralt for dens brugere og dels som en måde hvorpå, de som muslimer i Danmark kunne opnå anerkendelse fra det omgivende danske samfund (Aarhus Kommune 2008a). Det økonomiske fundament for moskébyggeriet kom dog aldrig på plads. Moskébyggeriet blev ved dets begyndelse estimeret til at koste 75 millioner, hvoraf de 6 millioner skulle bruges til at købe byggegrunden (Willumsen 2015). Efter en indsamling afsluttet i 2011 var det samlede beløb blot nået op på 1,3 millioner³ og var således langt fra at kunne dække de samlede omkostninger til moskébyggeriet.

Placeringsspørgsmålet blev endvidere omdrejningspunktet for den politiske debat og uenighed om moskébyggeriet, der ikke bestod i en diskussion om, *hvorvidt* der skulle bygges en moské i Aarhus men i spørgsmålet om *hvor*, denne kunne og burde placeres. Placeringsspørgsmålet skilte vandene mellem de, der kobled en placering af et moskébyggeri i Gellerup til socioøkonomiske problematikker og øget ghettoisering og de, der omvendt plæderede for, at en moské i området kunne være med til at styrke integrationen og understrege en accept og anerkendelse af muslimer og islam i Danmark (Aarhus Kommune 2008a). Rådmænd i Aarhus Kommune argumenterede i denne forbindelse for vigtigheden af at værne om den danske religionsfrihed ved at sikre de kommuneplanmæssige rammer for opførelsen af en moské (Aarhus Kommune 2008b). Også Teknik og Miljø, Aarhus Kommune, udtalte sig positivt om den foreslåede placering og henviste til, at en moské i området kunne skabe et nyt vartegn i byen, og at det var i overensstemmelse med dansk tradition at placere forsamlingshuse tæt på og centralt i forhold til dets brugere (Aarhus Kommune 2006). Fra politisk hold opponerede partiet Venstre omvendt stærkt imod et moskébyggeri på omtalte placering med henvisning til en forværring af de eksisterende socioøkonomiske og integrationsrelaterede problemstillinger i området (Aarhus Kommune 2008b). Denne kurs tilsluttede Brabrand Boligforening sig, ejer af området omkring Globus 1, som henviste til, at et moskébyggeri i området ville virke imod kommunens målsætninger herfor (Aarhus Kommune 2008a, 5-6). Trods disse protester og kritik blev det vedtaget, at kommuneplanen af 2009 skulle indeholde muligheden for at opføre en moské og et islamisk kulturcenter nord eller syd for Globus 1, og de kommuneplanmæssige rammer for FIFs moskébyggeri var hermed givet. Omtrent samtidig med

---

³ Det indsamlede beløb er offentliggjort på FIFs hjemmeside <http://mosquedenmark.org/index.php>

vedtagelsen af kommuneplanen af 2009 skete der dog to ting, som blev stærkt begrænsende for moskébyggeriets realiseringsmuligheder. Velvidende at Brabrand Boligforening var negativt stemt over for FIFs moskébyggeri, anbefalede Borgmesterens Afdeling, at der i forbindelse med et eventuelt moskébyggeri i området ikke måtte foretages ekspropriation⁴ (Aarhus Kommune 2008b). På den måde modarbejdede Aarhus Kommune således indirekte egne vedtagelser i spørgsmålet om moskébyggeriets placering. I samme periode udfærdigede Aarhus Kommune i samarbejde med Brabrand Boligforening en dispositionsplan for boligområdet Gellerup, senere kendt som helhedsplanen (Aarhus Kommune 2007). Denne dispositionsplan mødte først megen modstand og skepsis hos FIF i forhold til, hvorvidt et moskébyggeri i området fortsat ville være muligt med en vedtagelse af denne. Efter at være blevet overbevist om, at der med den endelige helhedsplan fortsat ville være mulighed for at opføre en moské, anbefalede FIF helhedsplanen til beboerne i Gellerupområdet (Stenberg, 2010). FIF og de øvrige beboere i Gellerup godkendte i december 2010 aftalens indhold, som kort tid herefter blev vedtaget (Aarhus Kommune 2011). Samtidig med dette søgte FIF om en række grunde omkring Globus 1, som dog ikke var til salg, og i 2014 foreslog borgmester Jacob Bundsgaard to forskellige placeringer på Bautavej uden for helhedsplanens område. FIF takkede ja til forslaget om en placering på Bautavej 1 ud til Hasle Ringvej (Willumsen 2014). Til trods for enighed om en konkret grund til opførelse af moskéen, er moskébyggeriet per dags dato endnu ikke en realitet. I marts 2016 foreslog Venstre, Dansk Folkeparti, Det Konservative Folkeparti og Liberal Alliance, på baggrund af afsløringer i TV2-dokumentaren *Moskeerne bag sløret*, en annullering af udbuddet på Bautavej (Aarhus Kommune 2016a). Forslaget blev vedtaget ved et byrådsmøde i maj samme år og mosképrojektet blev dermed udsat på ubestemt tid (Aarhus Kommune 2016b)

Religionsfrihed og ikke -lighed

De to cases præsenteret i artiklen illustrer, hvordan moskébyggerier i Danmark eksisterer i en slags nationalpolitisk vakuum, hvor kommune- og lokalplaner samt relevante ad hoc bestemmelser benyttes til at regulere de muslimske gruppers muligheder for at opføre moskéer i Danmark. Når det er sagt, er det naturligvis forhastet at underkende andre faktorer, som også

---

⁴ Ekspropriation betyder, at staten og kommuner kan overtage folks ejendom og i stedet give erstatning i situationer, hvor en grundejer ikke vil sælge sin jord. Det kan være i forbindelse med sikring af gennemførelsen af en kommune- og/eller lokalplan (Folketinget 2015).

spiller ind. Tilstrækkelige økonomiske ressourcer er i al sin almindelighed afgørende for sådanne byggerier. Dertil kommer moskébyggeriernes format, de muslimske gruppers motiver for at opføre moskéerne samt den udbredte, og primært negative, diskurs om den muslimske minoritet i Danmark, som alt andet lige spiller en større eller mindre, dog udefineret, rolle i forhold til kommuners villighed til at regulere eksisterende lokalplaner til fordel for opførelsen af moskéer. Det er således en kompliceret proces, der ligger bag, og som vi kan se fra de to cases også kan føre til vidt forskellige udfald.

I den første case med Tyrkisk Kulturforenings moskébyggeri på Sintrupvej 53 bliver manglen på overordnet lovgivning særligt synlig i spørgsmålet om muligheden for at kalde til bøn fra moskéen, hvor reglerne om virksomhedsstøj i miljøbeskyttelseslovgivningen trækkes ind i et forsøg på at 'ad hoc' grænsesætte foreningens mulighed for at kalde til bøn fra moskéen. Her bliver det arkitektoniske og lydige islæt af moskéen som en religiøs bygning særligt centralt. I FIFs mosképrojekt bliver placeringsspørgsmålet omdrejningspunkt for den måde, hvorpå den kommunalpolitiske kontekst skiftevis arbejder for og imod mosképrojektet. Først blev en ny kommuneplan vedtaget, hvori muligheden for at opføre en moské i Gellerup fremgik. Herefter blev selvsamme indirekte modarbejdet med tilkendegivelsen om, at grundene i området ikke kunne eksproprieres til formålet. Hertil kom at man med udfærdigelsen af helhedsplanen definerede nye anvendelsesbestemmelser for det pågældende område, hvormed man minimerede chancerne for et moskébyggeri på denne placering yderligere. Manglen på overordnet lovgivning, der regulerer og forvalter religiøse minoriteters muligheder for opførelsen af hellige bygninger i Danmark, muliggør således forskellige lokale interessers indvirkning herpå via kommune- og lokalplaner, der i disse cases synes underlagt en manglende neutralitet. Dette understøttes i tidligere undersøgelser af, hvordan "forskellige politiske myndigheder benytter lokalplaner til at grænsesætte religiøse samfunds bygninger i det offentlige rum" (Jacobsen 2015, 103).

Særligt spørgsmålene om *hvorvidt* der skal opføres moskéer i Danmark, *hvor* de må opføres, og *hvordan* de må se ud, giver anledning til kontrovers og debat om den gradvise institutionalisering af islam i det offentlige rum. Hvad der kan virke en anelse paradoksalt i forhandlingerne om de to moskébyggerier er, hvordan der i disse trækkes på Grundlovens bestemmelser om religionsfrihed og religionslighed såvel i arbejdet *for* moskébyggerierne som i arbejdet *mod* selvsamme. I forslaget til kommuneplanændringen, der skulle muliggøre FIFs moskébyggeri i Gellerup, argumenterede rådmænd i Aarhus Kommune således for en sikring af

de kommuneplanmæssige rammer herfor med henvisning til dansk religionsfrihed. Samtidig argumenterede Dansk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti, med henvisning til Folkekirkens særstilling og skellet mellem religionsfrihed og religionslighed, imod Tyrkisk Kulturforenings mulighed for at kalde til bøn. Dette illustrerer, hvordan *friheden* i Grundlovens bestemmelser om religionsfrihed gradbøjes og benyttes til at argumentere for en regulering af kommune- og lokalplaner efter konkrete interesser – og dette til trods for at det ud fra selvsamme princip om religionsfrihed ikke er lovgivningsmæssigt muligt at lovgive om, eller for den sags skyld forbyde, opførelsen af moskéer i Danmark.

Litteratur

Aarhus Kommune

- 2006   Sag 10: Iværksættelse af forudgående offentlig høring om kommuneplanændring med henblik på placering af en moské og et islamisk kulturcenter ved Gudrunsvej i Brabrand. Indstilling, bilag.

<http://www.aarhus.dk/~media/eDoc/i/n/d/indstillingC125711F0048D96EC12571710035C.pdf> (set 02.12.2016)

- 2007   Sag 1: Godkendelse af helhedsplan for Gellerup og Toveshøj. Indstilling, bilag.

<http://www.aarhus.dk/~media/eDoc/i/n/d/indstillingC125711F0048D96EC125739400289.pdf> (set 16.10.2016)

- 2008a   Sag 31: Opfølgning på forudgående høring om kommuneplanændring med henblik på placering af en moske og et islamisk kulturcenter ved Gudrunsvej i Brabrand. Bilag 3.

<http://www.aarhus.dk/~media/eDoc/C/1/2/C125711F0048D96EC12574B200254D34attach5.pdf> (set 16.10.2016)

- 2008b   Sag 31: Opfølgning på forudgående høring om kommuneplanændring med henblik på placering af en moske og et islamisk kulturcenter ved Gudrunsvej i Brabrand. Referat fra møde i Aarhus byråd, onsdag 24. september 2008

<http://www.aarhus.dk/da/politik/Byraadet/Byraadsmoeder/Tidligere-moeder/2008/2008-09-24/Referat-HJPS/Opfoelgning-paa-forudgaaende-hoering-om-komm.aspx>

(set 16.10.2016)

- 2009 Forslag til lokalplan nr. 866. Område til kulturel institution eller erhverv på Sintrupvej 53 i Brabrand.

<http://gis.aarhus.dk/lokalplanweb/GetDokument.aspx?id=1724>

(set 17.10.2016)

- 2010a Sag 18: Endelig vedtagelse af Forslag til Lokalplan nr. 866. Område til kulturel institution eller erhverv på Sintrupvej 53 i Brabrand, samt Tillæg nr. 13 til Kommuneplan 2009. Indstilling

<https://www.aarhus.dk/~media/eDoc/i/n/d/indstillingC125711F0048D96EC1257751003DF.pdf> (set 01.12.2016)

- 2010b Sag 18: Endelig vedtagelse af Forslag til Lokalplan nr. 866. Område til kulturel institution eller erhverv på Sintrupvej 53 i Brabrand, samt Tillæg nr. 13 til Kommuneplan 2009. Bilag 3

<http://www.aarhus.dk/~media/eDoc/C/1/2/C125711F0048D96EC1257751003DF60Aattach5.pdf> (set 17.10.2016)

- 2011 Sag 18: Dispositionsplan og byfornyelsesprogram for Gellerup og Toveshøj samt skitseprojektering fase 2. Referat fra møde i Aarhus Byråd, onsdag 16. marts 2011

<http://www.aarhus.dk/da/politik/Byraadet/Byraadsmoeder/Tidligere-moeder/2011/2011-03-16/Referat-HJPS/Dispositionsplan-og-byfornyelsesprogram.aspx> (set 05.12.2016)

- 2016a Sag 13: Annullation af udbud vedrørende Bautavej 1. Bilag: Byrådsdebat

<https://www.aarhus.dk/~media/eDoc/2/4/7/2470379-3871477-1-pdf.pdf>

(set 16.10.2016)

2016b   Sag 13: Annullation af udbud vedrørende Bautavej 1. Referat fra møde i Aarhus Byråd, onsdag 25. maj 2016.

<http://www.aarhus.dk/da/politik/Byraadet/Byraadsmoeder/Tidligere-moeder/2016/2016-05-25/Referat-180b/Annullation-af-udbud-vedroerende-Bautavej.aspx> (set 11.12.2016)

Ammitzbøll, Pernille

2007   "Tyrkisk kulturcenter på vej i Brabrand" (Jyllandsposten)

<http://jyllands-posten.dk/aarhus/ECE4461397/Tyrkisk-kulturcenter-på-vej-i-Brabrand/> (set 16.11.2016)

Folketinget

2015   Danmarks Riges Grundlov af 5.juni 1953

http://www.ft.dk/Dokumenter/Publikationer/Grundloven/~media/PDF/publikationer/Grundloven/Min_Grundlov.ashx (set 21.11.2016)

Forbundet af Islamiske Foreninger (hjemmeside)

<http://mosquedenmark.org/index.php> (set 21.11.2016)

Jacobsen, Brian Arly

2013   "Islam og muslimer i Aarhus", *Religion i Aarhus 2013 – en kortlægning af religion og spiritualitet*, 2. Rev. Udgave

http://samtidsreligion.au.dk/fileadmin/Samtidsreligion/Religion_i_Aarhus_2013/online_med_forside.pdf (set 16.11.2016)

- 2015 "Hellige bygninger på grænsefladen i dansk kommunalpolitik",
Religionsvidenskabeligt Tidsskrift 62, 91-105

Kirkeministeriet

- 2017 En samlet lovregulering af andre trossamfund end folkekirken – Betænkning fra
Trossamfundsudvalget (Kirkeministeriet - marts 2017)

http://www.km.dk/fileadmin/share/nyheder/En_samlet_lovregulering_om_andre_trossamfund_end_folkekirken.pdf (set 21.04.2017)

Kühle, Lene

- 2006 *Moskeer i Danmark – islam og muslimske bedesteder*, Forlaget Univers

Madsen, Henrik Havbæk & Søren Willumsen

- 2010 "Moské gav debat" (Århus Stiftstidende)

<http://stiften.dk/aarhus/moske-gav-debat> (set 17.10.2016)

Stenberg, Marianne

- 2010 "Moskeforeningen siger ja" (Skræppebladet)

<https://skraeppebladet.dk/blad/2010-11/indstik-helhedsplan/moskeforeningen-siger-ja/> (set 21.04.2017)

Willumsen, Søren

- 2014 "Moske-forslag nu ved Ringvejen" (Århus Stiftstidende)

<http://stiften.dk/aarhus/moske-forslag-nu-ved-ringvejen> (set 16.10.2016)

2015

"Stormoske i Aarhus trækker ud" (Århus Stiftstidende)

<http://stiften.dk/aarhus/stormoske-i-aarhus-traekker-ud> (set 21.11.2016)

Danske moskéer og godkendelsen af trossamfund

Af Karen Hildebrandt *stud.mag i religionsvidenskab*

E-mail: karenhildebrandt21@gmail.com

Der formodes at være omkring 170 moskéer og 28 godkendte muslimske trossamfund og 38 menigheder (Center for SamtidsReligion). Men hvorfor ønsker moskéerne i Danmark at blive godkendte trossamfund? Ifølge Axel Honneth er ønsket om anerkendelse et menneskeligt grundvilkår, hvilket måske kan forklare hvorfor moskéerne ønsker at opnå godkendelse. Honneth beskriver tre forskellige former for anerkendelse: den kærlighedsmæssige anerkendelse, den retslige anerkendelse og den solidariske anerkendelse (Honneth 2006). En godkendelse som trossamfund giver en række juridiske rettigheder og fordele, hvilket øger følelsen af retslig anerkendelse hos moskéerne. Undersøgelser viser, at islam og muslimer i den offentlige debat i Danmark ofte omtales som trusler mod danske værdier, og moskéer ses som værende direkte modvirkende til integration (Gad 2011, ECRI 2006, Jacobsen 2013). Dette medfører en mangel på solidarisk anerkendelse fra samfundet blandt danske muslimer. Man kan derfor forestille sig, at moskéerne ønsker at tage afstand fra den måde, de omtales på i de danske medier. Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund er ministerens¹ faglige ekspertudvalg, der behandler ansøgningerne og herefter giver deres anbefaling til ministeren. Udvalgets vigtigste kriterium for godkendelse er, at der er tale om et trossamfund med gudsdyrkelse som formål (Kirkeministeriet 2011).

Et centralt spørgsmål er derfor, hvorvidt moskéerne i deres ansøgninger ønsker at modsvare den offentlige debats negative beskrivelse af islam og dermed fokuserer på integration, eller om de i højere grad er rettet mod udvalget og derfor fokuserer på religion. For at få svar på dette

---

¹ Hvilket ministerium godkendelsen af trossamfund hører under, skifter fra regering til regering. I øjeblikket hører udvalget under Kirkeministeriet.

har jeg i forbindelse med mit bachelorprojekt undersøgt, hvorvidt 21 moskéer benytter sig af religions- eller integrationsvirkemidler i beskrivelsen af deres formål og aktiviteter, når de ansøger om godkendelse som trossamfund i Danmark. Ved virkemiddel forstår jeg en strategisk retorisk beskrivelse af et tema. Det vil sige, når man anvender en bestemt formulering for at opnå et bestemt formål.

Fordeling af virkemidler i materialet

Materialet² består af 23 ansøgninger fra 21 forskellige moskéer, hvoraf 13 blev godkendt og 10 afvist. Gennem en indholdsanalyse har jeg kvantificeret budskaber og virkemidler i ansøgningerne til koder, i form af tre forskellige grupper af virkemidler og undersøgt disses frekvens. I materialet har jeg i alt talt 276 virkemidler, der fordeler sig på 127 integrationsvirkemidler, 143 religionsvirkemidler samt 6 virkemidler der ikke kan placeres³.

	Integrations- Virkemidler	Religions- virkemidler	Virkemidler der ikke kan placeres
Procent ved godkendte ansøgninger	40%	57%	2%
Procent ved afviste ansøgninger	46%	51%	2%
Procent i alt	46%	52%	2%

² Materialet er indsamlet af to omgange. Jeg har selv fået aktindsigt i de seneste 10 sager om islamiske trossamfund, mens jeg har fået stillet de resterende 13 sager til rådighed af Niels Valdemar Vinding, der har søgt aktindsigt i forbindelse med sin Ph.d.-afhandling fra 2013 *Muslim Positions in the Religious-Organisational Fields of Denmark, Germany and England*.

³ Der findes virkemidler, der ikke kan placeres i forhold til de to ovenstående kategorier fx fordi de ikke er beskrevet detaljeret nok til at kunne vurdere deres indhold.

Tabel 1 - Undersøgelsens resultater i procent

I tabel 1 ses fordelingen i procent. Forskellen er ikke så stor, når man ser på det samlede antal virkemidler i procent. Lidt anderledes ser det ud, hvis ansøgningerne inddeles i hvorvidt de er godkendte eller afviste. I de godkendte ansøgninger er der 3 virkemidler, der ikke kan placeres, men 55 integrationsvirkemidler og 78 religionsvirkemidler. Mens de afviste ansøgninger har 72 religionsvirkemidler, 65 integrationsvirkemidler og 3 virkemidler der ikke kan placeres.

Et eksempel på en moské, der hovedsageligt bruger religionsvirkemidler i sin ansøgning, er Dansk Islamisk Trossamfund. De beskriver moskéens formål i deres ansøgning fra 2015 således:

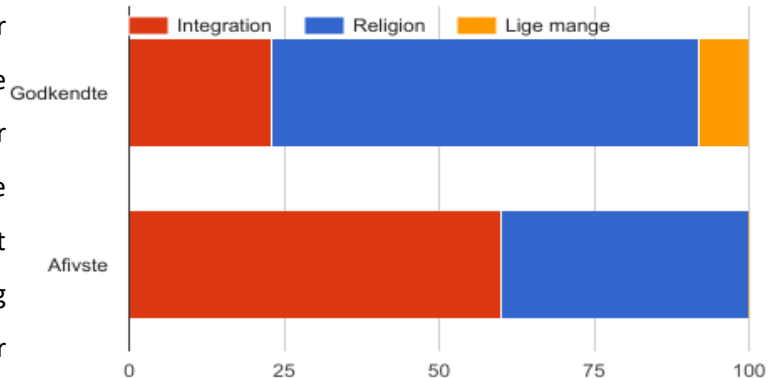
Dansk Islamisk Trossamfund er et selvejende uafhængigt trossamfund, som vil forene og yde service til muslimske menigheder og foreninger tilknyttet Dansk Islamisk Trossamfund. Det er Dansk Islamisk Trossamfunds formål at formidle tilbedelse af den eneste sande Gud, Allah, samt forkynde Islam til enhver og virke som overordnet religiøst organ for muslimer, der følger ahl al-sunna wa al-jamaa (Sunni-Islam) (Vedtægter punkt 3, Dansk Islamisk Trossamfund, 1411785).

Der er her ingen tvivl om, at der er tale om et trossamfund med gudsdyrkelse som hovedformål, sådan som det skal være tilfældet for at opnå godkendelse ifølge Det Rådgivende Udvalg. Denne ansøgning fører også til en godkendelse. Anderledes ser det ud når Afghanske Islamiske Kultur Center Fyn i deres ansøgning fra 2011 beskriver formålet med det bygningskompleks, de arbejder på at etablere. Dette bygningskompleks skal blandt andet "bidrage til integration, modvirke rodløshed og frustration blandt unge muslimer, afmystificere muslimer og islam, samt give respekt og anerkendelse til en marginaliseret gruppe mennesker, hvorved der er givet et bidrag til et bedre og mere harmonisk samfund" (Ansøgning punkt 14, Afghanske Islamiske Kultur Center Fyn). Afghanske Islamiske Kultur Center Fyn prøver her netop at modsvare det billede, der er af islam i den offentlige debat. Samtidig forsøger de, helt i tråd med Honneths begreb om solidarisk anerkendelse, at vise, at de er betydningsfulde for den fælles praksis - det danske samfund. Udvalget afviser denne ansøgning med den begrundelse, at en række forhold peger mere i retningen af et kulturcenter end et trossamfund.

Integrationsvirkemidler afvises

Hvis man inddeler ansøgninger i hvorvidt de har flest integrations- eller religionsvirkemidler, ser fordelingen mellem de afviste og de godkendte ud som vist i figur 1. Der er altså en klar overvægt blandt de godkendte ansøgninger, der har haft flest religionsvirkemidler og samtidig flest af de afviste ansøgninger, der har haft flest

Figur 1 - Godkendte og afviste ansøgninger fordelt på hvilken type virkemidler der er flest af i ansøgningen

integrationsvirkemidler. Det betyder også, at hvis man vender det om, og ser på de 13 ansøgninger, der har haft flest religionsvirkemidler er hele 69% af dem blevet godkendt, mens kun 33% af de ni ansøgninger med flest integrationsvirkemidler kan sige det samme. Kun en enkelt ansøgning har lige mange af de to typer virkemidler, og denne er blevet godkendt. Der er dermed noget, der peger i retning af, at for at blive godkendt af Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund, er det bedst at have flest religionsvirkemidler frem for integrationsvirkemidler.

Denne pointe underbygges, når man ser på de moskéer, der efter en afvisning har genansøgt og herefter er blevet godkendt. Moskéerne ændrer deres vedtægter, men i flere tilfælde også deres navn, således at eksempelvis Kulturcenter Vest bliver til Islamisk Kulturcenter Vest. Et godt eksempel er det tidligere Nørrebro Kultur- & Aktivitetscenter der, i forbindelse med genansøgning skiftede navn til Taiba Moskéen. I deres originale ansøgning talte jeg hele 15 integrationsvirkemidler, 13 religionsvirkemidler og et enkelt der ikke kunne placeres. Da de genansøgte havde de ingen virkemidler, der ikke kunne placeres, blot fire religionsvirkemidler og ikke ét eneste integrationsvirkemiddel. Deres formål gik fra, i 2013, at være en liste på i alt 15 formål, hvorunder blot fire af dem kunne vurderes som religiøse formål. Til i 2014 blot at være ét enkelt punkt med følgende formulering:

Vores overordnede formål er gudsdyrkelse i overensstemmelse med den islamiske tros lære herunder afvikling af religiøse aktiviteter og forpligtelser funderet på Guds ord, Koranen, samt sædvane fra Profetens Segl, Muhammad, Guds nåde og fred være over ham (Vedtægter, Taiba Moskéen, 2014-2645).

Dette er et klart eksempel på at moskéerne, når de søger første gang, ikke er klar over hvordan de bedst henvender sig til udvalget. I stedet svarer de på det negative billede af islam, de oplever i den offentlige debat.

Et dialektisk forhold mellem udvalgets regler og ansøgningerne

Analysen viste, at de fleste af de ansøgninger, der bliver godkendt, har flest religionsvirkemidler og færre integrationsvirkemidler. Det vil sige, at de moskéer der i deres ansøgning forsøger at distancere sig fra den offentlige debats negative billede på islam, sandsynligvis vil have sværere ved at opnå godkendelse. Så selvom moskéerne prøver på at give 'det danske samfund' et positivt indtryk i ansøgningen, rammer de ved siden af - fordi det ikke er den type virkemidler Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund forbinder med et trossamfund. Ansøgningerne afspejler ikke nødvendigvis de ting, der er optimale fra et ansøgningsperspektiv, men de ting, der er optimale som et modsvar til den måde, islam opfattes på i Danmark. Det er det samme, vi ser i de tilfælde, hvor moskéer har fået afslag på en ansøgning og herefter har søgt igen. Anden gang de søger, har de mulighed for at tilpasse deres ansøgning ud fra det begrundede svar, de har modtaget fra udvalget. Formanden for Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund Armin Geertz skriver i en artikel om udvalgets arbejde således:

We have noticed that a dialectical relationship has arisen between the committee's rules of procedure and the applications that we receive. It is sometimes quite obvious that organizational structure, rituals, and even beliefs reflect our rules. Even though this dialectic was unintended, there is nothing unusual about applicants constructing their applications in terms of the rules of the institution being applied to (Geertz 2015, 350).

Det vil sige, at moskéerne med tiden bliver bedre til udforme ansøgningerne, således at de stemmer overens med udvalgets retningslinjer - en udvikling der ifølge Geertz er naturlig. Niels Valdemar Vinding har imidlertid en anden holdning; "det er ikke blot ansøgningerne, der skal tilpasses myndighedernes forventninger, men selve kernen og formålet med organisationen, der ændres og genfortolkes af trossamfundene" (Vinding 2013a, 34). Ifølge Vinding tvinger udvalgets "strukturelle insisteren på de eksplicitte religiøse formål" (ibid., 33) moskéerne til at ændre deres identitet i så høj grad, at udvalget direkte skaber og forandrer islamiske trossamfund i Danmark. Vinding pointerer at kultur- og nationalforeninger bliver til islamiske trossamfund, samt at flere moskéer får advokathjælp til at omskrive deres vedtægter, således

at de passer til udvalgets retningslinjer (ibid., 34). Vinding ser et problem i udvalgets sontring mellem kultur og religion. Sondringen reflekterer en kristen religionsforståelse, der ikke stemmer overens med en islamisk religionsforståelse, hvor kultur og religion i højere grad hænger sammen. Lige så vel som “the distinction between religious communities as approved to perform marriages with legal validity and the many other purposes that a religious community may have to its members and general society seems alien to Muslim organisations” (Vinding 2013b, 180).

Taiba Moskéen

Vindings forståelse stemmer godt overens med sagen omkring Taiba Moskéen. Som tidligere beskrevet søgte de i 2014 om godkendelse som Nørrebro Kultur- og Aktivitetscenter. Her konkluderede udvalget, at foreningens beskrivelse ifølge vedtægterne, formål samt navn peger på “at ansøger er en kultur- og aktivitetsforening, som desuden har religiøse formål” (Indstilling vedr. NKAC, Taiba Moskéen, 2014-2645). På baggrund af dette får de afslag på ansøgningen. 20 dage efter modtagelsen af svar fra udvalget afholdes ekstraordinær generalforsamling. Dette resulterer i navneændring til Taiba Moskéen, vedtægtsændringer samt et forklarende brev til ministeriet. I brevet beskrives hvordan deres hovedformål gennem de sidste 20 år har været islamisk gudsdyrkelse funderet på Koranen og Profetens sædvane. Samt deres hovedaktiviteter i forlængelse heraf har været etablering og drift af en moské. Men på baggrund af udvalgets svar ændres navn og formål, som beskrevet tidligere, “for at fjerne alle tvivlsomheder og uklarheder” (Brev til ministeriet, Taiba Moskéen, 2014-2645). Dermed fjernes alle moskéens ikke-religiøse delmål, som baggrunden for beskrives således:

Baggrunden for netop de mange delmål har været, fordi mange af vores medlemmer ønskede, at vi gjorde mere for vores lokalsamfund og især for vores børn og unge. Derfor har vi haft alle delmålene med for, at virke som en helhedsorienteret organisation, som ikke kun er lukket om sin egen menighed, men derimod er åben, transparen (sic!) og inkluderende (ibid.).

Her giver Vindings pointe god mening; at en moské ikke blot er et sted for gudsdyrkelse, men i høj grad også forventes at have en aktiv rolle i lokalsamfundet. Hvilket udvalget måske ikke tager højde for i deres behandling af islamiske trossamfund. Sagen om Taiba Moskéen kan også være et eksempel på Vindings pointe om, at udvalget direkte ændrer og skaber islamiske trossamfund i Danmark.

Konklusion

Man kan sige, at moskéerne tilpasser sig staten, som udvalget i dette tilfælde repræsenterer. Det gør moskéerne ved at øge mængden af religionsvirkemidler i deres ansøgninger og fjerne deres ikke-religiøse formål. Udvalget ser nemlig de sekulære funktioner som i højere grad kulturelle end religiøse og afviser de ansøgninger, der har for mange sekulære funktioner frem for religiøse. Derfor får den sekulære stats ønske om en klar opdeling mellem det religiøse og det sekulære moskéerne til at fjerne deres sekulære formål og aktiviteter i deres ansøgninger - og dermed deres integrationsvirkemidler. Ifølge Geertz er det naturligt, at moskéernes ansøgninger tilpasses udvalgets retningslinjer, mens det ifølge Vinding direkte skaber og ændrer islamiske trossamfund. Det, denne undersøgelse viser, er at der sker en ændring i moskéernes ansøgninger, spørgsmålet er hvorvidt dette også betyder en ændring af selve moskéen. Ifølge Taiba Moskéen selv har deres hovedformål fx altid været gudsdyrkelse samtidig med at de har ønsket at gøre en forskel i lokalområdet. Da disse delmål ikke kunne godkendes hos udvalget, er de nu fjernet fra moskéens vedtægter. Dog er der intet, der forhindrer Taiba Moskéen i at fortsætte deres sociale arbejde i lokalområdet og samtidig have gudsdyrkelse som hovedformål i deres vedtægter. Alligevel må man sige, at når den offentlige debat i Danmark ofte beskriver islam som en trussel mod det danske samfund, er det paradoksalt at den danske stat, i form af udvalget, øger religiøsiteten i danske moskéer - i hvert fald på papiret.

Litteratur

Aktindsigter:

Afghanske Islamiske Kultur Center Fyn 2010-2011

Ansøgning, bilag, udtalelser fra udvalget, vedtægter, mail- og brevkorrespondancer, telefonnotater.

Dansk Islamisk Trossamfund 2015-2016

Ansøgning, bilag, erklæringer om menigheder, udtalelser fra udvalget, vedtægter, mail- og brevkorrespondancer, telefonnotater. Herunder sagsakter vedr. menighederne: Dansk Islamisk Trossamfund, Brøndby, København, Vejle og Helsingør.

Islamisk Center Vest (tidl. Kulturcenter Vest) 2013-2014

Ansøgning, bilag, udtalelser fra udvalget, vedtægter, mail- og brevkorrespondancer, telefonnotater.

Taiba Moskéen (tidl. Nørrebro Kultur- og Aktivitetscenter) 2014-2015

Ansøgning, bilag, udtalelser fra udvalget, vedtægter, mail- og brevkorrespondancer.

Center for Samtidsreligion

“Moskeer i Danmark II - Beskrivelse af projektet”,

<http://samtidsreligion.au.dk/moskeer-i-danmark-ii/beskrivelse-af-projektet/> (set 08.12.16)

ECRI

2006 Tredje rapport om Danmark, ECRI, Strasbourg.

Gad, Ulrik Pram

2011 “Muslimer som trussel - Identitet, sikkerhed og modforanstaltninger” in: Marianne Holm Pedersen & Mikkel Rytter, eds., Islam og muslimer i Danmark - Religion, identitet og sikkerhed efter 11. september 2001, Museum Tusculanums Forlag, København, 61-88.

Geertz, Armin

2015 “Recognition of Minority Denominations in Denmark: Negotiations in Religion, Identity and Judicial Process”, Numen 62, 336-362.

Honneth, Axel

2006 Kamp om anerkendelse, Hans Reitzels Forlag, København.

Jacobsen, Sara Jul et al.

2013 "Stereotyper og fjendebilleder - en undersøgelse af udvalgte, danske mediers fremstilling af muslimer og islam", Tidsskrift for Islamforskning 2, 114-138.

Kirkeministeriet

A "Liste over anerkendte og godkendte trossamfund i Danmark",
<http://www.km.dk/andre-trossamfund/liste-over-anerkendte-og-godkendte-trossamfund/#c9686> (set 03.12.16).

2011 "Vejledning om godkendelse som trossamfund eller menighed",
http://www.km.dk/fileadmin/share/kursus/Vejledning_om_godkendelse_af_trossamfund.pdf
(set 30.11.16).

Vinding, Niels Valdemar

2013a "Religionsorganisatoriske udfordringer for muslimske trossamfund i Danmark",
Magasin om Religionsmøde 3, 28-37.

2013b "The Advisory Committee on Religious Denominations, Danish Muslim Organisations and the fundamental dividers in the religio-organisational field in Denmark",
Muslim Positions in the Religio-Organisational Fields in Denmark, Germany and England, Det Teologiske Fakultet, København, 167-185.

”The Rise of the Nones” - Hvorfor flere amerikanere bliver sekulære og hvad det betyder for USA¹

af Phil Zuckerman, Ph.D., Professor of Sociology and Secular Studies ved Pitzer College, Claremont, Californien.

E-mail: Phil_Zuckerman@pitzer.edu

De seneste meningsmålinger viser, at andelen af amerikanere, der er ikke-religiøse er højere end nogensinde før. Denne artikel ser nærmere på denne hidtil usete vækst i ”ikke-religion” eller irreligiøsitet i USA over de seneste 25 år, forklarer de forskellige årsager og diskuterer hvilken effekt denne stigning vil få på det amerikanske samfund i de kommende årtier.

Indledning

Der er ingen tvivl om, at religiøsiteten har været faldende i det sidste århundrede i Europa - såvel som i andre udvalgte industrialiserede nationer rundt omkring i verden som Canada, Australien og Japan. Data om sekularisering i disse samfund er næsten uigendrivelige.² Uanset om vi måler tro, religiøsitet, kirkegang, hyppigheden af bøn, dåb, selv-identifikation af tro og

---

¹ Artiklen er en oversættelse af ”The Rise of the Nones – Why more Americans are Becoming Secular and What that Means for America” udgivet i *Theism and Public Policy: Humanist Perspective and Responses*, redaktør Anthony Pinn, Palgrave Macmillan, 2014. I artiklen er det engelske begreb ”irreligion” oversat som ”irreligiøsitet” og ”ikke-religiøse” bruges som oversættelse af ”nones”.

² Steve Bruce, *Secularization* (New York: Oxford University Press, 2011); Steve Bruce, *God is Dead: Secularization in the West* (Malden, MA: Blackwell, 2002); Ian Reader, ”Secularization, RIP? Nonsense! The ‘Rush Hour Away from the Gods’ and the Decline of Religion,” *Journal of Religion in Japan* 1 (1:2012): 7-36; David Voas and Siobhan McAndrew, ”Three Puzzles of Non-religion in Britain,” *Journal of Contemporary Religion* 27 (1:2012): 29-48; Phil Zuckerman, ”Atheism: Contemporary Numbers and Patterns,” i *The Cambridge Companion to Atheism*, red. Michael Martin (New York: Cambridge University Press, 2007); Jack Shand, ”The Decline of Traditional Christian Beliefs in Germany,” *Sociology of Religion* 59 (1998): 179-84.

religion - eller enhver anden indikator af religion, så er både faldet i religiøsitet og den stigende sekularisering synlig i disse samfund.

Hvis vi tager Canada som eksempel, så var det for 100 år siden kun 2 % af befolkningen, der hævdede, at de ingen religion havde. Men i dag er det næsten 30 % af canadierne der svarer dette³, og ca. 1 ud af 5 canadiere i dag tror ikke på Gud.⁴ I Australien var det for 100 år siden mindre end 1% af befolkningen, der svarede, at de ikke havde nogen religiøs identitet, men i dag er det ca. 20% af australierne, der svarer dette - og den nuværende australske premierminister, Julia Gillard, har åbenlyst erklæret sig som ateist.⁵ I Holland var det for et århundrede siden omkring 10% af befolkningen, der svarede, at de var helt uden religiøs tilknytning; i dag er det over 40%.⁶ I Storbritannien er det nu næsten halvdelen af indbyggerne, der svarer, at de ingen religiøs identitet har overhovedet.⁷ Det samme er tilfældet i øjeblikket i Sverige, hvor omkring halvdelen af befolkningen selv identificerer sig som sekulære.⁸ Og desuden er det 61% af tjekkerne, 49% af esterne, 45% af slovenerne, 34% af bulgarerne, og 31% af nordmændene, der ikke tror på Gud.⁹ Og 33% af den franske befolkning, 27% af belgierne, og 25% af tyskerne, der ikke tror på Gud eller nogen form for universel åndelig livskraft - og disse er alle de højeste tal for "ikke-tro" nogensinde konstateret i disse forskellige lande.¹⁰

Sekularisering har været lige så dramatisk i dele af østen. Tag f.eks. Japan som eksempel: i

---

³ Bruce, *Secularization*.

⁴ Bob Altemeyer, "Non-Belief and Secularity in North America," in *Atheism and Secularity*, red. Phil Zuckerman (Santa Barbara: Praeger, 2009); Reginald Bibby, *Restless Gods* (Toronto, Canada: Stoddart, 2002).

⁵ Bruce, *Secularization*.

⁶ Bruce, *Secularization*; Loek Halman, "Atheism and Secularity in the Netherlands," i *Atheism and Secularity*, volume II, edited by Phil Zuckerman (Santa Barbara: Praeger, 2010).

⁷ Samuel Bagg and David Voas, "The Triumph of Indifference: Irreligion in British Society," i *Atheism and Secularity*, volume II, red. Phil Zuckerman (Santa Barbara, Praeger, 2010); 2010; Alasdair Crockett and David Voas, "Generations of Decline: Religious Change in 10th Century Britain," *Journal for the Scientific Study of Religion* 45 (4:2006): 567-84. 2006; R. Gil, C.K. Hadaway, and P.L. Marler, "Is Religious Belief Declining in Britain?" *Journal for the Scientific Study of Religion* 37 (1998): 507-16.

⁸ Lars Ahlin, *Pilgrim, Turist Eller Flyktning? En Studie av Individuell Religiös Rörlighet i Senmoderniteten* (Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2005).

⁹ Inglehart et al., *Human Beliefs and Values: A Cross-Cultural Sourcebook Based on the 1999-2002 Value Surveys* (Buenos Aires: Siglo Veintiuno Editores, 2004).

¹⁰ Eurobarometer Report, "Social Values, Science, and Technology," European Commission, 2005, set February 15, 2013, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf; Jack Shand, "The Decline of Traditional Christian Beliefs in Germany," *Sociology of Religion* 59 (1998): 179-84.

1940'erne svarede omkring 60% af japanerne, at de havde en religiøs overbevisning, i 1970'erne var det tal nede på 33%, og i dag er det omkring 20%. Troen på eksistensen af åndelige væsener (såsom Shinto guder) er også faldet drastisk i Japan – den er på 13% i dag. Og tilbage i 1970 var der 96.000 buddhistiske templer, men i dag er dette tal nede på 75.000 – et fald på 20.000 på bare 40 år. Og af de resterende 75.000 templer, der stadig er aktive er cirka 20.000 dårligt bemandede. Endelig er det at have et buddhistisk alter i hjemmet og brugen af dem også faldet drastisk; kun omkring 26% af beboerne i byerne har sådanne altre i deres hjem.¹¹

Men hvad med USA? I mange år er USA blevet fremhævet som den store undtagelse fra det mønster af sekularisering vi ser andre steder. Og USA er efter alle parametre det mest religiøse af de moderne industrialiserede demokratier. Men dette er måske ved at ændre sig.

Stigende irreligiøsitet i USA

Selvom religion stadig gennemsyrrer det offentlige og kulturelle liv i USA, og selvom ikke-religiøse amerikanere bestemt stadig er i mindretal, så er deres antal stigende. Overvej følgende fakta om religion i USA:

- Andelen af amerikanere, der svarer "ingen", når de bliver spurgt, hvad deres religion er, er vokset fra 8% i 1990 op til et sted mellem 20% og 30% i dag.¹²

---

¹¹ Reader, "Secularization, RIP? Nonsense!"

¹² For tallet 30%, se WIN-Gallup International poll fra 2012; For tallet 20%, se: <http://www.pewforum.org/unaffiliated/nones-on-the-rise.aspx>; For 18% tallet, se Stephen Merino, "Irreligious Socialization? The Adult Religious Preferences of Individuals Raised with No Religion," *Secularism and Nonreligion* 1 (2012): 1-16; se også Putnam and Campbell, *American Grace*. Se også Cathy Lynn Grossman, "Survey Finds 19% Without Religious Affiliation," af Cathy Lynn Grossman, *USA Today*, July 20, 2012, set 15. februar, 2013, <http://usatoday30.usatoday.com/news/religion/story/2012-07-19/no-religion-affiliation/56344976/1>; og også American Religious Identification Survey (2008): <http://commons.trincoll.edu/aris/publications/american-nones-the-profile-of-the-no-religion-population/>.

- I absolutte tal har cirka 660.000 amerikanere sluttet sig til dem, der svarer "ingen religion" i undersøgelserne hvert år i de sidste ti år.¹³ Så ikke-religiøse amerikanere er nu den næststørste "religiøse" gruppe i landet.¹⁴
- Omkring halvdelen af alle disse ikke-religiøse er ateister eller agnostikere, omkring en fjerdedel tror på en "højere magt", mens kun omkring 20% tror på en "personlig Gud."¹⁵ Så stigningen af irreligiøsitet betyder også samtidigt en stigning i ateisme og agnosticisme.
- 27% af amerikanerne svarer, at de ikke praktiserer nogen religion, og 22% svarer specifikt, at religion ikke spiller nogen rolle i deres liv.¹⁶
- Irreligiøsiteten er markant større blandt yngre amerikanere: 32% af amerikanerne under 30 år er uden religiøs tilknytning.¹⁷
- Langt størstedelen af ikke-religiøse amerikanere er tilfredse med deres nuværende identitet; blandt de mænd og kvinder, der i dag svarer "ingen" som deres religion, siger

---

¹³ "American Nones: The Profile of the No Religion Population":

http://www.americanreligionsurvey-arisis.org/2009/09/american_nones_the_profile_of_the_no_religion_population.html

¹⁴ Laurie Goodstein, "Number of Protestant Americans is in Steep Decline, Study Finds," *New York Times*, October 9, 2012, set 15. februar, 2013, http://www.nytimes.com/2012/10/10/us/study-finds-that-the-number-of-protestant-americans-is-declining.html?ref=us&_r=0; Putnam and Campbell, *American Grace*.

¹⁵ Cragun et al., "On the Receiving End: Discrimination Toward the Non-religious in the United States," *Journal of Contemporary Religion* 27 (1:2012): 105-127; Joseph Baker and Buster Smith, "The Nones: Social Characteristics of the Religiously Unaffiliated," *Social Forces* 87 (3:2009): 1251-1263; ARIS, 2008 American Religious Identification Survey, "American Nones: The Profile of the No Religion Population," set 15. februar, 2013, <http://commons.trincoll.edu/aris/publications/american-nones-the-profile-of-the-no-religion-population/>.

¹⁶ Parade "Spirituality Poll results" survey: <http://www.parade.com/news/2009/10/04-spirituality-poll-results.html> from Oct.4, 2009

¹⁷ Se: "'Nones' on the Rise" Pew Forum Report: <http://www.pewforum.org/Unaffiliated/nones-on-the-rise.aspx>

Se også: "Rise of the Secularists" af Aronowitz at <http://www.good.is/post/the-rise-of-the-atheists-1-in-4-millennials-don-t-identify-with-any-religion/> og: "American Nones: The Profile of the No Religion Population":

http://www.americanreligionsurvey-arisis.org/2009/09/american_nones_the_profile_of_the_no_religion_population.html

næsten 90%, at de ikke er interesserede i at lede efter en religion, der kunne være rigtig for dem.¹⁸

- Andelen af amerikanere, der tror, at religion "kan besvare alle eller de fleste af nutidens problemer" er 48% - et historisk lavt tal.¹⁹
- Af amerikanere født mellem 1925-1943 blev mindre end 4% opdraget uden religion, mens det hos dem, der blev født mellem 1956-1970 var 7%, og af de amerikanere, der blev født mellem 1971-1992 er det næsten 11%.²⁰

På baggrund af ovenstående bliver det tydeligt, at USA ikke er immun over for sekularisering, og samtidigt også, at denne udvikling har været signifikant inden for de seneste 25 år.

Religion i USA er nu på retur. Dette er på ingen måde en uundgåelig udvikling, og den er heller ikke irreversibel. Men det er uden tvivl sådan situationen er lige nu.

Årsager

Selvom der har været omfattende debat og diskussion om betydningen og definitionerne af sekularisering, vil jeg ikke opsummere denne diskussion her.²¹

Lad mig blot definere sekularisering, som den historiske proces, hvorved religionen bliver mindre markant i det sociale liv: troen på det overnaturlige falder, religiøse måder at få verden til at give mening på bliver mindre hegemoniske, fast deltagelse i religiøse aktiviteter falder og religion spiller en mindre og mindre rolle i de institutioner, der har magt og myndighed.

Efter min mening kommer den bedste teori om sekularisering fra Norris og Inglehart, der hævder, at en nedgang i religiøsitet på nationalt plan er forbundet med eksistentiel sikkerhed.²² Ifølge deres teori vil religion blive svækket og sekularisering styrket, når de fleste medlemmer af et samfund har en sikker eksistens (mad, vand, husly, job, uddannelse, adgang til medicin, etc.)

---

¹⁸ Se: "Nones' on the Rise" Pew Forum Report: <http://www.pewforum.org/Unaffiliated/nones-on-the-rise.aspx>

¹⁹ Jon Meacham, "The End of Christian America," *Newsweek*, April 13, 2009.

²⁰ Merino, "Irreligious Socialization?"

²¹ William Swatos and Daniel Olson, *The Secularization Debate* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2000).

²² Norris and Inglehart, *Sacred and Secular*.

og et relativt frit, sikkert og ikke-voldeligt liv. Det er selvfølgelig stadigvæk sådan, at på trods af den brede og tilsyneladende global anvendelighed af Norris og Inglehart tese, så er der mange årsager til sekularisering, som er unikke for et givet samfund. Dermed mener jeg blot, at visse lokale faktorer, som forårsager, at religion bliver svækket i et samfund ikke behøver være det, der forårsager faldende religiøsitet i et andet samfund. Eller et tredje. Enhver nation har sin unikke historiske udvikling, sine unikke kulturelle træk, for ikke at nævne de økonomiske, politiske, geografiske, etniske, racemæssige, seksuelle, religiøse, og kunstneriske særtræk. På trods af det imponerende teoretiske bidrag fra Norris og Inglehart, skal vi således fortsat være forsigtige med sådanne brede forsøg på at forklare sekularisering, der ignorerer idiosynkratiske, historiske, og lokale forskelle og særlige kulturelle særegenheder, der eksisterer mellem og blandt forskellige samfund.

Denne artikel beskæftiger sig naturligvis med USA, og det seneste fald af religiøsitet, vi ser her. Nedenfor vil jeg skitsere, hvad jeg anser for at være de mange specifikke årsager til denne tilbagegang.

Reaktionen mod det religiøse højre. Siden fremkomsten i 1980'erne af kristne, konservative grupper med en politisk agenda, som *Moral Majority* og *Christian Coalition*, er forholdet mellem konservativ republikanisme og evangelikal kristendom blev tættere og mere offentlig og åbenlys. Gennem 1990'erne og 2000'erne omfavnede flere og flere politikere på den republikanske fløj en konservativ kristen dagsorden, og flere og flere konservative kristne allierede sig åbenlyst med det republikanske parti. Der findes talrige eksempler, fra Michelle Bachman til Ann Coulter, fra Mike Huckabee til Pat Robertson. Med en vægt på emner, som at gøre abort ulovligt, kampen mod homoseksuelles rettigheder (især homoseksuelt ægteskab), støtte til bøn i skolerne, anbefalinger af afholdenhed som hovedtema i seksualundervisning, modstand mod stamcelleforskning, et ønske om at indskrænke velfærdsudgifterne, støtte til Israel, modstand mod våbenkontrol, og støtte til krigen mod terror, har konservative kristne fået en varm velkomst i det republikanske parti, som samtidigt har givet klart udtryk for deres åbenhed over for den konservative kristne dagsorden.

Dette har forårsaget en afstandtagen til kristendom hos mange, som politisk set er venstreorienterede eller moderate. Sociologerne Michael Hout og Claude Fischers overbevisende forskning indikerer, at en stor del af væksten i ikke-religiøse i USA faktisk skyldes

en reaktion mod den øgede og åbenlyse blanding af kristendom og konservativ politik. Som Hout og Fischers data indikerer, er stigningen af irreligiøsitet delvist relateret til det faktum, at mange mennesker, der havde en svag eller begrænset tilknytning til religion og var enten moderate eller liberale af politisk overbevisning, kom på kant med den konservative politiske dagsorden i *The Christian Right* og reagerede ved at bryde deres allerede noget svage tilknytning til religion.²³ Eller som sociolog Mark Chaves udtrykker det: "Efter 1990 syntes flere og flere, at det at sige, at man er religiøs, er ensbetydende med at sige, at man er en konservativ republikaner. Så folk, der ikke er republikanerne, er derfor nu mere tilbøjelige til at sige, at de ikke har nogen religion."²⁴

Reaktion mod pædofilisager i den Romersk-katolske Kirke.

En anden sandsynlig årsag til den seneste stigning af irreligiøsitet i USA, er reaktionerne efter skandalerne om pædofile præster i den Romersk-katolske Kirke. I årtier har de øverste inden for kirken sendt seksuelle overgrebsmænd til fjerntliggende sogne, i stedet for at få dem anholdt og retsforfulgt. Omfanget af denne kriminalitet er svær at overdrive: der var tusindvis af ofre og hundredvis af gerningsmænd, og alt imens var de øverste magthavende inden for kirken involveret i forsætlig fortællelse, voldsomme lovbrud, og en aggressive bagvaskelse af der, der forsøgte at rejse anklager - og alt sammen fuldstændigt straffrit. Men endelig blev omfanget af dette kriminelle netværk kendt, og kirken er blevet dømt til at udbetale milliarder af dollars i civile søgsmål lige siden. I 2003 brugte ærkebispedømmet i Boston over 100 millioner \$ til at finansiere retslige forlig med mere end 500 ofre for misbrug; i 2004 betalte Orange County Stift, Californien, 100 millioner \$ i forlig i en retssag om seksuelt misbrug anlagt af 87 sagsøgere, Sacramento Stift, Californien, har betalt 35 millioner \$ til 33 ofre, og Oakland Stift, Californien, har betalt 56 millioner \$ til 56 personer; i 2006 betalte Ærkebispedømmet Los Angeles 60 millioner \$ i forlig i 45 sager om påstået seksuelt misbrug; i 2007 blev der i Ærkebispedømmet Los Angeles afgjort endnu 508 sager om påstået seksuelt misbrug begået af præster og udbetalt et rekordbeløb på 660 millioner \$ og det Romersk-katolske Stift San Diego, Californien, betalte

---

²³ Michael Hout and Claude Fischer, "Why More Americans Have No Religious Preference: Politics and Generations," *American Sociological Review* 67 (2:2002): 165-91.

²⁴ Mark Chaves, *American Religion: Contemporary Trends* (Princeton: Princeton University Press, 2011), 21.

198 millioner \$ i forlig i retssager om 144 påstande om seksuelt misbrug.²⁵ Denne skandale vakte afsky hos mange amerikanere og katolikker. Og ikke blot var de faktiske seksuelle forbrydelser i sig selv moralsk afskyelige, men omfanget af forsøg på at dække over forbrydelserne fra kirkens øverste myndighed, som dermed gav forbryderne mulighed for at fortsætte, var også virkelig chokerende. Og som Barry Kosmins data indikerer, så fik det konsekvenser: mange katolske amerikanere flygtede fra den katolske kirke og sluttede sig til de "ikke-religiøse" i kølvandet på denne skandale.²⁶

Reaktionen efter 11. september. Væksten i irreligiøsitet i USA fik helt sikkert et boost i kølvandet på terrorangrebene den 11. september 2001. Ja, det er rigtigt, at umiddelbart efter angrebene strømmede folk til deres respektive religiøse bygninger²⁷, men denne pludselige stigning i kirkegang faldt hurtigt til et endnu lavere niveau end før angrebene. Og den mere langsigtede tendens blev en afsky for religion, i hvert fald hos nogle. Angrebene viste en åbenlyst umoralsk og barbarisk handling udført i Allahs navn. Og det førte til en stigende anti-muslimsk stemning, men også generelle anti-religiøse holdninger.

Voksende støtte til homoseksuelles rettigheder. I USA i dag er der kun én offentlig, åbenlys, og organiseret kilde til anti-homoseksuel ideologi og aktivitet, og det er religion. Der er ingen sekulære anti-homoseksuelle bevægelser. Det er de religiøse - fra afro-amerikanske præster til biskopper i Mormonkirken, fra evangeliske tænketanke til muslimske imamer - der danner et fælles, fromt kor af anti-homoseksuelle holdninger. Og derfor ser vi, hvordan flere og flere amerikanere ophører med at være homofobiske og begynder at støtte homoseksuelles rettigheder og samtidig kølnes deres forhold til religion også.

---

²⁵ "Timeline: US Church Sex Scandal," BBC, September 7, 2007, set 15. februar, 2013, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3872499.stm>.

²⁶ Barry Kosmin, "One Nation, Losing God," Point of Inquiry radio interview, 31. december, 2010, set 15. Februar 2013, http://www.pointofinquiry.org/barry_kosmin_one_nation_losing_god/.

²⁷ Andrew Walsh, "Returning to Normalcy," *Religion in the News* 5 (1:2002): 26-28; Ralph Hood, Peter Hill, and Bernard Spilka, *The Psychology of Religion: An Empirical Approach* (New York: Guilford Press, 2009), 459-60.

Det kan være tilfældigt eller uden sammenhæng, at amerikanere i dag i alderen mellem 18 og 30 er den generation med den højeste grad af accept af homoseksualitet i nationens historie, og det samtidig er dem, der er mindst interesseret i at være religiøse, men jeg tvivler på det.

Internettet. Internettet har sandsynligvis haft en sekulariserende effekt på det amerikanske samfund igennem de seneste årtier.²⁸ For det første kan religiøse mennesker søge informationer om deres egen religion på nettet og pludselig - selv uden de ønsker det – blive bevidst om en bred vifte af kritik af eller åbenlyse angreb på deres tradition, i en form som de ellers aldrig ville være stødt på. Aflivning af myter bugner på internettet, og nettet udsætter tilhængerne af alle religiøse traditioner for skeptiske synspunkter, der potentielt kan underminere den personlige overbevisning. Og dermed kan det være med til at ryste en ellers afgrænset og sikker tilknytning til ens religion. Internettet giver også mulighed for at de, der helt privat har været i tvivl om deres religiøse ståsted, kan komme i forbindelse med andre, som også tvivler. Med andre ord, internettet fremmer og ansporer det sekulære samfund.²⁹ Endelig, og måske mest subtilt, kan internettet være delvis ansvarlig for den stigende irreligiøsitet blot igennem hvad det kan, hvad det er og hvad det tilbyder, hvordan det fungerer og den måde det interagerer med os og vores bevidsthed, vores ønsker og vores liv.

Internettet kan give os noget på et psykologisk plan, det kan have neurologiske effekter, eller det kan være med til at skabe noget på et kulturelt plan via forbindelsen mellem individ og computerskærm, noget dynamisk, der fortrænger religion, erstatter religion, eller svækker religion. De former for underholdning, der er til rådighed på internettet, dens spærreild af billedsprog, samtidighed, mental stimulation, det at kunne søge og klikke, jagten efter noget på nettet, tidsforbruget, forbrugermoraliteten, de sociale netværk, den virtuelle kommunikation – alt dette kan være med til at underminere religionens evne til at tiltrække vores interesse, kræve vores opmærksomhed, og røre vores sjæl.

Respektløshed over for religion i medierne. Mens *Christian Rights* tilstedeværelse i USA helt sikkert er blevet styrket af bevægelsens massive medieimperier, såsom det kristne

---

²⁸ Greg Armfield and Lance Holbert, "The Relationship Between Religiosity and Internet Use," *Journal of Media and Religion* 2 (3:2003): 129-44.

²⁹ Richard Cimino and Christopher Smith, "The New Atheism and the Formation of the Imagined Secularist Community," *Journal of Media and Religion* 10 (1:2011): 24-38.

Broadcasting Network, og mens religiøse programmer på tv findes i stort omfang, såsom *The 700 Club*, for ikke at nævne den store udbredelse af religiøse programmer i radioen – så er det stadigvæk et faktum, at i det sidste årti er flere meget populære tv-shows blevet åbenlyst irreligiøse, og er også åbenlyst begyndt at udstille religiøse ledere, behandle trosretninger satirisk, spotte religiøse mennesker, og håne religiøse overbevisninger. Fremtrædende blandt disse ikke-så-subtilt sekulære shows er *South Park*, *The Family Guy* og *The Simpsons*. Vi kan også inkludere Penn og Tellers program *Bullshit!* Og til disse ekstremt dygtigt producerede og ekstremt populære shows kan vi tilføje den respektløshed over for religion, som findes hos de tre meget populære talk-show-værter: Jon Stewart, Bill Maher, og Stephen Colbert. Alle kritiserer de religion på forskellige måder, og de tilbyder et decideret sekulært synspunkt, krydret med en masse humor og bidende hån. Efter min mening har denne type tv-shows en kulturel påvirkningskraft i forhold til sekularisering, især over for amerikanere under 30, der, som nævnt ovenfor, tilfældigvis er de amerikanere, der er mindst interesseret i religion.

Konsekvenser

Hvad betyder denne seneste stigning af ikke-religiøse for det amerikanske samfund i de kommende år? En sandsynlig konsekvens af den stigende irreligiøsitet i USA vil være en klar svækkelse af den stigmatisering, der længe har været knyttet til det at være "ikke-religiøs". Som den seneste forskning viser, er ateister og andre ikke-religiøse mennesker ikke særligt vellidte i USA.³⁰ For eksempel sagde 43% af amerikanerne, at de ikke ville stemme på en ateist som præsident, og her placerer de ateister i den sidste/værste position, efter muslimer (40% af amerikanerne sagde, at de ikke ville stemme på en muslim som præsident), homoseksuelle (30%), mormoner (18%), latinoer (7%), jøder (6%), katolikker (5%), kvinder (5%) og afrikanske amerikanere (4%).³¹ En undersøgelse viste, at næsten halvdelen af alle amerikanere ville misbillige det, hvis deres barn ønskede at gifte sig med en ateist, og i forhold til andre religiøse grupper eller andre former for minoritetsgrupper såsom afroamerikanere, mormoner,

---

³⁰ Karen Hwang, Joseph Hammer, and Ryan Cragun, "Extending Religion-Health Research to Secular Minorities: Issues and Concerns," *Journal of Religion and Health* 50 (2011): 608-622; R. J. Jenks, "Perceptions of two deviant and two nondeviant groups," *Journal of Social Psychology* 126 (1986): 783-90.

³¹ Jeffrey Jones, "Atheists, Muslims See Most Bias as Presidential Candidates," Gallup Poll, July 21, 2012, set 15. februar, 2013, <http://www.gallup.com/poll/155285/atheists-muslims-bias-presidential-candidates.aspx>.

muslimer, latinoer, etc. forholder det sig sådan at: "ateister er øverst på listen over grupper, som amerikanerne finder problematiske".³² Og yderligere forskning har konstateret, at mange amerikanere anser sekulære personer for at være egoistiske, umoralske, og utroværdige.³³ Men efterhånden som flere og flere amerikanere forlader deres tro og taler åbenlyst om deres ateisme, agnosticisme, og sekulær humanisme, kan vi forvente, at den negative stereotype forestilling om ikke-religiøse amerikanere vil mindskes. Efterhånden som flere amerikanere kommer til at forstå, at mange af deres bekendte, venner, naboer, kolleger og familiemedlemmer ikke tror på Gud, vil forestillingen om, at gudløshed er ensbetydende med umoral forsvinde; idéen om, at man skal være religiøs for at være i en god borger, vil forsvinde, og det synspunkt, at religion er nødvendig for et godt liv eller et godt samfund vil blive mere og mere vanskelig at opretholde.

En anden sandsynlig følge af stigningen i irreligiositet vil være et mere progressivt USA. Sekularitet og venstreorienteret politik synes at gå hånd i hånd; afvisning af religion er stærkt og konsekvent korreleret med venstreorienterede, progressive, eller radikale politiske synspunkter. Sekulære mennesker er i gennemsnit mere liberale eller progressive end deres religiøse jævnaldrende, er mindre tilbøjelige til at støtte dødsstraf, mindre tilbøjelige til at støtte krigen i Irak, mindre tilbøjelige til at støtte den statslige brug af tortur, og mere tilbøjelige til at støtte kvinders lighed, homoseksuelles rettigheder og legalisering af marihuana.³⁴ Og ikke-religiøse amerikanere er langt mere tilbøjelige til at støtte demokratiske kandidater til præsidentposten. For eksempel i valget i 2000, hvor 61% af ikke-religiøse amerikanere stemte på Al Gore; i 2004, hvor 67% stemte på Kerry; i 2008, hvor 75% stemte på Obama; i 2012, hvor 70% stemte på Obama.³⁵ Og ifølge den amerikanske *Religious Identification Survey 2008*, er kun 12% af ikke-religiøse registreret som republikanerne. Selvfølgelig er det ikke alle ikke-religiøse, som er politisk liberale – tag bare for eksempel den

---

³² Penny Edgell, Joseph Gerteis, and Douglas Hartmann, "Atheists as 'Other': Moral Boundaries and Cultural Membership in American Society," *American Sociological Review* 71 (2006): 211-34.

³³ Marcel Harper, "The Stereotyping of Nonreligious People by Religious Students: Contents and Subtypes," *Journal for the Scientific Study of Religion* 46 (2007): 539-52; Will Gervais, Azim Shariff, and Ara Norenzayan, "Do You Believe in Atheists? Distrust is Central to Anti-Atheist Prejudice," *Journal of Personality and Social Psychology* 101 (6:2011): 189-206.

³⁴ Phil Zuckerman, "Atheism, Secularity, and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions," *Sociology Compass* 3 (6:2009): 949-71.

³⁵ Pew Forum: <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/How-the-Faithful-Voted-2012-Preliminary-Exit-Poll-Analysis.aspx>

konserverne debattør Ayn Rand - men langt de fleste er.³⁶ Så den stigende sekularitet i USA lover godt for det demokratiske parti, og for progressive kernesager, især når det drejer sig om støtte til homoseksuelt ægteskab, adgang til lovlig abort, og bekæmpelse af global opvarmning. Desuden viser mange undersøgelser, at sekulære mennesker er mindre tilbøjelige til at være racistiske end deres sekulære ligemænd.³⁷ Så - hvem ved? - måske den seneste stigning i irreligiøsitet vil bidrage til at fjerne racisme fra amerikansk kultur også?

En tredje konsekvens af væksten af sekularitet vil højst sandsynligt være en stigning i individualisme i det amerikanske samfund, samt en svækkelse af følelsen af fællesskab - eller i det mindste den traditionelle følelse af fællesskab, som for de fleste amerikanere typisk har været af religiøs art. I hjertet eller kernen af det at være sekulær, i hvert fald for mange ikke-religiøse mennesker, er der en grad af mistanke over for fællesskabets diktater og grupper, hvor alle skal rette ind efter fællesskabet. Nye undersøgelser inden for psykologien viser, at ateister og agnostikere har en tendens til at værdsætte autonomi for den enkelte frem for loyalitet over for et kollektivt fællesskab³⁸, at ikke-troende har en tendens til at være mindre sociale, mindre konforme, og mere individualistiske end troende, i gennemsnit.³⁹ Og troende har en tendens til at have personligheder, der værdsætter eller er tiltrukket af ting som loyalitet, tradition, sikkerhed, og gruppefællesskab, mens sekulære ikke-troende, som regel er folk, der er "individualistiske, fordomsfri, og uden for de faste rammer" og som har "mindre behov for social støtte".⁴⁰ Og en nyere Pew-undersøgelse viste, at mens næsten 50% af alle amerikanere siger, at det at tilhøre et fællesskab af ligesindede er meget vigtigt for dem, så er det kun 28% af ikke-religiøse amerikanere, der svarer dette.⁴¹ Med denne vægt på øget personlig autonomi og den enkeltes ret til at forme sig eget liv bliver amerikansk sekularitet et

---

³⁶ Tom Flynn, "Does Secular Humanism Have a Political Agenda?" *Free Inquiry* 32 (6:2012): 18-21.

³⁷ Deborah Hall, David Matz, and Wendy Wood, "Why Don't We Practice What We Preach? A Meta-Analytic Review of Religious Racism," *Personality and Social Psychology Review* 14 (1:2009): 126-39; L. Jackson and B. Hunsberger, "An Intergroup Perspective on Religion and Prejudice," *Journal for the Scientific Study of Religion* 38 (1999): 509-23.

³⁸ Vassilis Sargolou, "Religiousness as a Cultural Adaptation of Basic Traits: A Five-Factor Model Perspective," *Personality and Social Psychology Review* 14 (2010): 108-125; Miguel Farias and Mansur Lalljee, "Holistic Individualism in the Age of Aquarius: Measuring Individualism/Collectivism in New Age, Catholic, and Atheist/Agnostic Groups," *Journal for the Scientific Study of Religion* 47 (2008): 277-89.

³⁹ Catherine Caldwell-Harris, "Understanding Atheism/Non-Belief as Expected Individual-Differences Variable," *Religion, Brain, and Behavior* 2 (1:2012): 4-47.

⁴⁰ Caldwell-Harris, "Understanding Atheism/Non-Belief as Expected Individual-Differences Variable."

⁴¹ Pew Forum: "Nones' on the Rise:" <http://www.pewforum.org/Unaffiliated/nones-on-the-rise.aspx>

klart udtryk for individualisme.⁴² Som Georgetown University professor Jacques Berlinerblau sarkastisk har formuleret det, "sekularisme har et "vi"-problem. Sekularister bruger ikke "vi".⁴³

Ikke at have et "vi" kan helt sikkert have sine ulemper. Mange undersøgelser viser, at i gennemsnit, lever mennesker, der tilhører og er faste deltagere i religiøse menigheder længere end dem, der ikke er religiøst aktive.⁴⁴ Og de religiøse lider også mindre af depression⁴⁵, og rapporterer højere niveauer af subjektivt velvære⁴⁶, og de er også mere aktive i form af velgørenhed og mere generøse.⁴⁷ Så stigningen af sekularitet – som også er et spørgsmål om øget individualisme og nedsat deltagelse i de traditionelle fællesskaber – kan komme til at sætte et alvorlig præg på mange amerikanere, både psykisk og socialt. Hvorvidt sekulære amerikanere vil konstruere alternative fællesskaber, såsom humanistiske menigheder eller andre former eller manifestationer af sekulær socialitet for at erstatte religion, er endnu uvist.

---

⁴² John Nelson, "Japanese Secularities and the Decline of Temple Buddhism," *Journal of Religion in Japan* 1 (2012): 37-60.

⁴³ Jacques Berlinerblau, *How To Be Secular: A Call to Arms for Religious Freedom* (New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012), 113.

⁴⁴ Marc Musick, James House, and David Williams, "Attendance at Religious Services and Mortality in a National Sample," *Journal of Health and Social Behavior* 45 (2004): 198-213; Michael McCullough and Timothy Smith, "Religion and Health: Depressive Symptoms and Mortality as Case Studies," *Handbook of the Sociology of Religion*, edited by Michele Dillon (New York: Cambridge University Press, 2003), 190-206; Hummer et al., "Religious Involvement and U.S. Adult Mortality," *Demography* 36 (1999): 273-85.

⁴⁵ Harold Koenig, *Research on Religion and Aging: An Annotated Bibliography* (New York: Greenwood Press, 1995); Christopher Ellison, "Religion, the Life Stress Paradigm, and the Study of Depression," *Religion and Aging and Health*, edited by Jeffrey S. Levin (Thousand Oaks, CA: Sage, 1994); 1994; Jeffrey S. Levin, "Investigating the Epidemiological Effects of Religious Experience: Findings, Explanations, and Barriers," *Religion and Aging and Health*, edited by Jeffrey S. Levin (Thousand Oaks, CA: Sage, 1994).

⁴⁶ McCullough and Smith, "Religion and Health;" Koenig, McCullough, and Larson, *Handbook of Religion and Health*; Kenneth Pargament, "The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness," *Psychological Inquiry* 13 (2002): 168-81.

⁴⁷ Putnam and Campbell, *American Grace*; Arthur Brooks and James Q. Wilson, *Why Really Cares? The Surprising Truth About Compassionate Conservatism* (New York: Basic Books, 2007).

Informationer om godkendte islamiske trossamfund og menigheder (pr. 1. juni 2017)

Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse

Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse (Diyanet) er en paraplyorganisation og langt det største islamiske trossamfund i Danmark med mere end 30.000 medlemmer. Trossamfundet blev godkendt i 2006 og dets medlemmer er fordelt i 30 godkendte menigheder rundt i landet. Hovedkvarteret ligger på Poul Bergsøesvej 14 i Glostrup. Yderligere information kan findes på deres hjemmeside: www.danimarkatdv.org. De 30 menigheder er listet herunder.

Alaadin Moske

Medlemmer

Menigheden har 395 betalende voksne medlemmer og 508 betalende ungdomsmedlemmer. Dette tal tælles som enkeltpersoner, og i alt har menigheden derfor 903 medlemmer. Deres årlige medlemsgebyr er 500 kr. pr. person.

Bøn

Menigheden afholder alle fem daglige bønner, medmindre imamen er forhindret. De har cirka 5-6 deltagere i morgenbønnen, 50-70 om middagen, 10 om eftermiddagen, 10 om aftenen og 12-13 sen aftenen på en normal hverdag. Der er cirka 250 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er cirka 300 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

De har i øjeblikket én aflønnet imam, som har opholdstilladelse i fem år. Han er uddannet på det teologiske universitet i Istanbul.

Moskéen

Bygningerne, der ejes af Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, er for nyligt erhvervede tilbage i 2014.

Bryllup/ vielser og begravelser

Menigheden har hverken haft vielser eller begravelser på den nye lokalitet.

Adresse

Hosbjergvej 27

Albertslund 2620

Avedøre Moske

Medlemmer

Menigheden har cirka 150 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres månedlige medlemsgebyr er 30 kr. per medlem.

Bøn

Menigheden har til morgenbønnerne en almindelig hverdag i gennemsnit 10 deltagende, mens tallet ved middagsbønnen stiger til 20-30. I alt deltager omkring 50 personer fordelt over dagen. Der er 150 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 200-300 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er afsendt og betalt af den tyrkiske stat, hvorfra han har en imam-uddannelse fra et universitet. Han har været i Danmark de sidste fire år på visum.

Moskéen

Bygningerne ejes formelt af Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, men er købt og betalt gennem donationer fra medlemmerne selv.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har menigheden ikke haft nogle bryllupper/vielser, men foretaget 2-3 begravelser.

Adresse

Avedøre Tværvej 6

2650 Hvidovre

Kontaktperson

Nezir Yilmaz, formand

40 13 57 83

neziryilmaz1@hotmail.com

Ayasofya Moske

Medlemmer

Menigheden har cirka 760 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner, og derudover 145 ungdomsmedlemmer. Deres årlige medlemsgebyr udregnes dog per familie og udgør 1000 kr.

Bøn

Da de i øjeblikket er ved at flytte, afholdes der kun tre ud af de fem daglige bønner. Til disse deltager samlet 75 personer fordelt over dagen. Der er 220 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og er i Danmark på et femårigt visum.

Moskéen

Menigheden er i øjeblikket ved at afslutte et stort, nyt moskébyggeri for samlet 18 millioner kroner. Cirka halvdelen af beløbet er indsamlet gennem medlemmerne og donationer fra

andre muslimer, mens det resterende beløb er rejst gennem banklån. De nye bygninger forventes at kunne tages i brug i løbet af sommeren 2017.

Adresse

Allehelgensgade 11 B

4000 Roskilde

Bilal Habesi Moske

Det har ikke været muligt at nå at få et interview med menigheden.

Adresse

Nyborgvej 117

5700 Svendborg

Brabrand Ulu Moske**Medlemmer**

Menigheden har cirka 400-500 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Hvert medlem betaler 100 kr. om året i kontingent.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 30-50 personer fordelt over dagen. Der er 350 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har to fast aflønnede imamer, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. De to imamer er ægteemand og -kone. De er begge uddannede i Tyrkiet og her i Danmark på visum.

Moskéen

Bygningerne er ejede og helt nye. Byggegrunden blev købt i 2010 og byggeriet stod færdigt i 2016. For mere information om dette betydelige moskébyggeri i Aarhus se stud.mag. Nadia Toft Thomsens artikel andetsteds i denne udgivelse.

Adresse

Sintrupvej 53
8220 Brabrand

Kontaktperson

Bedir Toy

20 30 26 40

Burak Kilic, formand for ungdomsafdelingen

61 70 02 46

Dansk Indvandrer Kulturforening
(også kaldet Fetih Camii)**Medlemmer**

Menigheden har cirka 300 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 50 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner cirka 50 personer fordelt over dagen, men flest ved middags- og natbønnen. Der er mindst 150 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, men der kan være op til 400 deltagere, hvis det er helligdag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte med 400 deltagere.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat, hvorfra han har en femårig imam-uddannelse fra et universitet. Han har halvandet år tilbage i Danmark af sit femårige visum.

Moskéen

Bygningerne er ejede af Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, men købt gennem donationer fra medlemmerne.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har menigheden haft to bryllupper/vielser. Begge bryllupspar havde pakistansk baggrund, mens medlemmer med tyrkisk baggrund ikke afholder bryllup i moskéen. Derudover havde de 20-40 begravelser sidste år, da deres afvaskningsfaciliteter også benyttes af andre moskéer.

Adresse

Charlotttegårdsvej 6

2640 Hedehusene

Kontaktperson

Yakup Kekec, bestyrelsesmedlem

22 91 41 97

yakup_kekec@hotmail.com

Dansk Tyrkisk Kultur og Aktivitetscenter - Kocatepe Moskéen**Medlemmer**

Menigheden har cirka 250-300 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres årlige medlemsgebyr er 500 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 50 personer fordelt over dagen. Der er 500-600 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag og 1000-1100 deltager ved Eid ul Fitr og Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Imamen har eftersigende en doktorgrad fra et tyrkisk universitet.

Moskéen

Har siden 1985 ejet de nuværende lokaler, men de søger i øjeblikket efter en ny adresse.

Adresse

H.C. Ørstedvej 29 C

Frederiksberg 1879

Kontaktperson

Faik Canbaz, formand

26 23 91 96

Den Makedonske Moske Forening Prespa

Menigheden blev godkendt i 2010. De ønskede dog ikke at deltage i undersøgelsen.

Adresse

Tranevej 16, 1. tv.

2400 København NV

Esbjerg Anatoliens Moske

Medlemmer

Menigheden har 150 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres årlige medlemsgebyr er 1200 kr. per medlem, men betales i afdrag hver måned.

Bøn

Der er 150-200 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er der 300 deltagere.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og har ét år tilbage af sit femårige visum.

Moskéen

Bygningerne har været ejede de sidste to år.

Adresse

Frihedsvej 13
6700 Esbjerg

Kontaktperson

Hayretin Seker, formand

30 31 50 94

Eyup Sultan Moske

(også kaldet Dansk-Tyrkisk Kulturforening, Herning)

Medlemmer

Menigheden har 200 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er i 300 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner cirka 15 personer fordelt over dagen. Der er 100 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte med 150-200 deltagere.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et universitet og har tre år tilbage af sit femårige visum.

Moskéen

Bygningerne har været ejede siden 1997.

Adresse

Fynsgade 44

7400 Herning

Farum Moske

(også kaldet Kulturforeningen Lilleasien)

Medlemmer

Menigheden har cirka 600 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er på 250 kr. per medlem.

Bøn

Menigheden har til morgenbønnerne en almindelig hverdag under ti personer, mens tallet om eftermiddagen stiger til 25-30. Der er cirka 200 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 400 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat, hvorfra han har en imam-uddannelse fra et universitet.

Moskéen

Bygningerne er ejede, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne. De arbejder i øjeblikket på at opføre helt nye bygninger på en nabogrund, der allerede er reserveret til formålet.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har menigheden haft cirka tolv bryllupper/vielser og cirka ti begravelser.

Adresse

Rugmarken 8

3520 Farum

Kontaktperson

Sabri Altintas, formand

28 72 44 51

saltintas@msn.com

Fatih Moske

Menigheden ønskede ikke at deltage i undersøgelsen.

Adresse

Jonstrupvej 246
2750 Ballerup

Fredericia Tyrkisk Moske**Medlemmer**

Menigheden har cirka 100 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 500 kr. per medlem.

Bøn

Moskéen har kun åbent ved fire af de fem daglige bønner. Ved disse fire deltager cirka 50 personer fordelt over dagen, men flest ved middags- og natbønnen. Der er 50-100 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og tager senere i år tilbage til Tyrkiet, når hans femårige visum udløber.

Moskéen

Bygningerne har været ejede siden sidste år, hvilket blev gjort muligt gennem salget af deres tidligere lokaler og donationer fra medlemmerne og andre danske muslimer med tyrkisk baggrund.

Adresse

Korskærvej 27

7000 Fredericia

Kontakt

ftdk@outlook.dk

Ikast Fatih Moske**Medlemmer**

Menigheden har cirka 140 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 600 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 75-100 personer fordelt over dagen. Der er 50-60 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, men der kan være det dobbelte, hvis der er helligdag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og har netop begyndt sit femårige visumophold. Hans kone er desuden med og skal varetage undervisningen af kvinderne.

Moskéen

Har siden 1979 ejet forskellige lokaler, mens de nuværende har været ejet siden 2014.

Adresse

Toftenvænget 19

7430 Ikast

Kontaktperson

Muhterem Anik, formand

60 71 28 74

musti@mntrans.dk

Islamisk Kulturcenter i Helsingør

Det har ikke været muligt at komme i kontakt med menigheden.

Adresse

Rosenkildevej 6
3000 Helsingør

Mevlana Moske

Det har ikke været muligt at få svar fra menigheden.

Adresse

Industriskellet 4
2635 Ishøj

Nyborg Moske

Det har ikke været muligt at få svar fra menigheden.

Adresse

Landrovej 9
5800 Nyborg

Næstved Tyrkisk Islamisk Kulturforening **(også kaldet Næstved Camii)**

Medlemmer

Menigheden har 350 medlemmer fordelt på cirka 80 familier. Deres medlemsgebyr er 750 kr. per medlem om året.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 30-40 personer fordelt over dagen. Der er 20-40 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, men der kan være op til 50-70, hvis det er helligdag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte – antallet er dog uvist.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Imamen har en imam-uddannelse fra et universitet og hans femårige visum udløber snart.

Moskéen

Bygningerne er ejede.

Bryllup/vielser og begravelser

De har aldrig bryllupper i moskéen. Til gengæld har de for halvandet år siden fået faciliteter til at afvaske afdøde. De har dog indtil videre ikke haft behov for det.

Adress

Korinthvej 16-20,

4700 Næstved

Kontaktperson

Sahre Buruk, bestyrelsesmedlem

22 98 63 57

Orhan Gazi Moske

Det har ikke været muligt at komme i kontakt med menigheden.

Adresse

Bruhnsvej 15

3600 Frederikssund

Randers Moske

Medlemmer

Menigheden har cirka 75 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem.

Bøn

Der er kun mulighed for at deltage i middagsbønnen i moskéen, hvilket tre-fire personer gør. Der er 50-80 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har haft én fast aflønnet imam, som var udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han blev dog kaldt tilbage til Tyrkiet i sommeren 2016 i forbindelse med urolighederne i landet. Indtil april 2017, hvor de fik en ny imam fra Tyrkiet, har de derfor haft en frivillig, som tog sig af at afholde fredagsbønnen og -prædikenen.

Moskéen

Har siden 2003 ejet de nuværende lokaler, hvilket blev gjort muligt gennem donationer.

Adresse

Sandgade 9

8900 Randers

Ringsted Moske

(også kaldet Tyrkisk Kulturforening/Yeni)

Medlemmer

Trossamfundet har mere end 700 medlemmer, hvilket tælles som både voksne og børn. Deres årlige medlemsgebyr er 300 kr. per medlem.

Bøn

Der er 70-100 deltagere (udelukkende mænd) til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Trossamfundet har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og har netop begyndt sit femårige visumophold.

Moskéen

De nuværende lokaler har været ejet siden 2012, hvilket primært blev muliggjort gennem indsamlinger blandt moskéens medlemmer.

Adresse

Vibevej 22

4100 Ringsted

Kontaktperson

Ahmed Ekici, bestyrelsesmedlem

65 66 12 25

Selimiye Moske**Medlemmer**

Menigheden har 450 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 1000 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 30-60 personer ved hver bøn. Der er 300-400 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og er her på visum.

Moskéen

Har ejet de nuværende lokaler siden 1990. De har dog for nyligt købt en byggegrund på Helsingborggade, hvor de planlægger at opføre en ny moské og et kulturhus.

Adresse

Pjentedamsgade 31, 3
5000 Odense C

Silkeborg Moske

Menigheden blev godkendt i 2014, og er således den senest tilknyttede menighed til Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse. Det har desværre ikke været muligt at få et interview med menigheden.

Adresse

Kejlstrupvej 90 B
8600 Silkeborg

Slagelse Yeni Camii Dernegi

Det har ikke været muligt at komme i kontakt med menigheden.

Adresse

Sct. Mikkelsgade 2
4200 Slagelse

Suleymaniye Moske

Det har ikke været muligt at lave et interview med menigheden.

Adresse

Smithsvej 6
4300 Holbæk

Tyrkisk Kultur Moske (også kaldet Køge Camii)

Medlemmer

Menigheden har cirka 200-250 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 600 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 50-100 personer fordelt over dagen. Der er 110-130 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, men 150 hvis det er en helligdag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og har netop begyndt sit femårige visumophold.

Moskéen

Flyttede i 2016 til de nuværende lokaler, som ejes.

Adresse

Ølbycenter 71
4600 Køge

Yunus Emre Moske

Menigheden ønskede ikke at deltage i undersøgelsen.

Adresse

Taastrup Hovedgade 37
2630 Taastrup

Yunus Emre Moske

Medlemmer

Menigheden har cirka 200 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 710 kr. per medlem.

Bøn

Det er ikke alle de fem daglige bønner, som moskéen afholder. Der kommer dog 12-15 personer fordelt over dagen. Der er 100-150 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er betalt af den tyrkiske stat. Han er herboende, men har fået sin uddannelse i Tyrkiet. Ud over imamen er der også en kvinde, som underviser unge piger.

Moskéen

Bygningerne har været ejede de sidste fem år.

Adresse

Krudthusvej 8
8700 Horsens

Kontaktperson

Aris Sarigöz, formand

28 59 55 60

Åbenrå Moske**Medlemmer**

Menigheden har cirka 70 medlemmer, hvilket tælles som familier. Deres årlige medlemsgebyr er 1000 kr. per medlem/familie.

Bøn

Menigheden afholder ikke fast dagens fem bønner, men der er 150 deltagere til

fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 350-450 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Tyrkiet, hvorfra han har en teologisk universitetsuddannelse. Imamen er herboende, men betales af den tyrkiske stat.

Moskéen

Bygningen er lejet af Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, der ejer bygningerne.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har menigheden ikke haft hverken bryllupper/vielser eller begravelser.

Adresse

Kilen 19

6200 Aabenraa

Kontaktperson

Kenan Kayan, formand

31 41 05 21

k_kenan@msn.com

Århus Dansk-Tyrkisk Kulturforening
(også kaldet Århus Tyrkisk Kultur Center)**Medlemmer**

Menigheden har cirka 500-530 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 20-30 personer fordelt over dagen. Der er 250-300 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha deltager over 1000 mennesker.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som er udsendt og betalt af den tyrkiske stat. Han har en imam-uddannelse fra et tyrkisk universitet og har to år tilbage af sit femårige visum.

Moskéen

Lokalerne har været ejede siden 2008.

Adresse

Gjellerupvej 88
8230 Åbyhøj

Kontaktperson

Osman Öztoprak

50 50 26 43

Dansk Islamisk Trossamfund

Dansk Islamisk Trossamfund er ligesom Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse en paraplyorganisation, men med langt færre godkendte menigheder. Trossamfundets hovedkvarter ligger på Valdemarsgade 17 i København V. Både trossamfundet og de seks menigheder blev godkendt i 2017, hvorfor vi andetsteds i denne udgivelse har skrevet en lidt mere uddybende beskrivelse af dem.

Brøndby Islamisk Menighed
(også kaldet Brøndby Strand Moské)**Medlemmer**

Menigheden har 180 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige

medlemsgebyr er minimum 100 kr. per medlem, men afhænger også af indkomst, hvorfor nogle betaler både mere eller mindre.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner cirka 150 personer fordelt over dagen, men flest ved middags- og eftermiddagsbønnen. Der er 300-400 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag og til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte af flere omgange med i alt 1000 deltagere.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Tyrkiet, hvor han har en imam-uddannelse fra et universitet. Han har været i Danmark de sidste 5 måneder på visum.

Moskéen

Bygningerne er formelt ejede af Dikev-fonden og lejes af menigheden. Købet blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne og andre muslimer.

Bryllup/vielser og begravelser

Der afholdes ikke vielser i moskéen. Til gengæld har de begravelser hver uge, da der ligger en stor muslimsk begravelsesplads i Brøndby og andre moskéer derfor benytter foreningens afvaskningsfaciliteter.

Adresse

Tjørnevangelen 7

2660 Brøndby

Kontaktperson

Feridun Korkmaz, formand

21 70 81 86

fk2660@gmail.com

Helsingør Islamisk Menighed

Medlemmer

Menigheden har cirka betalende 250 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 50 kr. per medlem.

Bøn

Menigheden har til middagsbønnerne en almindelig hverdag i gennemsnit 40-50 personer, mens tallet om morgenen om aftenen er noget lavere. Der er 200-300 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er over 300 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fremtrædende imam, der også har vielsesbemyndigelsen. Da han imidlertid ikke er aflønnet, deler han ansvaret med at lede de fem daglige bønner med en håndfuld andre medlemmer, som også alle arbejder frivilligt. Alle imamerne er herboende.

Moskéen

Bygningerne er ejede af Dikev-fonden, men købt gennem donationer fra medlemmerne og deres familie, venner og bekendte i oprindelseslandene.

Adresse

Egevænget 7

3000 Helsingør

Kontaktperson

Zeki Kocer, repræsentant

20 67 18 30

København Islamisk Menighed**Medlemmer**

Menigheden har cirka 200 medlemmer, hvilket både tæller enkeltpersoner og familier. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem.

Bøn

Det er meget forskelligt, hvor mange der deltager til de daglige fem bønner. Det kan være 10-50 personer fordelt over dagen. Der er 300-400 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte med 400-500 deltagere.

Imamer

Menigheden har to frivillige imamer, som oprindeligt er fra Tyrkiet. Den ene er herboende, mens den anden blot er her tre måneder. Når de tre måneder er gået, vil der komme en ny for denne kortere periode. Begge nuværende imamer har ph.d.-grader i islamisk teologi fra Tyrkiet.

Moskéen

Bygningerne er ejede, hvilket blev gjort muligt gennem dels donationer fra medlemmerne og deres familie og dels gennem et banklån, som der stadig betales af på.

Bryllup/vielser og begravelser

Menigheden har aldrig bryllupper i moskéen, mens begravelser sendes videre til menighedens afdeling i Brøndby. I 2016 sendte de således to begravelser videre.

Adresse

Valdemarsgade 17

1665 København V

Kontaktperson

Mehmet Orhan Karatas, formand

28 24 66 66

Vejle Islamisk Menighed

Det har ikke været muligt at nå at få et interview med menigheden.

Adresse

Nørremarkscenter 21
7100 Vejle

Aarhus Islamisk Menighed

(godkendt under navnet Århus Islamiske Trossamfund)

Aarhus Islamisk Menighed har siden 1988 været godkendt som et selvstændigt trossamfund under navnet Århus Islamiske Trossamfund, men bliver her regnet som en menighed under Dansk Islamisk Trossamfund, da de har søgt om at blive godkendt som en menighed under denne. Godkendelsen er imidlertid endnu ikke gået igennem, hvorfor de stadig fremgår som et selvstændigt trossamfund på Kirkeministeriets hjemmeside.

Medlemmer

Menigheden har cirka 180 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Af disse er cirka de 100 betalende medlemmer, hvis månedlige medlemsgebyr er 100 kr. for voksne og 50 kr. for unge mellem 16 og 25.

Bøn

Menigheden har til morgen- og aftenbønnerne en almindelig hverdag i gennemsnit 5-10 personer, mens antallet midt på dagen ligger omkring 20-30. Der er cirka 100 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 200 deltagere til bønnen ved Eid ul Fitr og Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Tyrkiet, hvor han har en imam-uddannelse fra et universitet. Han betales af menigheden og har været i Danmark det sidste år på visum. Han regner med at vende tilbage til Tyrkiet i 2017, hvilket er normalt, da deres imamer kun opholder sig i Danmark et-to år.

Moskéen

Bygningen, en stor toetagers villa, er af menigheden lejet af Dikev-fonden, som har ejet bygningerne siden 1991.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har menigheden ikke haft nogle bryllupper/vielser. Der har heller ikke været begravelser, da de fire medlemmer, der afgik ved døden sidste år, alle blev begravet i Tyrkiet, som størstedelen af danske tyrkere stadig gør.

Adresse

Nørre Allé 34

8000 Aarhus C

Kontakt

91 72 07 67

esungdom@hotmail.com

Minhaj ul Quran International Danmark

Minhaj ul Quran International Danmark er en del af en verdensomspændende organisation. Der findes i Danmark fire afdelinger, hvoraf hovedkvarteret og det overordnede trossamfund ligger på Bispevej 25 i København NV, mens de tre tilknyttede menigheder ligger i henholdsvis Odense, Valby og på Amager.

Medlemmer

Menigheden har 300 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er minimum 50 kr. per medlem, men det er meget forskelligt, hvad medlemmerne indbetaler. Visse medlemmer betaler helt op til 1000 kr. om måneden. Det skal siges, at de 300 medlemmer angiver, hvor mange som er tilmeldt PBS. Andre har betalt et engangsbeløb for livslangt medlemskab og indgår således ikke i de 300. Det samlede medlemstal for alle Minhaj ul Qurans fire danske afdelinger ligger på 1500.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 10-50 personer fordelt over dagen. Der er 200 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Det er svært at sætte tal på antallet af deltagere til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha, men normalt afholdes denne af to omgange for at få plads til alle.

Imamer

Menigheden har – os bekendt – som det eneste sted i Danmark hele fire fast aflønnede imamer. Alle fire er oprindeligt fra Pakistan, hvorfra de har kandidat-, ph.d.- eller post.doc.-grader i islamisk teologi. Ved siden af den religiøse uddannelse forventes det dog, at imamerne også har verdslige uddannelser. Alle imamerne er i Danmark på visum.

Moskéen

Bygningerne er ejede siden år 2010, mens deres godkendelse som trossamfund går tilbage til 1999.

Adresse

Bispevej 25

2400 København NV

Kontaktperson

Qaiser Najeeb, talsmand for hele Minhaj ul Quran i Danmark

91 63 12 14

Idara Minhaj ul Quran

(også kaldet Minhaj ul Quran Odense)

Medlemmer

Menigheden har cirka 40 medlemmer, hvilket tæller både enkeltpersoner og familier. Der er ikke et fast medlemsgebyr, men medlemmer betaler typisk 100-500 kr. om måneden.

Bøn

Moskéen har altid åbent, men fordi imamen har fået andet arbejde (se nedenfor), er han der kun fast om fredagen. Der deltager til de daglige fem bønner under 10 personer fordelt over dagen. Der er 50-70 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag og til Eid ul Fitr og Eid ul Adha er der 80-90 deltagende.

Imamer

Menigheden har én fast tilknyttet imam, som oprindeligt er fra Pakistan. Imamen har

tidligere været aflønnet, da han var i Danmark på visum, men da han for nyligt har opnået permanent opholdstilladelse og fået et andet fast arbejde, fungerer han nu i menigheden som frivillig. Han er blandt andet uddannet fra Minhaj ul Qurans eget universitet i Pakistan.

Moskéen

Har siden 2011 ejet de nuværende lokaler, mens deres godkendelse som trossamfundet går tilbage til 1993.

Bryllup/vielser og begravelser

Menigheden har i 2016 haft fem-syv bryllupper og to begravelser.

Adresse

Ruggårdsvej 117

5000 Odense

Kontakt

62 12 34 63

Minhaj ul Quran

(også kaldet Minhaj ul Quran Valby)

Medlemmer

Menigheden har 68 medlemmer, hvilket både tæller enkeltpersoner og familier. Der er ikke et fast medlemsgebyr, men de fleste betaler 100-300 kr. om måneden.

Bøn

Der afholdes kun fire af de fem daglige bønner, men til disse deltager 50 personer fordelt over dagen. Mange af disse er børn, som har undervisning i moskéen om eftermiddagen. Der er 200-300 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag og 1000-1200 deltagende ved Eid ul Fitr og Eid ul Adha.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Pakistan. Han har tidligere været i Danmark på visum, men er i dag dansk statsborger. Ligesom de andre imamer hos Minhaj ul Quran er han uddannet fra Minhaj ul Qurans eget universitet i Pakistan.

Moskéen

Har siden 1980 ejet de nuværende lokaler, mens deres godkendelse som trossamfundet går tilbage til 1989.

Bryllup/vielser og begravelser

Menigheden havde i 2016 11-12 bryllupper og 20-25 begravelser.

Adresse

Valhøjvej 15

2500 Valby

Kontakt

36 46 48 98

Minhaj ul Quran International Denmark Amager

(også kaldet Minhaj ul Quran Amager)

Medlemmer

Menigheden har cirka 220 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem, men visse medlemmer betaler helt op til 500 kr.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner cirka 80-100 personer fordelt over dagen, men nogle gange er der op til 50 deltagende ved én bøn. Der er 300 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha lejes en hal på Amager for at have plads til de over 1000 deltagende.

Imamer

Menigheden har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Pakistan, hvor han har en imam-uddannelse fra Minhaj ul Qurans eget universitet i Lahore. Han har været i Danmark de sidste tre år på visum.

Moskéen

Bygningerne er ejede siden år 2000, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne.

Bryllup/vielser og begravelser

Det vides ikke, hvor mange bryllupper der har været i 2016. Lokalerne er desuden for små til begravelser, hvorfor disse videresendes til hovedkvarteret på Bispevej i København NV.

Adresse

Øresundsvej 51

2300 København S

Kontaktperson

Qaiser Najeeb, talsmand for hele Minhaj ul Quran i Danmark

91 63 12 14

Øvrige islamiske trossamfund**Dansk Islamisk Center****Medlemmer**

Trossamfundet har cirka 170 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner.

Bøn

Der er mulighed for at bede alle fem bønner i moskéen, men da der kun er en imam fast til

stede om fredagen, benyttes det ikke reelt. Der er 150 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, hvoraf langt hovedparten er mænd.

Imamer

Trossamfundet har fire frivillige imamer. To af dem har ingen formelle islamiske uddannelser, mens de to andre har studeret i Pakistan og Jordan. Alle de fire imamer er herboende.

Moskéen

Moskéen lejer sine lokaler.

Adresse

Baggesensgade 4C, 3.

2200 København N

Kontaktperson

info@dicenter.dk

70 22 26 00

Dansk Pakistansk Kulturforening

Trossamfundet er godkendt i 2015. Det har dog ikke været muligt at komme i kontakt med trossamfundet.

Adresse

Industrivangen 10

2635 Ishøj

Den Islamiske Trossamfund af Bosniakker i Danmark

Trossamfundet er godkendt i 2001, men det har ikke været muligt at nå at få et interview.

Adresse

Lisesmindevej 1

5230 Odense M

Den Islamiske Verdensliga (Muslim Worldliga)

Selvom Den Islamiske Verdensliga har været godkendt som trossamfund siden 1975, er de ifølge vores undersøgelse ikke en moské. Den Islamiske Verdensliga fungerer på Vodroffsvej primært som informationskontor for eksempel skoleklasser. De har tidligere oplyst, at man ingen medlemmer har, og at den reelle betydning som godkendt trossamfund i dag derfor er lille. Underetagen på Vodroffsvej lejes af et andet godkendt trossamfund, Det Albanske Trossamfund i Danmark (se denne), som her har indrettet en moské.

Adresse

Vodroffsvej 8, 1.
1900 Frederiksberg C

Det Albanske Trossamfund i Danmark

Medlemmer

Trossamfundet har 250 medlemmer, hvilket tælles som familier. Trossamfundets årlige medlemsgebyr er 1200 kr. per medlem.

Bøn

Trossamfundet afholder to af de fem daglige bønner: middags- og eftermiddagsbønnen. De har cirka 10-15 deltagere til bønnerne en almindelig hverdag. Der er 100-150 deltagere ved fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 1000 deltagere til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Trossamfundet har ingen fast aflønnet imam, så den nedenfor angivne kontaktperson leder for det meste bønnen.

Moskéen

Bygningerne, der benyttes som moské, lejes af et andet godkendt muslimsk trossamfund, Muslim World League.

Bryllup/ vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft cirka 20 bryllupper/vielser. Alle har haft borgerlig gyldighed. Der har desuden været 15 begravelser.

Adresse

Vodroffsvej 8

1900 Frederiksberg C

Kontaktperson

Kurtis Abdul Rahim

21 66 18 60

Det Islamiske Forbund i Danmark

Trossamfundet har været godkendt siden 2007. De har dog ikke ønsket at medvirke.

Adresse

Hejrevej 3

2400 København NV

Det Islamiske Trossamfund i Danmark

Trossamfundet har været godkendt siden 1999. De har dog ikke ønsket at medvirke.

Adresse

Dortheavej 45

2400 København NV

Det Islamiske Trossamfund på Fyn (DIT)

Medlemmer

Trossamfundet har cirka 220 medlemmer og derudover 50 ungdomsmedlemmer, hvilket

begge tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr svinger fra 50-150 kr. per medlem, fordi det til dels afhænger af indkomst.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 80-100 personer fordelt over dagen, men flest ved aften- og natbønnen. Der deltager i alt 500 mænd, kvinder og børn til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha er lokalerne fyldte med over 1000 deltagere.

Imamer

Trossamfundet har fire frivillige imamer, som normalt skiftes til at lede de daglige bønner og desuden afholde fredagsprædikenen. Tre af imamerne har religiøse uddannelser fra henholdsvis Frankrig, Tyskland og Syrien. Alle fire er herboende.

Moskéen

Bygningerne er ejede, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne. Da trossamfundet for nyligt i 2015 er blevet godkendt, har vi andetsteds i denne udgivelse givet en mere udførlig beskrivelse af foreningen.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft 10-12 bryllupper/vielser. Afvaskning af de afdøde ved begravelser foregår ikke i moskéen, men i lokalerne hos en af imamernes begravelsesforening.

Adresse

Ørbækvej 274

5220 Odense SØ

Kontaktperson

Khaled Mustafa, formand

50 37 02 13

Foreningen Ahlul Bait i Danmark

(også kaldet Imam Ali Moske)**Medlemmer**

Trossamfundet oplyser, at de ikke arbejder med medlemstal. De har derfor heller ikke et fastlagt medlemsgebyr, men personer, som hver måned indbetaler til moskéen, betaler som oftest omkring 200 kr.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 75-100 personer fordelt over dagen, men flest ved middagsbønnen. Der er over 200 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Trossamfundet har to fast aflønnede imamer og én på deltid. Den ene af de fast aflønnede imamer er i Danmark på visum, mens de to andre er herboende. Alle imamerne har islamiske uddannelser fra Iran.

Moskéen

Bygningerne har været ejede siden 2001, mens den nuværende store moské er opført i 2015. Trossamfundet har været godkendt siden 2005.

Adresse

Vibevej 25-29

2400 København NV

Kontaktperson

Daniel Rezaei, repræsentant og imam

20 87 02 71

Islamic Center Jaffaria**Medlemmer**

Trossamfundet har 162 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem.

Bøn

Trossamfundet afholder alle de fem daglige bønner, såfremt der er fremmødte. Det nærmere antal vides ikke, men det er formodentligt få. Siden opførelsen af den shiamuslimske stormoské, Imam Ali Moskéen, har Islamic Center Jaffarias medlemmer deltaget i fredagsbønnen dér. Som så mange andre shiamuslimske foreninger afholder de dog torsdagsarrangementer, hvor imamen blandt andet holder et mindre foredrag. Her deltager typisk 25-35 personer. Til Eid deltager omkring 500 mennesker.

Imamer

Trossamfundet har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Pakistan, hvorfra han også er uddannet. Han har været i Danmark på visum de sidste tre år, men forsøger i øjeblikket at opnå permanent opholdstilladelse.

Moskéen

Siden 1993 har de nuværende lokaler været ejet, om end grunden, som de ligger på, er ejet af Københavns Kommune. Da kontrakten med kommunen udløber i 2020, agter trossamfundet derfor at finde nye lokaler fra da af. Trossamfundet har været godkendt siden 1997.

Bryllup/vielser og begravelser

Der har ikke været nogen bryllupper i moskéen sidste år. Begravelser foregår typisk i Brøndby, hvor der ligger en stor muslimsk begravelsesplads.

Adresse

Rådmandsgade 56

2200 København N

Kontakt

35 81 83 50

info@icjdk.com

Islamic Cultural Center

(også kaldet Islamisk Kulturcenter)

Trossamfundet har været godkendt siden 1977. Det har dog ikke været muligt at nå at få et interview.

Adresse

Horsebakken 2
2400 København NV.

Islamisk Center for de Europæiske Lande

Trossamfundet har været godkendt siden 1995. De har dog ikke ønsket at medvirke.

Adresse

Bispevej 4, st.
2400 København NV

Islamisk Center Vest

(også kaldet Islamisk Kultur Center Vest)

Medlemmer

Trossamfundet har cirka 300 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er 100 kr. per medlem.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 50-100 personer fordelt over dagen. Der er 150-200 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag. Til bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha deltager 500.

Imamer

Trossamfundet har to fast aflønnede imamer. Den primære imam, som oprindeligt er fra Pakistan, er uddannet mufti og er i Danmark på visum. Den anden imam er herboende.

Moskéen

Bygningerne har været ejet de sidste tre år, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra

medlemmerne. Da trossamfundet først blev godkendt i 2014, har vi andetsteds i denne udgivelse givet en mere detaljeret beskrivelse af foreningen.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft fem-seks bryllupper/vielser og ti-tolv begravelser.

Adresse

Roskildevej 30B

2620 Albertslund

Kontakt

info@ivca.dk

Islamisk Forum

Trossamfundet har været godkendt siden 2010. De har dog ikke ønsket at medvirke.

Adresse

Taastrup Hovedgade 67

2630 Taastrup

Islamisk Kultur Center Amager

Medlemmer

Trossamfundet har cirka 110 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er i gennemsnit 200 kr. per medlem, men afhænger også af indkomst, hvorfor nogle betaler op til 300-400 kr.

Bøn

Trossamfundet har til morgen- og middagsbønnen en almindelig hverdag i gennemsnit 10-12 personer, mens tallet efter kl. 13 stiger til 15-20. Der er 150-175 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 400 deltagere i bønnen ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha, hvilket betyder, at de er nødt til at holde bøn to gange, for at have plads til alle.

Imamer

Trossamfundet har én fast aflønnet imam, som oprindeligt er fra Pakistan, hvor han har en imam-uddannelse fra et universitet, men vedkommende har været i Danmark de sidste 5 år på visum.

Moskéen

Bygningerne er ejede, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne og deres familie, venner og bekendte i oprindelseslandene. Trossamfundet har været godkendt siden 2001.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft mere end ti bryllupper/vielser. Begravelser udfører de ikke, men henviser til Muslim Cultural Institute på Amerikavej i København V.

Adresse

Kretavej 23

2300 København S

Kontaktperson

Zulfiqar Rafiq, bestyrelsesmedlem

60 20 10 75

Islamisk Kulturel og Studie Institut

Islamisk Kulturel og Studie Institut har været godkendt som trossamfund siden 1981. Det har dog ikke været muligt at komme i kontakt med dem.

Adresse

Ågården 55, 1. th.

2635 Ishøj

Islams Ahmadiyya Djamâ'at

(også kaldet Nusrat Djahan Moskéen)**Medlemmer**

Trossamfundet har cirka 600 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Der er ikke et månedligt medlemsgebyr, hvorfor deres økonomi udelukkende hviler på donationer.

Bøn

Trossamfundet afholder alle fem daglige bønner, hvor der gennemsnitligt deltager 25-35 personer til eftermiddagens bønner. Der er cirka 150 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, hvilket er det samme antal i bønnen ved Eid ul Fitr og Eid ul Adha.

Imamer

Trossamfundet har to fast aflønnede imamer, hvoraf den ene har modtaget en imam-uddannelse fra et pakistansk universitet i Punjab. Yderligere har den ene permanent opholdstilladelse, og den anden har svensk statsborgerskab.

Moskéen

Bygningerne blev bygget færdige i 1967 og er ejede, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra medlemmerne. Trossamfundet har været godkendt siden 1974.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft fem-ti bryllupper/vielser og to begravelser.

Adresse

Eriksminde Allé 2

2650 Hvidovre

Kontaktperson

Muhammad Akram, imam

60 21 33 35

Majlis Khuddam-ul-Ahmadiyya (MKA Danmark)

Majlis Khuddam-ul-Ahmadiyya (MKA Danmark) er en godkendt menighed under trossamfundet Islams Ahmadiyya Djamâ'at. Da trossamfund og menigheden imidlertid deler adresse med hinanden og reelt består af de samme personer, har vi ikke en selvstændig beskrivelse af menigheden, men henviser til vores beskrivelse af trossamfundet.

Adresse

Eriksminde Allé 2
2650 Hvidovre

Københavns Moske

(også kaldet Imam Malik Instituttet)

Medlemmer

Trossamfundet har cirka 350 medlemmer, hvilket tælles som enkeltpersoner. Deres månedlige medlemsgebyr er i gennemsnit 150 kr. per medlem, men 100 kr. for pensionister og 50 kr. for studerende.

Bøn

Trossamfundet har til de fem daglige bønner cirka 15-25 deltagere. Der er 600 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag, og der er 1000-1500 deltagere i bønnerne ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha.

Imamer

Trossamfundet har én aflønnet imam på visum fra den berbiske del af Marokko. Imamen har en teologisk bacheloruddannelse og er udpeget af det religiøse ministerium i Marokko på efterspørgsel fra det danske trossamfund. Imamen er aflønnet af trossamfundet og står for de fem daglige bønner, mens der findes fem andre, der på skift sammen med imamen står for fredagsprædiken.

Moskéen

Bygningerne er ejede siden 2009, hvilket blev gjort muligt gennem donationer fra privatpersoner og erhvervsdrivende. Trossamfundet har været godkendt siden 2010.

Bryllup/vielser og begravelser

I 2016 har trossamfundet haft cirka fem bryllupper/vielser, men er for nyligt holdt op med at tilbyde denne service, da papirarbejdet er for omfattende. Begravelser har de haft 10-15 af i det forgange år.

Adresse

Gammel Køgelandsvej 113

2500 Valby

Kontakt

77 34 34 84

Madina-Tul-Ilm Education Center

Trossamfundet har været godkendt siden 2015. De har dog ikke ønsket at medvirke. Andetsteds i denne udgivelse har vi dog samlet en kort beskrivelse af trossamfundet.

Adresse

Retortvej 47

2500 Valby

Muslim Cultural Institute

(også kaldet Madani Masjid eller Vesterbro Moske)

Medlemmer

Trossamfundet har cirka 200 medlemmer, hvilket oftest dækker over en hel familie. Deres månedlige medlemsgebyr varierer meget – fra 50-500 kr. per medlem. Derudover kommer donationer ved fredagsbøn eller særlige lejligheder.

Bøn

I løbet af en hverdag deltager omkring 200 personer i en af dagens fem bønner. Til dagsbønnerne omkring middag og eftermiddag er der cirka 50 deltagende, mens tallet falder lidt om morgenen, aftenen og natten. Der er over 1000 deltagere til fredagsbønnen

en almindelig fredag, og der er endnu flere deltagere i bønnerne ved Eid ul Fitr og ved Eid ul Adha, hvilket betyder, at de er nødt til at holde bøn to gange, for at have plads til alle.

Imamer

Trossamfundet har flere fast aflønnede imamer, som oprindeligt er fra Pakistan, hvor de har formelle uddannelser fra. Normalt opholder de sig i Danmark et par år på visum, men den nuværende primære imam har opnået opholdstilladelse og er i øvrigt tidligere professor i Pakistan. Ud over de fast tilknyttede imamer er der en række frivillige imamer eller undervisere, som i perioder afholder undervisningsforløb primært for yngre medlemmer.

Moskéen

Lokalerne er ejede. Trossamfundet har været godkendt siden 1983.

Adresse

Amerikavej 19

1756 København V

Kontakt

33 24 67 86

info@madanimasjid.dk

Pakistan Islamic Welfare Society (også kaldet Al Noor Masjid)

Medlemmer

Det har ikke været muligt at få oplysninger om medlemstal. Der er ikke fastsat et fast medlemsgebyr.

Bøn

Det har heller ikke været muligt at få oplysninger om, hvor mange der deltager ved de daglige fem bønner, men der er 50 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Trossamfundet har i øjeblikket ingen fast imam, men det arbejdes der på at få igen.

Moskéen

Trossamfundet lejer sig ind i deres nuværende lokaler, men har for nyligt købt en byggegrund i nærheden, som de i de kommende år vil forsøge at samle penge ind til at bebygge. Trossamfundet har været godkendt siden 1994.

Adresse

Havnegade 3

5000 Odense

Shiamuslimsk Trossamfund i Danmark**Medlemmer**

Trossamfundet har cirka 1000 medlemmer, hvilket tælles som familier, der primært er fordelt i mindre foreninger i København, Aarhus og Holstebro. Da de i øjeblikket ikke har lokaler til hovedkvarteret, opkræver de ikke kontingent.

Bøn

Trossamfundet har i øjeblikket ingen særskilte bønner, men benytter primært Imam Ali Moskéen på Vibevej i København NV.

Imamer

Trossamfundet har én fast tilknyttet imam. Derudover bruger de imamerne hos Imam Ali Moskéen og henter i forbindelse med højtiden Ashura tre-fire imamer til Danmark, som de sender til deres menigheder i Holstebro, Aarhus og København.

Moskéen

Trossamfundet har i øjeblikket ikke egne lokaler. De ønsker imidlertid heller ikke et sted til religiøs udfoldelse, da de mener, at de allerede har gode muligheder for dette hos Imam Ali Moské og trossamfundets forskellige hussainiyaer. Hvad de derimod leder efter, er lokaler til et kulturhus. Trossamfundet har været godkendt siden 2001.

Bryllup/vielser og begravelser

Begravelser foregår gennem Imam Ali Moské.

Adresse

Gothersgade 33, 3. th.
1123 København K

Taiba - Islamisk Center og Moské**Medlemmer**

Trossamfundet har mere end 150 medlemmer, hvilket tæller både enkeltpersoner og familier. Der er ikke noget fastsat kontingent, hvorfor medlemmer selv bestemmer, hvor meget de vil indbetale hver måned.

Bøn

Der deltager til de daglige fem bønner 100-150 personer fordelt over dagen. Der er 250 mandlige deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag og et ukendt antal kvindelige.

Imamer

Trossamfundet har ingen faste imamer. Bønnerne ledes *ad hoc* af den mest islamkyndige blandt dem, som er mødt op til den givne bøn.

Moskéen

Har siden 2015 ejet de nuværende lokaler, som der afbetales lån på.

Bryllup/vielser og begravelser

Har endnu ikke afholdt bryllupper med borgerlig gyldighed, men forventer at gøre det i fremtiden, når nu de er blevet godkendt som trossamfund i 2015.

Adresse

Titangade 15
2200 København N

Wakf Al Massira, Ringsted Moske

Medlemmer

Trossamfundet har 88 medlemmer, hvilket primært tæller som familier. Deres månedlige medlemsgebyr er 200 kr. per medlem og 100 kr. for pensionister.

Bøn

Det er meget forskelligt, hvor mange der kommer til de fem daglige bønner, men de afholdes, såfremt der er fremmødte. Der er 85-95 deltagere til fredagsbønnen en almindelig fredag.

Imamer

Trossamfundet har én frivillig imam, som er herboende.

Moskéen

Har siden 2012 ejet de nuværende lokaler, hvilket blandt andet blev gjort muligt gennem indsamlinger i andre danske moskéer. Trossamfundet har været godkendt siden 2015. Andetsteds i denne udgivelse har vi givet en mere præcis beskrivelse af dette nye godkendte trossamfund.

Adresse

Vibevej 14
4100 Ringsted

Kontaktperson

Khalid Elbahi, kasserer

29 36 10 74

ringstedmoske@gmail.com